

Adrianna Hajduga

**ELEMENTY KSZTAŁTUJĄCE REALIA
IDEOLOGICZNO-PAŃSTWOWE
KOREAŃSKIEJ REPUBLIKI
LUDOWO-DEMOKRATYCZNEJ**

**Wydawnictwo Instytutu Bezpieczeństwa
i Rozwoju Międzynarodowego**

ELEMENTY KSZTAŁTUJĄCE REALIA
IDEOLOGICZNO-PAŃSTWOWE
KOREAŃSKIEJ REPUBLIKI
LUDOWO-DEMOKRATYCZNEJ

Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego

Adrianna Hajduga

ELEMENTY KSZTAŁTUJĄCE REALIA
IDEOLOGICZNO-PAŃSTWOWE
KOREAŃSKIEJ REPUBLIKI
LUDOWO-DEMOKRATYCZNEJ

Warszawa 2023

Recenzenci:
dr Piotr Pacek
dr Rafał Batkowski

Skład komputerowy:
Róża Gudź

©Copyright by Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju
Międzynarodowego, 2023

ISBN 978-83-66676-13-8

Wydawnictwo Instytutu Bezpieczeństwa
i Rozwoju Międzynarodowego
<https://instytutbirm.pl>

Wyd. 1, ark. wyd. 6,75

Spis treści

Wstęp	7
1. Rys historyczny: droga polityczno-filozoficzna Półwyspu Koreańskiego do XX wieku. Historia zmian wpływów wywieranych na Koreę przez kolejne kraje oraz ich wpływ na ewolucję tradycji państwowej i filozoficznej Korei	12
1.1. Chiny	12
1.2. Japonia	28
1.3. Związek Radziecki	34
2. Rozwiązania instytucjonalne i model państwa	37
2.1. Księgi konfucjańskie jako ramy normatywne państwa	40
2.2. Rola i pozycja urzędników w strukturach państwa ...	44
2.2.1. Najważniejsze instytucje państwa konfucjańskiego	49
2.3. Model konfucjańskiej monarchii absolutnej a model państwa północnokoreańskiego	53
2.4. Ideowa baza państwa komunistycznego	58
2.4.1. Najważniejsze instytucje państwa komunizmu stalinowskiego	67
2.4.2. Model państwa komunizmu stalinowskiego a model państwa północnokoreańskiego	74
2.4.2.1. Najważniejsze normy prawne wprowadzone na Północy po 1948 roku	77
3. Model społeczeństwa	84
3.1. Model społeczeństwa konfucjańskiego	84
3.1.1. Ideał człowieka szlachetnego, a sytuacja jednostki w państwie konfucjańskim	84

3.1.2. Konfucjańska hierarchia społeczna	90
3.1.3. Kwestia rodziny i wspólnoty w kontekście cnót konfucjańskich.....	96
3.2. Model społeczeństwa komunistycznego	100
3.2.1. Ideał obywatela, a kolektywność i maso- wość społeczeństwa komunistycznego.....	100
3.2.2. Prawa i obowiązki jednostki w realiach ko- munizmu koreańskiego	106
3.2.3. Problem klasowości społeczeństwa północ- nokoreańskiego	115
4. Model przywództwa	119
4.1. Prerogatywy władcy i jego umiejscowienie w hie- rarchii administracyjno-społecznej.....	119
4.2. Władca konfucjański – archetypy postaci	125
4.2.1. Archetyp półboga	128
4.2.2. Archetyp mędrca	131
4.2.3. Archetyp ojca	134
4.3. Prerogatywy przywódcy i jego umiejscowienie normatywno-administracyjne.....	137
4.3.1. Przywódca jako rodzic narodu	144
4.3.2. Przywódca jako postać obdarzona ponad- ludzkimi umiejętnościami	149
Zakończenie	155
Bibliografia	158

Wstęp

Niniejsza praca zatytułowana *Elementy kształtujące realia ideologiczno-państwowe Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej* stanowi próbę analizy reżimu północnokoreańskiego w kontekście jego warunkowania przez napływowe tradycje filozoficzno-doktrynalne w postaci konfucjanizmu oraz ideologii komunistycznej o specyficie stalinowskiej.

Za cel niniejszego dzieła obrane zostało krytyczne przeanalizowanie owych elementów wpływających na kształt państwowości Korei Północnej przy jednoczesnym wskazaniu, w jaki sposób oddziałują one na sferę polityczną, społeczną i instytucjonalną reżimu sprawującego rządy na jej terenach. Monografia stanowi kontynuację podjętych już przez autorkę analiz reżimu północnokoreańskiego, które rozpoczęte zostały w ramach analizy kultu jednostki w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej.

Doktryna panująca i oficjalnie obowiązująca na terenie Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej od ponad 70 lat zwyczajowo określana jest komunizmem, co stanowi niepodważalny fakt. Państwo Kimów bowiem u swych zrębów w istocie opierało się na wzorcach radzieckich, implementując wypracowany w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich model komunizmu stalinowskiego nacechowanego totalnością kontroli sprawowanej przez struktury instytucjonalno-polityczne, lecz również zakładającego konieczność silnej indoktrynacji społecznej przez odpowiednie struktury państwowe. Jednakże, Korea Północna zdaje się wymykać klasycznie pojmowanemu komunizmowi pomimo, iż zbudowana była ona na jego kanwie. Komunizm północnokoreański bowiem zdaje się silnie czerpać z własnych tradycji państwowych, społecznych i instytucjonalnych, które choć jako

elementy feudalnej przeszłości – zgodnie z dogmatami komunizmu postrzegane jako wsteczne, anachroniczne w swej naturze – nadają reżimowi Dynastii Kim specyficzny sznyt, odróżniając go od klasycznej wizji państwa komunistycznego. Celem pełnego zrozumienia sytuacji politycznej, społecznej a także administracyjnej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej należy postrzegać ją w sposób całościowy – rozpatrując tak jej spuściznę historyczną w postaci bogactwa kulturowego wyniesionego z tradycji konfucjańskiej oraz silnej współpracy z państwem chińskim, traumy okresu okupacji japońskiej, lecz także w równym stopniu zagłębiając się w jej zmagania modernizacyjne, ściśle związane z przemianami doktrynalno-społecznymi wywołanymi obecnością radziecką na Północy Półwyspu. Dopiero spojrzawszy na Koreę Północną jako swego rodzaju reżim dualny w swej naturze – historyczny w swych korzeniach, lecz dążący do nowoczesności i modernizacji na wzór europejski zrozumiałe stanie się specyficzne kontinuum doktrynalne, które stanowi KRLD. To dopiero ów sposób pojmowania Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej oraz reżimu sterującego nią pozwoli zrozumieć sytuację konfliktu inter-koreańskiego, może ono również zaoferować nowe spojrzenie na mechanizmy decyzyjne w sferach politycznych i administracyjnych, które rządzą państwem Kimów. Tak więc dopiero zrozumiałwszy historyczne uwarunkowania państwa północnokoreańskiego, możliwym staje się zrozumienie jego teraźniejszości oraz próba prognozowania przyszłości owego kraju, co stanowi nieprzerwane źródło zainteresowania społeczności międzynarodowej.

Rozpatrując ową szczególność komunizmu północnokoreańskiego oraz stawiając przed sobą cel zaprezentowany na wstępie, autorka postawiła przed sobą szereg pytań badawczych o charakterze przewodnim jak również pomocniczym. Głównym pytaniem

badawczym niniejszej pracy pozostawała kwestia tego, jakie czynniki wpływają na kształt państwowości i ideologii północnokoreańskiej a także jaka jest ich specyfika. Celem doprecyzowania pytania głównego, rozpatrzone zostały także pytania szczegółowe, a więc pomocnicze i uzupełniające względem pytania głównego. Były to między innymi: Czy konfucjanizm wpływa na realia ideologiczno-państwowe KRLD? Jeżeli tak, to w jakim stopniu i w jakich aspektach? Analogiczne pytania dotyczyły doktryny komunistycznej, brzmiały więc: Czy komunizm rysu stalinowskiego oddziałuje na sfery ideologiczne i państwowe Korei Północnej? Jeżeli tak, to w jaki sposób wpływa on na kształt reżimu Dynastii Kim?

Pytania te doprowadzić miały do weryfikacji hipotezy, zgodnie z którą konfucjanizm i komunizm rysu stalinowskiego stanowią elementy kształtujące realia ideologiczno-państwowe Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, pozostając w niej silnie zakorzenione oraz wzajemnie uzupełniając się – tworząc tym samym spójny koncept ideologii komunistycznej o zabarwieniu historycznym i specyficznym dla narodu północnokoreańskiego.

Treści ujęte w ramach analizy, składającej się na niniejszą książkę podzielone zostały wedle zagadnień problemowych, obejmując 4 rozdziały merytoryczne. Pierwszy rozdział poświęcony został nakreśleniu rysu historycznego, który wskazuje drogę polityczno-filozoficzną państw Półwyspu Koreańskiego, które rozwijały się w miarę czasu od okresu powstawania zrębów proto-państw Koreańskich, a zwieńczonych w okresie XX wieku okresem okupacji radzieckiej. Obejmuje on więc analizę tradycyjnych wpływów Chińskich, przechodząc ku okresowi zależności kolonialnej Korei względem Japonii, finalnie swój kształt przyjmujących jako państwo pod okupacją radziecką a następnie satelita ZSRR.

Drugi rozdział obejmuje tematykę związaną z koncepcją państwa. Omówione zostają więc rozwiązania instytucjonalne odnajdywane na terenie Półwyspu Koreańskiego, a następnie implementowane na terenach północnych a także zarysowany zostaje model państwa – zarówno w kontekście tradycyjnym jak i nowoczesnym. Ów rozdział podzielony został więc na dwa bloki tematyczne – pierwszy z nich obejmuje spuściznę dogmatyczną tradycji konfucjańskiej, zaś drugi pochyla się nad radziecką koncepcją państwa – jego instytucjami oraz właściwą dlań bazą ideową. Finałnie, omówiony zostaje model państwa północnokoreańskiego w kontekście owych doktryn.

Rozdział trzeci, dotyczący modelu społeczeństwa, skonstruowany został analogicznie do rozdziału drugiego. W nim również odnaleźć można podział wedle wizji konfucjańskich i radzieckich dotyczących modelu idealnego społeczeństwa przy równoczesnym wskazaniu ideału człowieka, kreślonego w ramach obu doktryn. W wypadku części konfucjańskiej poruszone zostały również kwestie hierarchii społecznej oraz rodziny, a także szerszej wspólnoty społecznej w kontekście konfucjańskich cnót, zaś część dotycząca realiów komunistycznych zawiera w sobie także analizę praw i obowiązków obywatela oraz problem klasowości społeczeństwa północnokoreańskiego, które zgodnie z dogmatami komunizmu powinno wyzbyć się owego konceptu.

Ostatni, czwarty rozdział, dotyka kwestii przywództwa oraz jego modelu oferowanego przez myśl konfucjańską, a także doktrynę komunistyczną. Nakreślone zostaje więc umiejscowienie hierarchiczne monarchy konfucjańskiego w kontekście administracyjno-społecznym, a także wskazane zostają archetypy postaci, składające się na idealnego władcę doktryny konfucjańskiej. Część rozdziału poświęcona doktrynie komunistycznej również zawiera w sobie zarys normatywno-administracyjny celem umiej-

scowienia weń przywódcy, nakreślając przy tym równocześnie przynależne mu prerogatywy. Ów opis instytucjonalno-normatywny poszerzony zostaje o kwestie kreowania wizerunku przywódcy – uwaga poświęcona zostaje więc kwestii przywódcy jako rodzica narodu oraz postaci obdarzonej ponadludzkimi umiejętnościami.

Podczas przygotowywania niniejszej monografii, metodą pracy nad źródłami obraną przez autorkę stała się analiza i synteza, ze względu na konieczność rozpatrzenia wszechstronnych źródeł traktujących o tematyce północnokoreańskiej. Celem możliwie najpełniejszego i najszerszego oddania poruszanej problematyki sięgnięto po źródła prymarne w postaci dokumentów i biuletynów, jak również monografii, artykułów i filmów dokumentalnych, a także wykładów, w których autorka miała przyjemność uczestniczyć. Źródła więc posiadają charakter zróżnicowany. Zaliczyć można do nich wydania polsko- i anglojęzyczne, sięgnięto również ku materiałom rosyjskim i koreańskim. Jednakże, wskazać należy także na trudności badawcze wynikające z faktu bariery informacyjnej oraz niedostępności rzetelnych i bieżących danych dotyczących sytuacji wewnątrz Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

Niniejsza analiza służyć może jako pomoc oraz swoisty punkt początkowy dalszych, poszerzonych badań nad komunizmem północnokoreańskim, zwłaszcza w sytuacji, gdy nowe, bardziej miarodajne dane dotyczące reżimu północnokoreańskiego staną się łatwiej dostępne.

1. Rys historyczny: droga polityczno-filozoficzna Półwyspu Koreańskiego do XX wieku. Historia zmian wpływów wywieranych na Koreę przez kolejne kraje oraz ich wpływ na ewolucję tradycji państwowej i filozoficznej Korei

1.1. Chiny

Tendencje przenikania się cywilizacji oraz wzajemnej wymiany polityczno-kulturowej utrzymywanej pomiędzy wieloma ośrodkami państwowymi cechujące dzisiejsze, zglobalizowane stosunki pomiędzy państwami stanowią element silnie kształtujący relacje sfery międzynarodowej. Globalizacja i związane z nią rozszerzanie wpływów danych ośrodków kulturowych na szersze kręgi sfer zarówno publicznych, jak i prywatnych, obywatelskich, choć stanowi obecnie zjawisko bezprecedensowe w swej skali nie jest konceptem nowym. Od zarania dziejów, mimo iż w mniejszej skali, miejsce miała bowiem mobilność ludów oraz współpraca grup, plemion lub proto-organizmów państwowych, które dzięki ciągłemu kontaktowi miały szansę na rozwój własnych koncepcji dotyczących swej organizacji zewnętrznej, głównie sfery o charakterze militarnej (rozumianej jako kwestie obronności) ale też rozwoju o charakterze wewnętrznym – to znaczy rozwoju własnej struktury grupowej, próby konstruowania pierwotnych norm zachowań, czy też dążeń do stabilizacji własnej odmienności względem obcych, z którymi dana grupa czy proto-państwo wchodziło w kontakt.

Ów odwieczny przepływ informacji związany z istnieniem coraz wyraźniejszych dystynkcji pomiędzy kilkoma ośrodkami spo-

łecznymi i kontaktem pomiędzy nimi stanowił element konieczny do utworzenia zrębów organizmów o charakterze pierwotnych państw plemiennych, ewoluujących następnie ku bardziej skomplikowanej strukturze normatywno-administracyjnej, składającej się na ośrodki o charakterze upolitycznionym – posiadających własny dorobek materialny, duchowy jak również społeczny. Mimo iż ewolucyjny rozwój ośrodków polityczno-społecznych związany z obecnością „innego”, a nawet przezeń wzmagany, cechuje niemalże wszystkie wspólnoty ludzkie zwłaszcza tereny Półwyspu Koreańskiego, stanowić mogą ciekawy obiekt obserwacji owych przemian społeczno-politycznych oraz normatywnych wywoływanych przez zewnętrzne wpływy ze względu na fakt głębokiego zinternalizowania idei napływowych przez społeczeństwo koreańskie, długą tradycję istnienia owych wpływów w ramach kolejnych przemian państwowych na półwyspie oraz na stosunkowo dystynktywny względem siebie charakter owych wpływów – dających się uszeregować w sposób chronologiczny oraz ideologiczny.

Półwysep Koreański stanowił bowiem terytorium, na którym w ramach historii tamtejszej państwowości kluczową rolę odegrały kolejno Chiny, Japonia oraz Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. Uszeregowanie to oddaje kolejność pojawiania się danego mocarstwa w sferze polityczno-społecznej oraz normatywnej państw Półwyspu. Mimo iż ich obecność na Półwyspie zamyka się w pewnych ramach czasowych, to znaczy wskazać można przybliżone dane pojawienia się danego mocarstwa oraz zamiany jego wpływu na kolejne, dziedzictwo oraz piętno, które pozostawiły za sobą na organizmach państwowych Korei sięga swym zakresem daleko poza faktyczną obecność państwa wpływającego na tereny Półwyspu. Celem pełnego zrozumienia sytuacji północnokoreańskiej należy więc prześledzić kolejne fazy jego

rozwoju społecznego, politycznego oraz normatywnego związanego z obecnością elementów obcych względem samego dorobku koreańskiego – to znaczy filozofii i ideologii napływowych, przyniesionych na tereny Półwyspu wraz z kolejnymi okresami obserwowalnych zależności pomiędzy państwami koreańskimi a czynnikami zewnętrznymi.

Pierwszym oraz jednym z najistotniejszych organizmów państwowych dla rozwoju zrębów polityczno-państwowych na terenie Półwyspu Koreańskiego stanowią niewątpliwie Chiny. Kontakty koreańsko-chińskie sięgają bowiem samych początków kształtowania się zorganizowanych struktur państwowych na terenie Półwyspu. To właśnie w kronikach chińskich pochodzących z II wieku przed naszą erą pojawiają się pierwsze wzmianki dotyczące istnienia pewnego politycznie ukształtowanego organizmu państwowego, którym było Starożytne Joseon (kor. Gojoseon)¹. Gojoseon do tej pory w historii koreańskiej myśli politycznej uznawane jest za pierwsze państwo rozwijające się na terenie Półwyspu, jego legendarnego założyciela stanowić miał Tangun, zaś za moment założenia Starożytnego Joseon obrano 2333 rok przed naszą erą. Są to jednak informacje o charakterze legendy założycielskiej, niepokrywające się ani z zapisami chińskimi pochodzącymi z 195 roku przed naszą erą ani z ustaleniami badaczy, według których ów organizm powstać miał około IV wieku przed naszą erą². Dla Gojoseon, jako państwa umiejscowionego na terenach graniczących z ziemiami kontrolowanymi przez chińską dynastię Yan możliwym stało się nawiązanie wymiany oraz stworzenie warunków dla istnienia przepływu kulturowego pomiędzy dwoma ośrodkami, co okazało się niezwykle korzystne dla mniej

¹ J. P. Rurarz, *Historia Korei*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog 2009, s. 41.

² *Ibidem*, s. 42–45.

rozwiniętego ośrodka koreańskiego. Starożytne Joseon dzięki owej bliskości i płynności granic pomiędzy terenami swego państwa oraz terenami należącymi do dynastii Yan zyskało możliwość rozwinięcia cywilizacyjnego bazującego na chińskich zdobyciach naukowych czy kulturowo-społecznych. Przykładem owego rozwoju bazującego na chińskiej technice może być nabycie umiejętności tworzenia narzędzi z żelaza, które mieszkańcy Gojoseon nabyli poprzez kontakty z chińczykami, posiadającymi ową zdolność³.

Jednakże bliskość obu państw, czy też kręgów państw koreańskich i kręgów cywilizacji chińskiej, oprócz korzyści pociągała za sobą także ryzyko uzależnienia się słabszego organizmu państwowego Korei od swego dotychczasowego partnera. Chińska dynastia Yan nie prowadziła względem Gojoseon polityki o charakterze wyłącznie pokojowym. Już wówczas pomiędzy protopaństwami koreańskimi, a silniejszymi od nich Chinami dochodziło do tarć, a nawet sąsiedzkich najazdów. Finalnie, trzecia a zarazem ostatnia dynastia zamykająca okres Starożytnego Joseon czyli Wiman Joseon w 108 roku przed naszą erą podbita została przez Dynastię Han, ówczesnie sprawującą rządy na terenach chińskich⁴.

Na terenach podbitych przez Dynastię Han ustanowione zostały cztery komanderie chińskie, funkcjonujące na terenach byłego Gojoseon począwszy od 108 roku przed naszą erą, aż do 313 roku naszej ery. W ciągu 400 lat wśród owych komanderii najistotniejszym ośrodkiem stał się Lelang, który zgodnie z informacjami płynącymi z chińskich zapisków w swym okresie świetności li-

³ *Ibidem*, s. 41.

⁴ K. Jang-tae, *Historia koreańskiej myśli konfucjańskiej*, tłum. L. Haesung i D. Barańska, Skarżysko-Kamienna: Kwiaty Orientu 2014, s. 15.

czyć miał ponad 400 tysięcy mieszkańców, z których większość stanowili Chińczycy⁵.

Ze względu na tak liczną oraz ciągłą obecność wpływów chińskich na terenie Półwyspu państwa koreańskie rozwijające się równoległe z komandერიami liczyć mogły na przyspieszenie swego rozwoju poprzez utrzymywanie kontaktów z terenami pozostającymi pod kontrolą chińską. Owe wpływy chińskie nie przekładały się bowiem wyłącznie na sferę zdobyczy materialnych, lecz także na dorobek duchowo-filozoficzny oraz kulturowy państw koreańskich. To właśnie poprzez istnienie komandერიi chińskich tereny Półwyspu po raz pierwszy zetknęły się z ideologią konfucjańską, która położyła podwaliny niemalże dla całości dorobku intelektualno-duchowego państw Półwyspu Koreańskiego jako doktryna dlań hegemoniczna aż do początków XX wieku.

Chińska obecność na terenach Półwyspu ugruntowana dzięki istnieniu organizmów politycznych o proweniencji zewnętrznej względem ówczesnych państw koreańskich, którym najlepszym przykładem może być właśnie komandерия Lelang nie wpływała jedynie na warstwę realiów kulturowych protopaństw koreańskich. Oprócz niewątpliwych zysków natury materialnej takich, jak możliwość przejmowania zdobyczy cywilizacyjnych w postaci żelaza, czy też dóbr o charakterze intelektualnym, takich, jak kontakty z ideologią konfucjańską czy taoistyczną oraz możliwość kształcenia się poprzez naukę chińskich znaków, ciągła obecność czynnika zewnętrznego w postaci przybyszów z zewnątrz działających w ramach ustabilizowanego organizmu administracyjno-politycznego sprawiała, iż wśród ludów koreańskich zauważalne stały się aspiracje centralizacyjne, skłaniające do pierwotnego

⁵ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 48.

uściślenia działalności społecznej i politycznej proto-organizmów Półwyspu Koreańskiego⁶.

Z tego względu już od około IV wieku zasadnym staje się wskazywanie istnienia pierwszych organizmów państwowych o scentralizowanym modelu sprawowania władzy. Stały one więc na wyższym poziomie zaawansowania instytucjonalno-społecznego, tworząc organizmy na tyle spójne, iż ów okres rozkwitu państw Półwyspu Koreańskiego obejmujący w historiografii koreańskiej obszar czasu sięgający okresu jeszcze wcześniejszego niż wskazany IV wiek, ponieważ za jego początek przyjmuje się już I wiek p. n. e., zaś trwający do VII wieku zwykło określać się okresem Trzech Królestw (kor. *Samguk sidae*). Na owe trzy królestwa, wiodące prym jako ośrodki polityczno-kulturowe Półwyspu składają się Goguryeo (zgodnie z tradycją 37 rok p. n. e. do 668 roku n. e.), Baekje (zgodnie z tradycją 18 rok p.n.e. do 660 roku n.e.) oraz Silla a następnie Zjednoczone Silla (zgodnie z tradycją 57 rok p.n.e. aż do 935 roku n.e.)⁷.

Okres Trzech Królestw równał się szybkiemu rozwojowi bogactwa kulturowo-politycznego zauważalnego na terenach Półwyspu Koreańskiego. Choć wszystkie trzy państwa stanowiły byty odrębne względem siebie stanowiły jednak ośrodki połączone wspólnym językiem, zamieszkałe przez ludy o wspólnej proweniencji oraz o podobnej kulturze politycznej ale również administracyjno-instytucjonalnej, która rozwijała się względem prawideł trzyetapowego modelu rozwoju bazującego na obecności silnego władcy, konsolidacji władzy dynastycznej wokół napływowej religii buddyjskiej oraz podjęcia akcji o charakterze ekspansyjnym⁸. Ów model, zakłada dosyć mocne przejście wzorców sięgających

⁶ *Ibidem*, s. 48–50.

⁷ *Ibidem*, s. 405–405.

⁸ *Ibidem*, s. 85–86.

korzeniami cywilizacji chińskiej, zwłaszcza w kontekście umocnienia pozycji władcy jako jednostki obdarzonej przywilejem władzy oraz posiadającej właściwe mu prerogatywy w drabinie hierarchii społecznej i normatywno-instytucjonalnej, lecz równie istotnym elementem bazowania modelu rozwoju koreańskich ośrodków władzy na wzorcu chińskim jest jego sięgnięcie ku religii buddyjskiej. Owe przyjęcie religii napływowej w postaci buddyzmu oraz ustanowienie go czynnikiem legitymizującym władzę dynastii w danym państwie sprawia, iż władza w państwach koreańskich zyskuje nowy charakter. Staje się ona formalnie osadzona nie tylko poprzez mechanizmy władzy siłowej czy też przymusu stosowanego względem poddanych celem utrzymania władzy monarchy, lecz zyskuje ona naddatek abstrakcyjny. Legitymizacja władzy poprzez osadzenie jej w nowych ramach doktrynalnych, na poły niemalże transcendentnych sprawia, iż wychodzi ona poza konieczność ciągłej fizycznej kontroli nad poddanymi. Poprzez umocnienie władzy dynastii panujących w kontekście religijności oraz praktyk filozoficznych staje się ona elementem spajającym dane społeczeństwo oraz działającą w ramach założeń danych ram instytucjonalnych i intelektualnych epoki. Władza tym samym zyskuje element przewidywalności i stałości wypływającej z osadzenia jej na podstawach innych niż mechanizmy przemocy sankcjonowanej przez państwo. Innymi słowy, może ona rozwijać się w sposób harmonijny jako trwały element rzeczywistości społeczno-politycznej, niezależny od ewentualnych zmian w nastrojach społecznych koniecznych do siłowego pacyfikowania ze względu na internalizowanie owej zwierzchniej władzy politycznej przez jej poddanych. Wraz z równoczesnym rozwojem buddyzmu za pośrednictwem chińskich wpływów w państwach koreańskich w większym stopniu zaczął rozwijać się również konfucjanizm, nie stanowił on jednak jeszcze monolitycznej i hegemonicznej

doktryny w ośrodkach Półwyspu. W owym okresie trzy wielkie doktryny – buddyzm, konfucjanizm i taoizm funkcjonowały równolegle względem siebie – każda z nich bowiem kontrolowała inną sferę życia. Konfucjanizm, uznany za ideologię bardziej pragmatyczną w swej naturze służyć miał za narzędzie kontroli społecznej oraz filozofię określającą sposób administrowania państwem. Buddyzm jak również taoizm odnosiły się raczej do kwestii transcendentnych, wpływając tym samym na warstwę duchową społeczeństw koreańskich owego czasu. Z tego względu pokojowe współistnienie bazujące na dopełnianiu się doktryn umożliwiło ich równoległy i pokojowy rozwój⁹.

Jednakże, mimo jego mniej prestiżowej pozycji konfucjanizmu względem buddyzmu to właśnie na owej „praktyczniejszej” doktrynie opierały się systemy edukacji państw Półwyspu w okresie Trzech Królestw. Już od 372 roku naszej ery w Goguryeo rozpoczął swe funkcjonowanie *Taehak*, czyli pierwsza konfucjańska akademia zwana też Akademią Wielkiej Nauki, kształcąca uczonych za podstawę obierając teksty z klasycznych ksiąg skompilowanych przez chińskich konfucjanistów. Owa instytucja założona została za czasów króla Sosurima. Należy jednak wskazać, iż wśród elit Goguryeo w kontekście instytucjonalno-administracyjnym nie praktykowano powszechnych w Chinach zasad merytokratycznego obsadzania urzędów, optując za utrzymaniem arystokratycznej natury urzędów państwowych¹⁰. Na terenach państwa sillańskiego w 682 roku n.e. powstał Gukhak – Narodowa Akademia Studiów Konfucjańskich, w 750 roku zmieniając się w Taehakgam, czyli Narodową Akademię Studiów Konfucjańskich¹¹.

⁹ K. Jang-tae, *op. cit.*, s. 29.

¹⁰ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

¹¹ K. Jang-tae, *op. cit.*, s. 33.

Pomimo silnej współpracy państw koreańskich z Chinami, w tym czasie zależność pomiędzy oboma kręgami cywilizacyjnymi nie przybrała jeszcze formy typowego układu wasalnego, w którym Chiny pełnią rolę zwierzchnią czy wywyższoną względem poddanych im państw Półwyspu. Wynika to z faktu relatywnie silnej pozycji państw koreańskich względem Chin, które wówczas nie prezentowały się jako jednolity i wewnętrznie spójny organizm państwowy, stanowiąc raczej teren równoczesnego funkcjonowania licznych dynastii i podległych im państewek. Wśród państw okresu Trzech Królestw jako najsilniej zsinizowany organizm państwowy wskazać należy Baekje, które niemalże w sposób całościowy dokonywało implementacji modeli instytucjonalnych, politycznych, ale także społecznych czy kulturowych pochodzących z Chin. Po drugiej stronie skali znajdowało się państwo Silla, które pozostawało najsilniej przywiązane do własnych tradycji sfer publicznych i społecznych, przy czym nie bez znaczenia pozostaje fakt terytorialnego oddalenia państwa Silla od Chin. Stanowiło ono bowiem organizm sytuujący się na południowo-wschodnim krańcu Półwyspu – z tego względu też jego kontakty z Chinami były dosyć mocno utrudnione. W ambiwalentnej sytuacji względem Chin oraz ich wpływu na swą sytuację wewnątrzpaństwową znajdowało się ostatnie państwo rozpatrywanego okresu – Goguryeo, dzieliło bowiem granicę lądową z terenami chińskimi. Z tego względu dynastie chińskie stanowiły dlań zarówno partnera oraz źródło rozwoju sfer politycznych i kulturowych, jednakże jawiły się ono również jako zewnętrzne zagrożenie dla koreańskiego ośrodka państwowego¹².

Zagrożenie, które płynąć mogło z terenów Północy szczególnie dobrze obrazować może pakt militarnej współpracy zawarty po-

¹² *Ibidem*, s. 82.

między Państwem Silla, a Chinami rządzonymi przez dynastię Tang (618 rok n.e. – 907 rok n.e.). Państwo Silla, dążąc do zjednoczenia ziem Półwyspu i przejęcia kontroli nad ośrodkami Baekje i Goguryeo, zawiązało współpracę z Dynastią Tang. Chiny służyć miały jako sojusznik, tak, by możliwym stało się otoczenie dwóch państw koreańskich zarówno od północy jak i od południa. Militarne wsparcie, którego tangowskie Chiny użyły państwu Silla nie stanowiło jednak jedynie aktu dobrej woli względem sojusznika. Szybko bowiem okazało się, iż upadek państw Baekje oraz Goguryeo i ich włączenie w ramy państwa Silla nie oznacza końca działań przewidywanych przez Chiny w kontekście ich militarnej obecności na Półwyspie Koreańskim. Pomoc udzielona Silla, oznaczająca koniec istnienia dwóch państw koreańskich i ich zjednoczenie, stanowić miała krok ku chińskiemu podbojowi terenów całego Półwyspu. Zdawszy sobie sprawę z chińskich zamiarów oraz sytuacji niebezpieczeństwa dla nowego organizmu państwowego nazwanego Zjednoczonym Silla, priorytetem stało się wyrugowanie obecności chińskiej z terenów Półwyspu, to znaczy doprowadzenie do opuszczenia ich przez siły wojsk tangowskich. Owe działania podejmowane przez Koreańczyków oraz zabiegi kontruujące podejmowane przez stronę chińską doprowadziły do finalnego zwycięstwa Zjednoczonego Silla nad Chinami w 675 roku naszej ery. Zwycięstwo to oznaczało możliwość autonomicznego rozwoju oraz utrzymania politycznej odrębności przez Zjednoczone Silla, a co za tym idzie, uniknięcia losu określanego dlań przez Dynastię Tang, to znaczy stania się kolejną kolonią chińską¹³.

¹³ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 126–128; A. Kość, *Filozoficzne podstawy państwa koreańskiego w perspektywie historycznej*, w: *Korea w oczach Polaków*, J. Włodarski, K. Zeidler, M. Burdelski (red.), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2012, s. 25–26.

Pomimo owych perturbacji natury politycznej na linii Chiny – Półwysep Koreański spowodowanych przez chęć utrzymania autonomiczności ziem swego państwa przez Silla, kontakty z Chinami nie zostały całkowicie zarzucone ani nie uległy bezpowrotnemu zniszczeniu. Po okresie wzmożonej aktywności militarnej pomiędzy dwoma ośrodkami państwowymi, Zjednoczone Silla podejmowało starania dążące do normalizacji stosunków łączących dawnych sojuszników. W owym duchu kontynuacji współpracy i rozwoju, korzystnego zwłaszcza dla ziem Półwyspu, państwo Zjednoczonego Silla przyjęło pozycję wasalną względem Dynastii Tang poprzez akceptację tytułu *wang*, którym mianować miał się władca Silla. Ten tytuł oznaczał, iż dany władca stanowi jednostkę podległą cesarzowi Chińskiemu, nie uznając się tym samym za równorzędnego dlań partnera. Dzięki zwasalizowaniu swych układów z Tangami, państwo Koreańskie zyskiwało dostęp do zdobyczy cywilizacyjnych funkcjonujących w Chinach. Tego typu dynamika przekładała się również na intelektualne korzyści dla warstwy uczonych mogących skorzystać z okazji na kształcenie się w Chinach – z czego korzystali zwłaszcza uczeni konfucjańscy¹⁴.

Ocieplenie i normalizacja stosunków łączących państwo Zjednoczonego Silla z ponownie sojuszniczym państwem Chińskim sprawiła, iż państwo koreańskie mogło rozwijać się bez większych perturbacji natury militarno-politycznej. Ostateczny kres tego państwa przypada na 935 rok, po niemalże trzydziestu latach wewnętrznych walk i sporów obejmujących tereny Półwyspu.

Państwem, które w następstwie upadku Zjednoczonego Silla przejmuje kontrolę na Półwyspie staje się Goryeo. Od 918 roku n.e. aż do 1392 roku n.e. stanowi przedostatnią dynastię panującą.

¹⁴ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 138.

Okres jej rządów oznacza dalszą współpracę z państwem chińskim oraz dwiema jego dynastiami – Song (960–1279 rok n.e.) i Yuan (1279–1368 rok n.e.).

Goryeo jako kontynuator i spadkobierca dziedzictwa państw okresu Trzech Królestw w swym funkcjonowaniu, zarówno w sferze duchowo-intelektualnej jak i pragmatycznej, nie ograniczało się jedynie do pozostawionej mu spuścizny. Ze względu na import chińskich dzieł znacząco rozwinęła się koreańska medycyna, geografia. Również system administracyjny dotknęły dynamiczne zmiany dotyczące zarówno nowego podziału terenów państwa, który wzorowany był na systemie tangowskim, ale również implementowano system egzaminów urzędniczych *gwageo*, sprawiając, iż zarówno system zarządu instytucjonalnego jak również sfera związana z edukacją oraz intelektualnym rozwojem obserwowanym na terenie Półwyspu przybrała charakter bardziej skonolidowany, podlegając usztywnionym normom doktrynalno-administracyjnym. Przejęcie chińskiego biurokratycznego systemu bazującego na elemencie edukacji urzędniczej sprawiło, iż koniecznym stało się szersze rozwinięcie warstw uczonych, którzy mogliby zostać obsadzeni na owych urządach. Z tego względu w państwie Goryeo powołano do życia sieć szkół konfucjańskich, tak w większych ośrodkach miejskich jak i na prowincjach, co umożliwiło doktrynie konfucjańskiej objęcie swym zasięgiem coraz szerszej części społeczeństwa. Oprócz szkół konfucjańskich funkcjonowały także bardziej prestiżowe i istotne ośrodki akademickie związane z doktryną konfucjańską – to znaczy założone w 930 roku Kolegium Konfucjańskie oraz powołana w 992 roku *Gukjagam*, czyli Państwowa Akademia Studiów Konfucjańskich¹⁵. Jednakże działania podejmowane w Goryeo nie ograniczały się wyłącznie do

¹⁵ K. Jang-tae, *op. cit.*, s. 49–52.

mechanicznego przejmowania modelu chińskiego oraz obcego dorobku intelektualno-kulturowego. Państwo koreańskie szczyścić mogło się kolekcją tekstów konfucjańskich możliwych do studiowania w powołanej do istnienia w 990 roku Królewskiej Bibliotece. Jej zbiory były cenne nie tylko dla rodzimych uczonych, lecz stanowiły także cel podróży ich chińskich odpowiedników ze względu na fakt figurowania w zbiorach Biblioteki ksiąg, które w Chinach uznane zostały za zaginione. Dodatkowo, niesamowicie istotnym wydarzeniem z punktu widzenia twórczego rozwoju myśli konfucjańskiej dokonanej przez koreańskich uczonych było włączenie w panteon mędrców konfucjańskich dwóch koreańskich mędrców – a więc poszerzenie szeregu postaci czczonych w konfucjańskich świątyniach o rodzimych intelektualistów. Było to wydarzenie bezprecedensowe, stanowiące o swego rodzaju rozłamie sfery doktrynalnej zachodzącej między Chinami a Półwyspem. Od tego czasu bowiem zacznie wykształcać się własna dla Korei tradycja konfucjańska, nie stanowiąca jedynie odbicia praktyk chińskich¹⁶.

Pomimo tendencji dążących do rozwoju myśli konfucjańskiej jako pełnoprawnej doktryny dyktującej zasady zarządzania państwem oraz stanowienia szkieletu normatywnego obejmującego kwestie społeczne, należy pamiętać o tym, iż społeczeństwo koreańskie w okresie Goryeo pozostawało pod silnym wpływem doktryn buddyzmu i taoizmu. Zwłaszcza buddyzm jako myśl o ukierunkowaniu ku przyszłości (rozumianej jako doktryna skupiająca się na przyszłym życiu, w odróżnieniu od skoncentrowanego na doczesności konfucjanizmu) stanowił doktrynę głęboko zinternalizowaną przez wszystkie warstwy społeczne – zarówno uprzywilejowaną arystokrację oraz samą rodzinę królewską, jak i warstwy

¹⁶ *Ibidem*, s. 53.

im poddane. Dodatkowo, stanowił on element pierwotnie legitymizujący władzę nowej dynastii na terenach Półwyspu po upadku Zjednoczonego Silla. Buddyzm przedstawiał więc doktrynę głównego nurtu, skupiającą w swym zasięgu przeważającą większość społeczeństwa, konfucjanizmowi pozostawiając wycinek społeczeństwa na który składali się uczeni, choć jak wskazuje Keum Jang-tae również oni w codziennym, prywatnym życiu uznawali się za wyznawców konkurencyjnych względem konfucjanizmu idei¹⁷. Tym sposobem wszystkie trzy wielkie idee ówczesnie funkcjonowały w dopełniającej się harmonii.

Sytuacja harmonijnego współistnienia zmieniła się wraz z myślą neokonfucjańską późnego Goryeo. Wtedy wówczas, ze względu na wrogi stosunek uczonych podążających za reinterpretacją konfucjanizmu wyłożoną przez Zhu Xi buddyzm oraz taoizm zaczęły być postrzegane jako elementy niekorzystne i wsteczne. Ortodoksja i czystość doktrynalna neokonfucjanizmu doprowadzają do sytuacji, w której trzy ideologie nie są w stanie koegzystować w ramach jednego systemu normatywno-doktrynalnego. Jest to sygnał okresu dynamicznych przemian sfery duchowo-normatywnej, który przyniesie zmiana dynastii panującej.

Zmierzch państwa Goryeo oznacza jednocześnie wyłonienie się nowego organizmu państwowego na terenie Półwyspu Koreańskiego. Począwszy od 1392 roku aż do końca niezależności państwa koreańskiego, czyli 1910 roku władzę sprawować będzie dynastia Yi, rozpoczynająca okres istnienia państwa Joseon¹⁸.

Głębokie zmiany dotyczące półwysep w wyniku zmiany dynastii panującej nie ograniczały się jedynie do kwestii tranzycji władzy politycznej oraz powołania do istnienia nowego ośrodka polityczno-administracyjnego, który stanowiło państwo Joseon.

¹⁷ *Ibidem*, s. 59.

¹⁸ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 408.

Przemiany związane z koniecznością zalegitymizowania nowych władców oraz ustanowionego przez założyciela dynastii Li Seonggye państwa sprawiły, iż koniecznym stało się znalezienie nowego elementu konstytuującego prawowitość transycji władzy, która miała wówczas miejsce. Środkiem legitymizującym władzę nowej dynastii stało się przejście doktryny konfucjańskiej jako oficjalnej ideologii państwowej w Joseon oraz związane z nim odcięcie od buddyjskiej warstwy ideologicznej dyktującej normy społeczno-duchowe okresu Goryeo. Buddyzm bowiem, jako myśl popadająca w coraz większą niełaskę jeszcze u kresu trwania poprzedniej dynastii po zdobyciu władzy przez Li Seonggye (znanego jako król Taejo) oficjalnie uznany został za doktrynę wsteczną i skompromitowaną ze względu na nadużycia w sferze polityczno-instytucjonalnej, których dopuszczali się jego zwolennicy a także ze względów ekonomiczno-finansowych – klasztory dysponowały bowiem ogromnymi majątkami ze względu na wysoką pozycję, którą cieszyć mogły się w społeczeństwie¹⁹.

Poszukując doktrynalnego oparcia, które w dłuższej perspektywie zapewnić mogło stabilizację kraju oraz umocnienie rządów nowej dynastii w sposób pełniejszy niż jedynie militarno-instytucjonalna kontrola nad ziemiami Półwyspu oraz zamieszkującym go społeczeństwem, król Taejo jako zwolennik reform na swych sojuszników obrał kastę uczonych konfucjańskich równie niezadowolonych ze sposobu funkcjonowania państwa Goryeo i żądających daleko idącej transformacji zarówno gruntu administracyjno-instytucjonalnego jak i doktrynalno-duchowego. Neo-konfucjanizm bowiem, w odróżnieniu od konfucjanizmu funkcjonującego w strukturach szerokich ram doktrynalnych państwa Goryeo, cechował się silnym dążeniem do „czystości” doktrynalnej

¹⁹ *Ibidem*, s. 213, 307.

rozumianej jako dążenie do ideologicznej ortodoksji konfucjanizmu, sięgając jednak kwestii wcześniej zarezerwowanych dla buddyizmu – to znaczy elementów moralności, obrzędowości oraz szeroko rozpatrywanej duchowości i filozofii życia. Tym samym, konfucjanizm okresu państwa Yi stał się podstawowym kodem kulturowym kształtującym wszelkie normy współżycia społecznego, dyktując sposób utrzymywania więzi społecznych zarówno w sposób horyzontalny – to znaczy w sferze prywatnej jako zestaw zasad normujących zachowanie wewnątrzrodowe i rodzinne oraz zasady współżycia jednostek w kolektywie społecznym, ale również w sferze publicznej jako element określający pożądany przez władcę i system instytucjonalny sposób zachowań horyzontalnych – skierowanych właśnie względem dynastii panującej, organów państwowych oraz jednostek znajdujących się na wyższej pozycji w drabinie hierarchii społecznej państwa Joseon. Koreański konfucjanizm okresu Joseon charakteryzował się silnym naciskiem na racjonalność oraz wiarę w słuszność doktryny państwowej, zarówno jeśli chodzi o warstwy rządzące to znaczy dynastie panującą oraz elity urzędnicze ale również o warstwy o późniejszych rangach w hierarchii społecznej. Silny nacisk na konieczność odcięcia się od dziedzictwa buddyjskiego, na którym przez setki lat bazowało państwo Goryeo sprawił, iż konfucjanizm przeniknął całość społeczeństwa koreańskiego stając się nową bazą zarówno dla życia publicznego, jak i prywatnego utrzymując swój hegemoniczny charakter przez ponad pięćset lat panowania dynastii Yi, wytrzymując sytuację zagrożenia i zawieruchy polityczno-społecznej związanej z najazdami mongolskimi (1231–1259 rok) oraz inwazją japońską, znaną jako *Imjin waeran* (1592–1598 rok).

Konfucjanizm, pomimo iż do tej pory stanowi doktrynę głęboko wpływającą na wartości duchowe oraz filozofię sfery publicz-

nej, jak i zespół semi-formalnych norm społecznych, jako ideologia oficjalna przetrwał do roku 1910, czyli momentu, w którym Półwysep Koreański utracił swą autonomię państwową na rzecz Imperium Japońskiego w wyniku agresywnej polityki kolonialnej prowadzonej przez owo mocarstwo.

1.2. Japonia

Pomimo iż całościowa przemiana systemu doktrynalno-instytucjonalnego i wynikała z niego przemiana statusy Korei jako organizmu państwowego w kontekście administracyjno-politycznym przypada na początek XX wieku, wskazać należy wcześniejsze ambicje zarówno państw regionu, jak i mocarstw zachodnich centrujące się względem terenów Półwyspu. Już od XIX wieku, rejon Azji stał się teatrem działań dla mocarstw Europy i Ameryki Północnej dążących do ekspansji gospodarczej i politycznej w imię założeń kolonialnej rywalizacji zakładającej, iż im większe wpływy posiada dane państwo w regionach zamorskich tym bardziej jest ono istotne dla równowagi politycznej okręgu politycznego w którym funkcjonuje i tym silniejsza jest jego ogólna pozycja względem konkurentów na arenie międzynarodowej (a więc innych mocarstw kolonialnych). Z uwagi na to przekonanie o konieczności ekspansji, państwa takie jak Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Niemcy, Rosja czy Francja podejmowały działania dążące do podporządkowania sobie wcześniej autonomicznych ośrodków. Pierwszą ofiarą kolonialnych aspiracji padły Chiny dynastii Qing – ze względu na swą militarną oraz polityczną słabość wynikłą z waśni i rozłamów w łonie dworu cesarskiego oraz technologiczno-administracyjny anachronizm państwa nie stanowiły dla nowoczesnych mocarstw Zachodu silnego oponenta. Z tego względu Chiny stały się terytorium protek-

toratów, właściwie tracąc charakter autonomicznego bytu²⁰. Chiny, jak również ciągle zależne od nich na zasadzie wasalnej terytoria Półwyspu Koreańskiego państwa Joseon, prezentowały jeden z dwóch modeli zachowań względem mocarstw kolonialnych. Obrane przez nie podejście zakładało trwanie przy starych zasadach społeczno- politycznych, powolne i powierzchowne zmiany administracyjno-ustrojowe i próba „przeczekania” problemu bez podejmowania decyzji, które mogłyby dramatycznie zmienić dotychczas wypracowane zasady społeczne i normy prawne. Był to model nietrafiony, którego zgubną konsekwencją stała się wspomniana utrata autonomii przez państwo Mingów. Joseon jednakże w owym momencie uniknęło losu Chin pozostając w dalszym ciągu ośrodkiem szczelnie zamkniętym na obce wpływy Zachodu i odrzucającym ponawiające się próby nawiązania kontaktu wysuwane przez mocarstwa Zachodu, głównie Stany Zjednoczone²¹.

Drugim podejściem obranym przez Japonię, również dotkniętą kolonialnymi ambicjami państw Zachodu, było dążenie do jak najszybszej modernizacji i dostosowania się do nowej sytuacji polityczno-ekonomicznej związanej z pojawieniem się mocarstw europejskich oraz Stanów Zjednoczonych w regionie. Japonia podczas procesu swej modernizacji oparła się niemalże całościowo na modelach politycznych, militarnych i (częściowo) społecznych zaobserwowanych wśród państw Zachodu. Jej szybka zdolność do głębokiej transformacji oraz decyzja dotycząca porzucenia praktykowanych do owego czasu tradycyjnych zasad administracyjnych i politycznych, a tym samym całościowa przemiana normatywna na gruncie państwowym spowodowana była dwoma czynnikami. Z jednej strony była one podyktowana chęcią doświadczenia nowych mocarstw, lecz również jednocześnie umotywo-

²⁰ Wykład dr. Ł. Gacka pt. *Historia Chin*, 2016.

²¹ Wykład dr J. Guzik pt. *Historia Korei*, 2017.

wana strachem o autonomię i stabilność państwową własnego ośrodka politycznego. Japońskie zabiegi ogniskowały się bowiem na uniknięciu losu państwa Qingów, to znaczy podziału ziem Wysp Japońskich i związanej z nim utraty suwerenności. Wypadkową walki o własną pozycję w kształtującej się sferze polityczno-ekonomicznej regionu Japonia okresu Meiji wyrosła na azjatycką potęgę, z którą liczyć musiały się państwa regionu Azji Wschodniej, jak również mocarstwa Zachodu (co uwidoczniła wygrana sił japońskich w wojnie z Rosją przypadającą na okres od 1904 roku do 1905 roku).

Mocarstwowy status państwa japońskiego wśród ośrodków regionu oraz chęć ukazania przezeń równoprawnej pozycji względem państw Zachodu na arenie międzynarodowej sprawiła, iż Japonia poczęła rozwijać swe dążenia kolonialne względem Półwyspu Koreańskiego w kontekście jego możliwego podboju oraz kolonizacji. Celem przejęcia wpływów na Półwyspie zasadniczą kwestią stała się konieczność rozwiązania kwestii wasalnej zależności Joseonu wobec Chin. Jako pierwszy krok w kierunku podporządkowania terenów Półwyspu Japonia wymusiła na państwie Joseon jego otwarcie (tak jak wcześniej zrobiły to mocarstwa zachodnie względem Japonii). Tym sposobem tereny podległe dynastii Yi w lutym 1876 roku stały się jedną ze stron *Traktatu koreańsko-japońskiego o przyjaźni i handlu*, sygnowanego w Kanhwa²². Zakres jego postanowień powielał treść nierównoprawnych traktatów podpisywanych przez Japonię i Chiny z mocarstwami zachodnimi, dotycząc przede wszystkim kwestii gospodarczo-ekonomicznych takich jak otwarcie portów koreańskich, przywilej eksterytorialności przysługujący japońskim handlarzom. Kwestią istotną z punktu widzenia norm prawnych o charakterze między-

²² J.P. Rurarz, *op. cit.*, s. 283.

narodowym pomiędzy Japonią, a Joseon nawiązane zostały oficjalne stosunki międzynarodowe dzięki otwarciu placówek o randze ambasad zarówno w Hanyangu (obecnym Seulu) jak i Tokyo²³. Japonia podkreślała wówczas konieczność uznania Joseon za niepodległe państwo, nawiązując do niekorzystnego z punktu widzenia Wysp Japońskich ukształtowania systemu zależności chińsko-koreańskich bazujących na dynamice wasalnej.

Traktat z Kanghwa stanowi moment otwarcia terenów koreańskich jako areny dla nasilających się wpływów japońskich, przekładających się na rozpoczęcie okres wzmożenia japońskich wpływów na Półwyspie oraz zapoczątkował coraz bardziej widoczny antagonizm pomiędzy Japonią, a Chinami ogniskujący się na kwestii wpływów wywieranych na Półwysep przez oba państwa oraz kontrolą nad nimi. Finałem owych tarć i napięć była wojna japońsko-chińska zakończona traktatem w Shimonoseki z 17 kwietnia 1895 roku. W ramach postanowień traktatowych w artykule pierwszym zawarto postanowienia odnoszące się do kwestii koreańskiej, przy pominięciu stanowiska wyrażanego wobec rozpatrywanej sprawy przez samo państwo Joseon. Zakładał on zupełne zrzeczenie się przez Chiny zwierzchności nad Koreą, a także konieczność uznania pełnej autonomii i niezależności koreańskiego organizmu państwowego przez Chiny²⁴.

Koniec okres zależności wasalnej pomiędzy Joseon a Chinami nie oznaczał jednak końca dynamiki podległości, w ramach której w ciągu wieków funkcjonowało państwo dynastii Yi. Wyzwolenie Korei wypływające z treści traktatu chińsko-japońskiego nie przełożyło się na uczynienie z terytorium Półwyspu niezależnego or-

²³ *Ibidem*, s. 282; wykład dr J. Guzik pt. *Historia Korei*, 2017.

²⁴ Wykład dr. Ł. Gacka pt. *Historia Chin XX wieku*, 2017 r.; J. K. Fairbank, *Historia Chin. Nowe spojrzenie*, Gdańsk: Wydawnictwo Marabut, 1996, s. 70; J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 293.

ganizmu polityczno-instytucjonalnego. Prawdziwym celem polityki oddalenia Joseon od ich tradycyjnych sojuszników była zmiana organizmu państwowego stanowiącego protektora Półwyspu, którym stać miała się Japonia.

W ramach japońskich starań o rozszerzenie swych wpływów i stopniowe przejęcie kontroli nad oficjalnie autonomicznym państwie Joseon dynastii Yi przeprowadzona została transformacja ustrojowej państwa koreańskiego. W miejsce tradycyjnej struktury monarchicznej za szczyt państwa obierającej króla, Joseon przyjęło formę cesarstwa. Owa tranzycja stanowić miała ostateczny koniec polityki wasalnej cechującej dynamikę Chiny – Półwysep Koreański, wskazując formalne i faktyczne uniezależnienie się przez Joseon. Zgodnie z tradycją bowiem to cesarz stanowił najwyższego władcę, zaś król tytułowany jako *wang* był mu podległy na zasadzie wasalnej, stanowiąc tym samym w drabinie hierarchicznej osobę o poślednim prestiżu, nie zaś równą głowę państwa oraz partnera równego cesarzowi²⁵. Cesarstwo Korei jako organizm państwowy przetrwa aż do 1910 roku, czyli momentu całkowitej aneksji terytorium Półwyspu Koreańskiego, rozpoczynającej okres 35 letniej okupacji japońskiej zakończonej dopiero klęską Imperium w drugiej wojnie światowej.

Okres okupacji, choć wewnętrznie zróżnicowany i podzielony na trzy dystynktywne okresy, zasadniczo miał na celu maksymalne wykorzystanie zasobów ekonomiczno-gospodarczych Półwyspu Koreańskiego.

Pierwszy okres, nazywany w historiografii „rządami miecza”, głównie ogniskował się na kwestiach eksploatacji ekonomicznej oraz uświadomieniu społeczeństwu koreańskiemu, iż aneksja jest trwała i nieodwracalna. Z tego powodu Japończycy bardzo szybko

²⁵ M. Cyrzan, *Proces przekształcania Korei w japońską kolonię na przełomie XIX i XX wieku*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, t. 3, s. 4.

zajęli się kwestią edukacji na półwyspie drastycznie ograniczając liczbę szkół (ponieważ Koreańczykom jako sile roboczej miały nie być potrzebne umiejętności takie jak pisanie czy czytanie), a także zmieniając zawartość programową – edukacja skupiała się na Japonii i była nacechowana ideologicznie.

Kolejny przedział okupacji, nazywany rządami oświeconymi lub rządami kulturowymi, trwający od 1920 do 1930 roku stanowił okres liberalizacji oraz złagodzenia podejścia japońskiego względem Koreańczyków ze względu na ich wystąpienia i protesty niepodległościowe. W owym czasie japońskie władze zezwoliły na ukazywanie się magazynów i dzienników w języku koreańskim, które, mimo iż podlegające cenzurze, w znaczący sposób przyczyniły się do zacieśnienia więzów narodowościowych pomiędzy Koreańczykami oraz do podniesienia ich świadomości oraz rekonstrukcji ich tożsamości narodowej jako wspólnoty połączonej wspólną tradycją i kulturą. Zmiany w japońskiej linii politycznej wobec Korei przełożyły się na szybsze przejmowanie nowoczesnego stylu życia przez Koreańczyków oraz powtórne przebudzenie ich dążeń do samoorganizacji do pewnego stopnia także dążeń niepodległościowych.

Owo poluzowanie surowego traktowania społeczeństwa koreańskiego przez Japończyków oraz skutkujące nim delikatne odrodzenie świadomości narodowej przez społeczeństwo okupowane zaowocowało powrotem do ponownego zaostrzenia polityki antykoreańskiej. Ruchy niepodległościowe zostały zdławione, wzmożono cenzurę oraz wprowadzono silne represje wobec Koreańczyków. Początek lat 30. oznacza przejście do finalnego okresu okupacji, który zakładał zupełną asymilację Koreańczyków przez Imperium Japońskie. Kultura i tradycja koreańska została brutalnie stłamszona celem zupełnego jej wykorzenienia. Japoński stał się jedynym językiem urzędowym, również edukacja uległa zmia-

nom. Skupiała się ona na historii i języku japońskim, zabroniono zaś nauczania koreańskiego oraz w języku koreańskim. Język jako czynnik konstytuujący naród oraz stanowiący bazę kulturową społeczeństwa miał zostać wyrugowany, wzmagał on bowiem tendencje separatystyczne i wskazywał na odmienność społeczeństwa japońskiego i koreańskiego, które zgodnie ze sloganami propagandy stanowić miały „jedno ciało”. Japonizacja społeczeństwa koreańskiego oprócz indoktrynacji poprzez propagandę oraz edukację była również kwestią rozwiązywaną typowo normatywnie i administracyjnie – na przykład poprzez narzucaniem Koreańczykom zmiany imion i nazwisk na typowo japońskie tak, by zupełnie odciąć ich od korzeni narodowych²⁶.

Mimo iż okupacja kończy się wraz z drugą wojną światową, kiedy to Japonia jako jedno z państw przegranych zostaje zmuszona do wycofania się z ziem zdobytych zarówno w ramach jej kolonialnych podbojów, Korea nie uzyskuje od razu upragnionej autonomii i pełnej suwerenności.

Tereny Półwyspu zostają po raz kolejny poddane procesowi okupacji – tym razem Półwysep Koreański zgodnie z ustaleniami konferencji Kairskiej ma pozostać terytorium suwerennym i autonomicznym, zaś okupacja sojuszników wojennych, czyli Stanów Zjednoczonych (na południu) oraz Związku Radzieckiego (na północy) ma mieć charakter tymczasowy i służyć jedynie stabilizacji nieokrępego jeszcze oraz nadal nie do końca samodzielnego organizmu państwowego, którym jest Korea.

1.3. Związek Radziecki

Pomimo iż cezurą dla apogeum wpływów radzieckich i związaną z nimi przemianą w warstwie doktrynalno-ideologicznej na

²⁶ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 341.

Północy Półwyspu Koreańskiego staje się wyzwolenie Korei oraz następujący po niej podział terenów byłego Joseon, komunizm utożsamiany z radziecką obecnością, pojawił się na terenach okupowanych już w okresie drugiej fazy okupacji japońskiej – to znaczy w końcówce drugiej dekady XX wieku oraz w latach 20.

Wiązały się one z możliwością poznania idei socjalistycznych i lewicowych przez młodych Koreańczyków studiujących na terenie Wysp Japońskich²⁷. W owym czasie idee o komunistycznym zabarwieniu zyskiwały na popularności wśród młodzieży – zwłaszcza w kontekście zawartej w nich idei równości jednostek i całych narodów jako konceptów kolektywu społecznego przeciwstawionego opresyjnej warstwie burżuazyjnych właścicieli ciemniejących warstwy mniej odeń uprzywilejowanej. Było to więc niemalże idealne oddanie dynamiki cechującej możliwe i bezwzględnie dążące do uzyskania ekonomicznych profitów państwo Japońskie i podległe mu ekonomicznie, politycznie i instytucjonalnie państwo Joseon.

Na fali rosnącej popularności doktryn lewicujących do istnienia powoływane zostały studenckie organizacje, stowarzyszające jednostki na tyle politycznie uświadomione i zdeterminowane by w ramach dozwolonych im działań okazać swój sprzeciw względem posunięć japońskich uderzających w coraz silniejszą dezintegrację narodu koreańskiego oraz dążących do demontażu instytucji administracyjno-politycznych Półwyspu Koreańskiego. Za przykład organizacji studenckiej tego typu służyć może *Joseon Gohakseng Dong-uhoe*, czyli Braterskie Stowarzyszenie Studentów Koreańskich, *Seoul Cheongnyeonghoe* a więc Stowarzyszenie Młodzieży Seulskiej oraz Liga Młodzieży Koreańskiej²⁸.

²⁷ *Ibidem*, s. 338.

²⁸ *Ibidem*.

Oprócz stowarzyszeń i organizacji studenckich, a więc organizmów upolitycznionych lecz nie politycznych *sensu stricto*, istniały także pełnoprawne ośrodki polityczne w postaci partii lewicowych, takie jak założona w 1918 roku *Hanin Sahoedang* – Koreańska Partia Socjalistyczna – założona przez Yi Donghwi oraz koreańska sekcja partii komunistycznej z siedzibą w rosyjskim Irkucku powołana przez Nam Manchuna, która niedługo potem mogła cieszyć się radziecką protekcją. Oprócz ośrodków na terenie samego Półwyspu oraz Irkucka istotnym centrum dla koreańskiego ruchu komunistycznego stała się Mandżuria, gdzie do istnienia powołana została *Goryeo Gongsandang*, Komunistyczna Partia Goryeo, której ojcem był również Nam Manchun lecz której patronem stał się Szanghajski Rząd Tymczasowy²⁹. Ośrodki irkucki i mandżurski, już wtedy pozostające ze sobą w dynamice rywalizacji, staną się po wyzwoleniu Korei i jej podziale na strefy wpływów kluczowymi frakcjami w łonie komunizmu koreańskiego i wraz z dwoma innymi frakcjami stworzą całościowy obraz wewnątrznie niespójnego i podzielonego licznymi waśniami koreańskiego ruchu komunistycznego. Ów ruch zostanie umocniony poprzez zjednoczenie, które dokona się dzięki antyfrakcyjnym działaniom Kim Il Sunga. Jego zabiegi sprawią, iż jedyną siłą polityczną decydującą o sferze politycznej, administracyjnej i instytucjonalnej oraz społecznej na północy Półwyspu zostanie frakcja Kapsan – a więc towarzystwo byłych partyzantów antyjapońskich zebranych wokół Kima.

²⁹ *Ibidem*.

2. Rozwiązania instytucjonalne i model państwa

Konfucjanizm jako ideologia kształtująca realia polityczno-normatywne jak również społeczne zarówno samego państwa Chińskiego oraz państw względem nich niemalże satelickich, znajdujących się w obrębie ich przemożnych wpływów kulturowych stanowi ideologię kompleksową i trudną do jednoznacznego zdefiniowania. Ów problem, związany z konceptualizacją konfucjanizmu oraz jego klasyfikacją związany jest ściśle z jego dynamicznym charakterem, wynikającym przede wszystkim z ogromnej rozciągłości czasowej, w której poddawany był ciągłym zmianom ze względu na konieczność adaptacji do nowej rzeczywistości politycznej, społecznej a nawet ekonomicznej tak, by nie stał się on ideologią nieprzystającą do wyzwania „nowych czasów”.

Konfucjanizm jako ideologia rozwijał się bowiem w Chinach, a także szerzej – na terenach regionu Azji Wschodniej, przez niemalże dwa tysiące lat. W ciągu wieków, konfucjanizm kolejno zyskiwał na znaczeniu by następnie na nim tracić – zawsze jednak pozostając doktryną głęboko zakorzenioną w chińską jaźń oraz dyktującą (mniej lub bardziej oficjalnie) system normatywno-społeczny Chin jak i państw regionu. Począwszy od okresu panowania Dynastii Han (206 p.n.e. do 220 n.e.) myśli Konfucjusza po raz pierwszy przyznano wyżyny wpływów, obierając ją jako oficjalną doktrynę państwową, przewodnią względem innych koncepcji filozoficznych owych czasów. Wysoka pozycja szkoły konfucjańskiej zmieniła się wraz z końcem panowania Dynastii Han. Wtedy wówczas na znaczeniu zyskały ideologie taoistyczne i buddyjskie – wchłaniające częściowo elementy doktryny konfucjańskiej. Ponowny rozkwit konfucjanizmu obserwować dało się w okresie panowania Dynastii Sui (581 r. n.e. do 618 r. n.e.) oraz następującej po niej Dynastii Tang (618 r. n.e. do 907 r. n.e.) – ów

okres, ze względu na odzyskanie przez konfucjanizmu prestiżu i szacunku nazywany jest niekiedy renesansem lub złotym wiekiem owej ideologii³⁰.

Jak już zostało wskazane, w ramach swego rozwoju konfucjanizm przechodził wiele zmian – w tym również związanych z jego naturą oraz obszarem zainteresowania. Konfucjanizm klasyczny, jak również neokonfucjanizm (a więc późniejsza wersja myśli Konfucjusza, poszerzona o wpływy nowego pokolenia myślicieli, wśród nich między innymi Zhu Xi) stanowiły doktryny w swej naturze „totalne” – to znaczy zainteresowane człowiekiem jako całością, siłą rzeczy traktujące więc o otaczającej go rzeczywistości - zarówno materialnej jak i duchowej. Z tego względu konfucjanizm może być rozpatrywany zarówno na zasadzie fenomenu gruntu duchowego, to znaczy jako zestaw norm regulujących sfery kultu oraz rytuałów regulujących życie prywatne jednostek funkcjonujących w jego ramach doktrynalnych, jak również dyktujących sposób funkcjonowania warstwy transcendentnej w kontekście organizmu państwa. Owa łączność pomiędzy sferą rytualną, w założeniu zapewniającą dobrobyt i harmonię państwa i jego obywateli, jeśli zostaje należycie praktykowana, oraz sferą państwową, prowadzi do kolejnego obszaru rozumienia konfucjanizmu jako ideologii, to znaczy konfucjanizmu jako doktryny panującej – szczegółowo określającej sposób sprawowania władzy oraz kierowania państwem celem utrzymywania harmonii i balansu, koniecznych do rozwoju i szczęśliwej harmonii wszechświata, ale też niezbędnej dla prawidłowego funkcjonowania państwa rozumianego jako zestaw instytucji połączonych zależnością władzy i wzajemnej kontroli, rozciągniętej w sposób oczywisty na podległe im jednostki (czyli poddanych). Ów system norm, składający

³⁰ Y. Xinzhong, *Konfucjanizm wprowadzenie*, tłum. J. Hunia, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2009, s. XIII–XIV.

się na obraz państwa jako zbioru instytucji posiadających prerogatywy oraz obowiązki względem poddanych i władcy, jak również obdarzonych pewnym zakresem władzy łączy się z kolejną istotną warstwą rozumienia konfucjanizmu – to znaczy z przydaną mu cechą władztwa moralnego jako ideologii silnie bazującej na pojęciu cnoty i związanymi z nią normami określającymi zestaw praw i obowiązków, nałożonych na jednostki, które w wielkim stopniu wykraczają poza sferę publiczną, w której poddany funkcjonuje, przenikając wszelką sferę nieformalną jak również dyktując w sposób kompleksowy jego życie prywatne³¹.

Biorąc pod uwagę rozległość doktryny konfucjańskiej, rozległe wpływy, którymi dysponowała zarówno w kontekście życia publicznego, jak i prywatnego zarówno poddanych, jak i osób obdarzonych szacunkiem, stojących wysoko na drabinie hierarchii społecznej a więc wyniesionych ponad warstwy składające się na ogół ludności podległej ścisłej władzy i kontroli państwowej takich, jak urzędnicy czy sam władca, koniecznym stało się opracowanie systemu zasad normujących życie społeczno-polityczne państwa o charakterze konfucjańskim. System zasad tworzący szkielet norm o charakterze silnie moralnym, składał się na zestaw pryncypiów dyktujących sposób funkcjonowania jednostki obejmujący zarówno jej życie prywatne jak i publiczne, tworząc tym samym hermetyczne środowisko, w którym rola danej osoby została z góry jej narzucona, zaś przestrzeganie zasad stawało się koniecznością w obawie przed ostracyzmem społecznym oraz karą z gruntu formalnego (to znaczy wymierzanymi przez państwo). Tym sposobem kod konfucjański stał się doktryną głęboko zinternalizowaną przez masy społeczeństwa, zarówno dzięki dual-

³¹ *Ibidem*, s. 29, 36.

ności kar związanych z ich złamaniem, ale również ze względu na ich totalny i wszechobecny charakter.

2.1. Księgi konfucjańskie jako ramy normatywne państwa

Rozpatrując ów moralny rys, bezdyskusyjnie charakteryzujący system normatywny stanowiący bazę dla całościowego działania zarówno organizmu państwowego, jak i jednostki w nim funkcjonującej, istotnym staje się wskazanie najważniejszych zasad i zależności, a więc praw i obowiązków, które tworzyły owe ramy moralnej normatywności państwa konfucjańskiego oraz indykacja ich pochodzenia.

Do rangi najważniejszych i najsilniej narzucanych regulacji, a przy tym najsilniej kształtujących wszelkie przejawy funkcjonowania jednostki w społeczeństwie oraz państwie zaliczyć można wyszczególnione przez doktrynę konfucjańską relacje o charakterze zasad dyktujących zarówno pozycję społeczną jednostki w życiu prywatnym (w ramach rodziny), jak również jej powinności na niwie publicznej (w kontekście jej podległości wobec władzy państwowej). Ów układ zależności i podległości kształtował się w sposób następujący:

- relacja pomiędzy władcą a poddanym, w której poddany pozostaje w dynamice podległości wobec władcy,
- relacja pomiędzy ojcem a synem, gdzie syn ze względu na kardynalną cnotę nabożności synowskiej wypełnia wolę rodziców (w szczególności ojca),
- relacja pomiędzy mężem a żoną, w której żona staje się jednostką podporządkowaną wobec męża oraz jego rodziny,
- relacja pomiędzy starszym bratem a młodszym bratem, wedle której młodszy brat ma obowiązek szanować i respektować starszego brata,

- relacja pomiędzy przyjaciółmi, w której mają oni pozostawać względem siebie serdeczni i traktować się łagodnie, kierując się wspólnym dobrem i szacunkiem³².

Zestaw relacji wskazany powyżej charakteryzuje się kompleksowością i totalnością – cechami właściwymi dla samej ideologii konfucjańskiej. Łączą one bowiem zarówno relacje pomiędzy poddanym oraz uosobieniem państwa oraz władzy weń sprawowanej poprzez postać władcy. Poprzez wyniesienie relacji pomiędzy władcą i poddanym jako zasady pryncypialnej względem pozostałych oczywistym staje się fakt konieczności absolutnego posłuszeństwa przez lud względem uprzywilejowanego względem nich władcy. Tym samym, władca staje się jednostką, której nie dotyczy podległość wobec innych; staje się on wyniesiony ponad doczesność – staje się ostatecznym i najwyższym zwierzchnikiem.

Podobna sytuacja cechuje kolejne nakreślone relacje, w których jedna ze stron otrzymuje prerogatywy o charakterze bardziej władczym, zaś przynależne jej prawa przeważają obowiązkami względem drugiego aktora relacji. Jedyną z pięciu relacji nadających kształt modelowi społecznemu oraz państwowemu kreślonemu w doktrynie konfucjańskiej, która posiada element równowagi siły wpływów pomiędzy wyodrębnionymi w niej aktorami, pozostaje relacja łącząca przyjaciół, w której mają oni traktować się w zgodzie z zasadą równoważności ich znaczenia w danej relacji. Pozostałe relacje charakteryzuje zaś brak balansu na gruncie istotności jednej ze stron kosztem drugiej, określonej jako mniej uprzywilejowana. W tym znaczeniu, jednostka w społeczeństwie konfucjańskim zawsze znajduje się w sytuacji niekorzystnej – jej prawa są ograniczane na rzecz strony (lub stron) silniejszych i bardziej uprzywilejowanych niż ona sama. Poza ową dynamiką

³² Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja konfucjańska*, 2016.

podległości, jak już wskazano, znajduje się jedynie władca – jest on jednak spętany podległością względem Niebios, przy czym losy jego samego oraz reprezentowanej przezeń dynastii panującej ściśle łączą się z zasadą Mandatu Niebios (szerzej w rozdziale IV).

Kolejnym istotnym zestawem reguł kształtujących szerokie spektrum funkcjonowania zarówno jednostki, jak i całego państwa jako system instytucji połączonych specyficznym układem obowiązków wyróżnić należy Pięć Trwałych Regulacji, uznawanych za cnoty kardynalne – najważniejsze dla harmonijnego funkcjonowania państwa i społeczeństwa oraz koniecznych celem osobistego rozwoju jednostki na gruncie moralno-duchowym. Jako te cnoty wskazane zostały:

- Humanitarność,
- Prawość,
- Rytułał, czy też Etykieta,
- Mądrość,
- Wierność³³.

Należy jednak podkreślić swoistą nadrzędność cnoty Nabożności Synowskiej, określanej niekiedy jako cnotę Lojalności, która określała koncept posłuszeństwa i podległości względem rodziców, ale również osób sytuujących się wyżej w hierarchii społecznej – element niezwykle silnie podkreślany w ramach systemu relacji społecznych przytoczonych wyżej³⁴.

Oprócz rozwiniętych i w pełni ukształtowanych cnót wskazać dało się także ich zaczątki, do których zaliczyć należy:

- Współczucie, jako zaczątek humanitarności,
- Poczucie wstydu, określone za początkową fazę rozwijania cnoty prawości,
- Poczucie godności i szacunku, czyli zaczątek etykiety

³³ Y. Xinzhong, *op. cit.*, s. 36.

³⁴ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

– Poczucie dobra i zła, wskazujące na kielkującą mądrość³⁵.

Owe regulacje o charakterze głęboko umoralniającym i kształtującym pożądaną przez państwo postawę wzorowego, cnotliwego obywatela ujęte zostały w tekstach Pięcioksięgu Konfucjańskiego, opracowanego za czasów Dynastii Han. W ich poczet, stanowiących ramy norm politycznych, społecznych oraz ideologicznych – kształtujących sfery publiczne i prywatne w sposób całościowy i wielopoziomowy – zaliczyć należy Księgę Przemian, Księgę Dokumentów, Księgę Pieśni, Księgę Rytuałów oraz Kronikę Wiosen i Jesieni (stanowiącą roczniki Dynastii Han). Pięcioksiąg stanowił podstawę edukacji urzędniczej jako zestaw tak zwanych ksiąg klasycznych, znajomość których pozwalała na osiągnięcie awansu w silnie zhierarchizowanym społeczeństwie konfucjańskim. W okresie Dynastii Song, w odpowiedzi na twórczą działalność wielkiego myśliciela konfucjańskiego Zhu Xi, drugim zestawem ksiąg uznawanych za tekst równie istotny dla doktryny konfucjańskiej stał się Czteroksiąg konfucjański – w skład którego weszły: Wielka Doktryna, Doktryna Środka, Dialogi konfucjańskie oraz Księga Mencjusza.

Owe kompilacje tekstów stały się podstawą dla wszelkiej działalności państwowej i publicznej, kształtując oblicze państwa konfucjańskiego, którym były Chiny, ale również państw podległych im czy to na zasadzie wasalnej, czy też stanowiących organizmy o charakterze na poły satelickim poprzez przemożny wpływ państwa chińskiego na resztę regionu.

³⁵ Wykład dr. K. Jakubczaka pt. *Filozofia Dalekiego Wschodu*, 2017.

2.2. Rola i pozycja urzędników w strukturach państwa

Ze względu na hegemoniczną pozycję konfucjanizmu, utrwalonego jako podstawowy kod kulturowy normował on zarówno zasady życia społecznego w jego warstwie osobistej, to znaczy związanej ze sferą prywatną poddanych oraz dyktującą obraz „dobrego życia”, do którego każda z jednostek miała dążyć i jak najściślej wypełniać w ramach swej codzienności. Jednakże, owa specyficzna wyższość przydana doktrynie konfucjańskiej, wynosząca ją nie tylko ponad inne systemy filozoficzne, lecz również poza doczesność jako taką poprzez neokonfucjański zwrot ku transcendentowi, stanowił on bazę dla kompleksowego rozwoju państwa, stanowiąc zarówno jego kościec funkcjonowania w sferze normatywnej, jak również instytucjonalnej poprzez zawarte w nim normy regulatywne (jako środek dyktujący zasady sprawowania władzy w sposób odpowiedni i pożądany) i precyzyjne określający prerogatywy przydane zarówno samemu władcy, jak i instytucjom wchodzącym w skład zespołu organów państwowych – tym samym, określając również status społeczno-prawny korpusu urzędniczego, który zapełniał urzędy składające się na owe instytucje.

Państwo konfucjańskie, ze względu na swój moralno-edukacyjny charakter oraz jego umocowanie w klasykach konfucjańskich, stanowiących podstawę dla płynnego funkcjonowania sfer publiczno-prywatnych składających się na nie, w bezsprzeczny sposób osadzało się na tronie wartości *stricte* intelektualnych. System merytokratyczny silnie cechujący państwo chińskie, ale też wpływający w niemałym stopniu na sposób rozwoju oraz pojmowanie konceptu władzy i zarządzania przez inne ośrodki regionu takie, jak na przykład Półwysep Koreański, stanowił element

definiujący konfucjańską kulturę *literati*, przydając jej intelektualny sznyt, sprawiając przy tym, iż największym szacunkiem darzono postać konotowaną z ideą mądrości, stateczności a wręcz beznamietności na gruncie emocjonalnym³⁶.

Owo silne osadzenie kultury konfucjańskiej w kontekście meritokratycznym oraz powiązanie idei edukacji z poziomem poważania społecznego, które zdobywała jednostka dążąca ku zdobywaniu wiedzy przy jednoczesnym powiązaniu idei mądrości i cnoty, rozumianej jako dobro i poprawność, sprawiło, iż niezwykle wysoką pozycję społeczną otrzymała warstwa uczonych, spośród których rekrutowano korpus urzędników państwowych. Władza bowiem, zgodnie z wykładnią doktryny, mogła być sprawowana jedynie przez nad wyraz światłe jednostki, które posiadały tym samym zdolność praktykowania cnót w życiu doczesnym.

Celem wyłonienia postaci godnych sprawowania urzędów, a co za tym idzie zdolnych do sprawowania władzy w sposób harmonijny i za cel obierający dobro ogółu (potępiając zjawisko prywaty i związaną z nią korupcję) już od II wieku przed naszą erą w okresie Dynastii Han obowiązywać zaczęły pierwsze zręby egzaminów cesarskich, których zdanie świadczyć miało o gotowości i zdolności danej jednostki do kierowania sprawami publicznymi³⁷.

System egzaminów, tak jak sama ideologia konfucjańska, poddawany był przemianom, miał więc charakter dość dynamiczny i zależny od prestiżu, którym w danym momencie cieszył się sam konfucjanizm. System egzaminów rozkwitł ponownie w okresie Dynastii Sui i Tang. Dzielił się on wówczas na dwa poziomy, obejmując zagadnienia zarówno czysto humanistyczne, takie jak poezja czy znajomość dzieł klasycznych, ale też zdolności o natu-

³⁶ Y. Xinzhong, *op. cit.*, s. 36; wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016, s. 36.

³⁷ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

rze bardziej praktycznej – użytecznej w codziennym życiu, jak na przykład matematyka. Z biegiem czasu elementy o bardziej pragmatycznym charakterze wycofywano z systemu egzaminacyjnego co finalnie doprowadziło do usztywnienia i skostnienia systemu egzaminów oraz całej procedury obierania korpusu urzędniczego, praktykowanej aż do 1905 roku³⁸. Ryzykować można stwierdzeniem, iż owo niedopasowanie elity intelektualnej oraz modelu sprawowania przezeń władzy do wyzwań szybko zmieniającej się rzeczywistości stanowiło element największej słabości państw konfucjańskich, która finalnie doprowadziła do ich rozkładu oraz upadku ich struktur.

Mimo oczywistych wad systemu funkcjonowania kasty urzędniczej oraz wypaczającego się z biegiem czasu sposobu obierania ich na urzędy rola uczonych konfucjańskich jest nie do przecenienia w kontekście ich wkładu w sposób funkcjonowania zarówno społeczeństwa konfucjańskiego, jak i kwitnącej weń kultury intelektualnej. Ze względu na wspólny rdzeń wykształcenia, które posiadali urzędnicy konfucjańscy ogniskujący się na tekstach klasyków stanowili oni grupę o olbrzymim zasobie wiedzy humanistycznej, tym samym byli oni w stanie tworzyć dzieła zrozumiałe dla tworzonej przez nich kasy bez względu na pochodzenie danego urzędnika – bazowały one bowiem na tym samym źródle i zakodowanym w tym samym specyficznym kodzie kulturowym, zrozumiałym dla uczonych biegłych w doktrynie. Dodatkowo, ze względu na konieczność podchodzenia do egzaminów odbywających się nierzadko poza swą rodzinną prowincją czy też pobierając nauki poza granicami kraju, warstwa urzędnicza posiadała charakter dynamiczny i wysoce mobilny względem reszty społeczeństwa – wpływając tym samym na dalszą emisję kultury konfucjań-

³⁸ *Ibidem.*

skiej oraz podtrzymywanej przez siebie ideologii. Z tego względu umacniali oni wpływy konfucjańskie zarówno w sposób horyzontalny, poprzez oddziaływanie na siebie nawzajem poprzez tworzone przez siebie dzieła, podejmowanie dyskusji czy też ogół szeroko rozumianej twórczości ale również w sposób horyzontalny – poprzez prestiż, którym cieszyli się wśród warstw stojących odeń niżej w hierarchii społecznej, lecz również wpływając na samego władcę, jako mędrce-doradcy sprawujący władzę instytucjonalną legitymizowaną faktem przejścia przez system egzaminów świadczących zarówno o ich zdolnościach intelektualnych, lecz również o ich wysokiej moralności. Z tego względu nie tylko wobec samej doktryny konfucjańskiej, czy jej ojca – Konfucjusza otaczał szczególnie kult. Objęci byli nim również jego naśladowcy, podążający za jego myślą uczeni-urzędnicy. Jak wskazuje Leonid Wasiliew: „O ile kult czytania i pisanie oraz wykształcenia, ksiąg i pisma stwarzał niemal aureolę świętości wokół wszystkich ludzi wykształconych oraz uczonych, to w jeszcze większym stopniu odnosi się to do tych, którzy zdawali egzaminy i otrzymywali stopień. Szacunek, podziw, a nawet uwielbienie ludzi, ziomków, dum rodziny, jedno z najbardziej honorowych miejsc w świątyni rodowej, oznaki uszanowania ze strony władz lokalnych – wszystko to stawało się udziałem każdego, kto zyskał stopień *siu-tsai* [pierwszy, najniższy stopień]”³⁹. Przytoczony cytat dobitnie świadczy o monumentalnej wadze przywiązywanej przez społeczeństwo konfucjańskie kwestiom intelektu, wiedzy oraz wartości przydanej generalnej kulturze piśmienniczej. Z tego względu fakt wyniesienia urzędników ponad resztę społeczeństwa zarówno pod względem stricte prestiżowym, jak i finansowym (bowiem to jedynie urzędnicy publiczni posiadali możliwość cieszenia się od-

³⁹ L. Wasiliew, *Kulty religie i tradycje Chin*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1974, s. 216.

powiednim do ich rangi bogactwem i wygodą życia materialnego⁴⁰) nie powinien być zaskoczeniem. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż podobne założenia dotyczące kwestii konieczności posiadania wyższości intelektualnej względem ogółu społeczeństwa oraz konieczność ciągłego rozwoju swej cnotliwości, a co za tym idzie również mądrości, nałożone zostały na postać władcy. Konfucjanizm bowiem zakłada istnienie pewnych archetypicznych wzorów postaci, które składać mają się na jednostkę wybitną – tym samym zdolną przewodzić ludowi i państwu. Rozpatrując nacisk na kulturę intelektualną konfucjanizmu, oczywistym staje się, iż władca powinien posiadać między innymi atrybuty mędrca.

Ważnymi elementami budującymi uprzywilejowaną pozycję warstwy urzędniczej względem ogółu społeczeństwa oprócz wspomnianego wielokrotnie elementu prestiżu wpływającego z posiadanego przez jednostkę wykształcenia pozostawały również kwestie bardziej przyziemne i pragmatyczne w swej naturze. Fakt władczości urzędników względem reszty społeczeństwa oraz możliwość kształtowania przez nich sfer polityki wewnętrznej, jak również do pewnego stopnia zagranicznej rezonował w społeczeństwie w dwojaki sposób. Po pierwsze – w sferze symbolicznej stanowili oni postaci pośredników pomiędzy gminem, a władcą – postacią sięgającą transcendentu i na poły boską, obdarzoną własnym kultem. Po drugie, co nie mniej istotne, urzędnicy sprawowali faktyczną władzę i posiadali realne prerogatywy w ramach wyznaczonego im wycinka sfery publicznej tak na dworze (jako doradcy władcy), ale również jako szeroko rozumiany korpus urzędniczy, zasilający kadry instytucji publicznych, normujących życie codzienne poddanych państwa.

⁴⁰ K. Gawlikowski, *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa: ISP PAN 2009, s. 92.

2.2.1. Najważniejsze instytucje państwa konfucjańskiego

Konfucjanizm jako doktryna silnie promująca rządy jednostki – mogąca zostać więc zaliczoną do reżimów o charakterze autorytarnym, nie stanowiła jednak idei propagującej wprost jedno-władztwo rozumiane jako samodzielne i bezdyskusyjne rządy jednostki wyniesionej poza nawias ram moralnych i systemu normatywnego składających się na obraz rzeczywistości i doczesności, wedle których poddani wieść mieli swe życie. Przeciwnie, władza monarchy ograniczana była zarówno przez zasady dyktowane cnotą rytuału rozumianej jako etykieta, którymi musiał kierować się zarówno podczas podejmowanych przezeń czynności na gruncie publicznym (podczas świąt i ceremonii, jak również w ramach codziennego sprawowania władzy) ale także w swym życiu prywatnym. Na te ograniczenia względem władzy sprawowanej przez władcę wpływała zarówno warstwa ideologiczna, to znaczy zasady określone na kartach ksiąg określanych jako klasyki, lecz także poprzez koncepcję Mandatu Niebios ograniczającą despotyczne zapędy władcy.

Jednakże to nie tylko kwestie ideologiczno-doktrynalne i związane z nimi quasi-transcendentne koncepty hamulców ograniczających niebezpieczeństwo zdespotyzowania w postaci Mandatu Niebios stanowiły element zabezpieczający tak społeczeństwo, jak również całość systemu instytucjonalnego danego organizmu państwowego przed jego destabilizacją na skutek rozszerzenia prerogatyw przyznanych władcy. Owym bezpiecznikiem byli sami urzędnicy, którzy zgodnie z doktryną stanowić mieli doradców władcy, służących mu radą oraz użyczając ciężko zdobytą wiedzę celem osiągnięcia harmonii i balansu we wszechświecie⁴¹.

⁴¹ *Ibidem*, s. 90; J.P. Rurarz, *op. cit.*, s. 217.

Ze względu na ową dualną rolę urzędników oraz ich wpływy względem rozległej władzy leżącej w zakresie prerogatyw władcy raz jeszcze wskazać należy, iż system instytucjonalno-biurokratyczny państw konfucjańskich osiągał wielkie rozmiary, zaś stopień skomplikowania stosunków kontroli i nadzoru między owymi organami również określić należy jako wysoki, poddany zasadom ścisłej hierarchiczności i usztywnieniu w miarę krzepnięcia ideologii konfucjańskiej jako bazy doktrynalnej danego państwa.

Tak w Chinach konfucjańskich, jak i na terenach podległych im na zasadzie satelickiej wasalności rozwinął się zatem system administracji normującej zarówno zasady życia społecznego, politycznego i instytucjonalnego. W tym względzie wskazać należy podwójną naturę zespołu instytucji i urzędów konfucjańskich, które działały nie tylko jako pragmatyczne przejawy rzeczywistej kontroli lub szerzej – władzy – sprawowanej przez jednostkę-władcę, lecz również stały one na straży czystości moralno-etycznej społeczeństwa jako całości, w tym również samego przywódcy. W tym kontekście jednym z najbardziej interesujących przykładów dających się wskazać wśród instytucji państwa konfucjańskiego pozostaje urząd Cenzoratu funkcjonujący w Chinach, lecz stanowiący element wysoce charakterystyczny dla organizmu państwowego rozwijającego się na terenie Półwyspu Koreańskiego – a więc państwa Joseon. Cenzorat bowiem, za swe główne zasadnie w teorii obierał funkcje kontrolne względem rzeszy urzędników państwowych celem utrzymania moralno-etycznej czystości w ich szeregach, co z kolei przekładać miało się na wtórną legitymizację sprawowanej przez nich władzy w ramach podkreślanego wielokrotnie dogmatu konfucjańskiego, zgodnie z którym mądrość tożsama jest z cnotą i poprawnością moralną danej jednostki, gwarantując w ten sposób prawowitość przyzna-

nej jej władzy względem reszty grup społecznych⁴². Owe szerokie wpływy oraz możliwość sprawowania kontroli moralnej nad resztą korpusu urzędniczego przyznana Cenzorатовi nie ograniczała się jednak jedynie do uczonych zasilających struktury administracyjne. Była to instytucja, która posiadała przywilej napomnienia samego władcy⁴³, co stanowiło ewenement w skali układów państwowo-instytucjonalnych ze względu na niejaki oderwanie od doktrynalnie narzuconej idei bezwzględnego posłuszeństwa względem postaci położonej wyżej w hierarchii społecznej, ale również ze względu na fakt dualistycznej natury przydanej postaci samego władcy (związanej z koncepcją quasi-transcendentalnego charakteru jego postaci oraz samej roli, którą pełnił). Cenzorat finalnie stanowić miał swego rodzaju „sumienie narodu” – jego rola kontrolna nie ograniczała się bowiem jedynie do sfer dworskich i warstw wyższych, uprzywilejowanych w strukturze społecznej państwa konfucjańskiego.

Cenzorat bowiem, jak wskazuje Joanna Rurarz: „W praktyce Inspektorat [Cenzorat] zajmował się głównie wprowadzaniem do życia codziennego zasad konfucjańskiego nauczania i kontrolowaniem, jak są one przestrzegane – także w życiu prywatnym – przez obywateli, przede wszystkim urzędników, a także samego władcy (...)”⁴⁴. Ów przytoczony cytat wskazuje na kompleksową władzę sprawowaną przez urząd Cenzoratu oraz jego totalność i wszechobecność w strukturach zarówno administracyjnych, jak i społecznych państwa konfucjańskiego. Wskazuje to na silną indoktrynację społeczeństwa na skutek działań podejmowanych przez organy władzy państwowej, lecz również na rozmycie kon-

⁴² J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 216–217; wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

⁴³ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

⁴⁴ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 217.

ceptu „sfery prywatności” i „sfery publicznej” państw kształtowanych wedle szkieletu normatywnego zawartego w myśli Konfucjusza. Doprowadza to do sytuacji, w której granica dzieląca sfery staje się zamazana, a w ramach rozwoju państwa staje się niciańką cienką, aż zupełnie niewidoczną.

Oprócz Cenzoratu, który wraz z władcą i korpusem urzędniczym tworzył swoisty rodzaj trójpodziału władzy⁴⁵ w ramach struktury państwowo-instytucjonalnej państwa Joseon okresu Dynastii Yi (funkcjonującego od 1392 roku do 1910 roku), wskazać można również Radę Stanu posiadającą status instytucji *stricto* cywilnej (poprzez dokonanie rozdziału wśród urzędników cywilnych i postaci związanych ze sferami militarnymi, które również posiadały przywilej doradczy we wcześniejszej względem Rady Stanu instytucji o tożsamym zadaniu czyli Radzie Przybocznej) o charakterze pomocniczym względem władcy podczas sprawowania przezeń rządów. Dawnej funkcjonująca Rada Przyboczna, wspomniana już powyżej, uległa głębszej transformacji oraz przemianie na skutek rozdziału jej kompetencji względem nowych organów ministerialnych, to znaczy ministerstwa do spraw urzędników, ministerstwa finansów, ministerstwa obrzędów, ministerstwa wojny, ministerstwa sprawiedliwości oraz ministerstwa prac publicznych⁴⁶.

Owe dość dynamiczne i gruntowne przemiany sfery polityczno-publicznej obserwowalne na terenie Półwyspu Koreańskiego doprowadziły do sytuacji swoistej wymiany korpusu urzędniczego i związanej z nią sytuacji wzmożonej mobilności urzędników opuszczających najbliższe otoczenie władcy i dworu na rzecz ośrodków, z których pochodzili⁴⁷. Ów fenomen wiązał się więc

⁴⁵ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

⁴⁶ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 216.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 218.

z wtórnym poszerzeniem wpływów konfucjańskich na całość terytorium państwa oraz jego silniejsze osadzenie wśród struktur lokalnych, mających niemalże bezpośredni i codzienny kontakt z jednostkami uosabiającymi wartości moralne i etyczne narzucające odgórnie przez machinę państwową jako zestaw norm konstytuujących pożądane zachowania i nakreślające wymagany sposób prowadzenia życia, stabilizując tym samym struktury państwa zarówno jako kasta uczonych prowadzących działania w sferze realnej decyzyjności politycznej, ale także niwelując ewentualny rozkład wartości doktrynalnych u podstaw społeczeństwa, gdyby zostało ono pozostawione bez realnego i codziennego nadzoru – nawet jeżeli pozostawał on osadzony w warstwie symbolicznego respektu dla obecnej „w pobliżu” postaci uczonego.

2.3. Model konfucjańskiej monarchii absolutnej a model państwa północnokoreańskiego

Zaznaczywszy determinującą rolę dogmatów doktryny konfucjańskiej, na którą w niewątpliwy sposób składają się teksty klasycznych ksiąg konfucjańskich oraz zawarte w nich zasady szczegółowo opisujące system praw, a szczególnie obowiązków, którymi obarczona została jednostka funkcjonująca w owych realiach instytucjonalno-publiczno-społecznych oraz mając szeroki obraz wpływów, które umożliwiało praktykowanie owych cnót poprzez zrozumienie dalekich wpływów oraz prestiżowości statusu uczonego-urzędnika możliwym staje się analiza modelu monarchii konfucjańskiej poprzez wskazanie cech właściwych dla owego ustroju. Jednocześnie możliwym staje się zestawienie owych elementów charakterystycznych dlań z modelem państwa funkcjonującego w ramach reżimu Północnokoreańskiego.

Za jedno z najważniejszych cech charakterystycznych dla państw kultury konfucjańskiej, którymi były oczywiście Chiny, lecz

również organizmy państwowe rozwijające się na terenie Półwyspu Koreańskiego przydające mu specyficzną dla nich wartość substancjalną, stanowiąc elementy głęboko je definiujące i stanowiące kościć doktryny konfucjańskiej, a więc stanowiąc jej dogmaty uznać można szereg cech, jednakże w ślad za profesorem Krzysztofem Gawlikowskim, warte szczególnego podkreślenia pozostają elementy poddane analizie w dalszej części poniższego rozdziału, oraz w kolejnych rozdziałach pracy.

Kwestiami, które profesor Krzysztof Gawlikowski wskazuje jako najistotniejsze względem funkcjonowania państwa konfucjańskiego oraz jego struktur, są następujące elementy realiów ideologiczno-instytucjonalnych:

- Moralno-etyczny charakter państwa oraz jego wychowawczy charakter.
- Paternalistyczny charakter państwa oraz jego silne zogniskowanie wokół koncepcji rodziny i szerokokorozumianej sfery prywatnej.
- Brak jasnego rozdziału pomiędzy sferami sacrum i profanum w ramach funkcjonowania organizmu państwowego oraz instytucji składających się na niego.
- Tendencje izolacjonistyczne, narzucane przez instytucje państwowe i implementowane przez masy społeczne podległe im⁴⁸.

Moralno-etyczny charakter państwa oraz narzucona nań misja edukacyjna została wielokrotnie podniesiona i przeanalizowana w niniejszym rozdziale, warto jednak wskazać jej wymiar w kontekście funkcjonowania państwa Północnokoreańskiego, które w swej oficjalnej linii ideologicznej nieprzerwanie odżegnuje się od konotowania go z tradycyjnym modelem państwowości funk-

⁴⁸ K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 52, 67, 77, 83.

cjonującym na terenach Półwyspu Koreańskiego aż do momentu jego zniewolenia i okresu okupacji japońskiej. Owa negacja spuścizny konfucjańskiej, rzekomo nieobecnej i całościowo wyrugowanej z systemu instytucjonalnego, doktrynalnego oraz społecznego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej wynika bowiem z założeń ideologii komunistycznej, zgodnie z wykładnią której pre-socjalistyczne zdobycze kulturowo-doktrynalne takie jak myśl konfucjańska stanowią ostoję feudalizmu i skojarzony z nią mechanizm wykorzystania i zniewolenia typowy dla państw stojących niżej w ewolucyjnej drabinie rozwoju kreślonej przez Marksa. Tym samym, wszelkie idee starsze względem komunizmu stanowić mają anachronizmy, nieprzystające do wyzwań i celów nowego świata. W tej sytuacji konfucjańskie zapożyczenia obecne w ideologii północnokoreańskiej, choć obecne, skrywane są w ramach koncepcji twórczego rozwinięcia ideologii stanowiącej podwalinę dla zrębów państwowości na północy Półwyspu kształtujących się od 1946 roku, zaś swe apogeum osiągających od roku 1948 – mowa oczywiście o doktrynie marksizmu-leninizmu o charakterze stalinowskim, która wzbogacona o wkład Kim Il Sunga przybrała nazwę kimirszenizmu – ściśle związanego z oficjalnie obowiązującą ideą *juche*.

Idea *juche*, po raz pierwszy zaprezentowana przez Kima w 1955 roku⁴⁹, stanowi twórczą koncepcję przypisywaną założycielowi państwa Północnokoreańskiego (a więc Kim Il Sungowi), który poprzez udoskonalenie koncepcji radzieckich stworzyć miał doktrynę bazującą na dorobku myśli komunistycznej poszerzając ją jednak o specyfikę uwarunkowań społeczno-politycznych właściwych społeczeństwu Koreańskiemu kreując tym samym „ko-

⁴⁹ W. J. Dziak, *Korea Północna. U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk Collegium Civitas 2009, s. 113.

munizm o specyfice narodowej”, właściwej dla realiów, w których miał obowiązywać. Na ideologię *juche* składały się cztery bloki, które dotyczyły zarówno kwestii związanych z pragmatyczną sferą funkcjonowania państwa jako autonomicznego organizmu instytucjonalno-społecznego, jak również elementy o charakterze bardziej abstrakcyjnym, wykraczającym poza realia życia codziennego, sięgały one bowiem kwestii takich jak wolność w aspekcie ideologicznym i doktrynalnym.

Treść ideologii *juche* zawrzeć można w poniższych punktach:

- „samodzielność w ideologii – odrzucanie obcych wzorców ideologicznych nieuwzględniających specyfiki, możliwości, tradycji, przeszłości historycznej, aspiracji i dążeń mieszkańców Korei Północnej;
- niezależność w polityce – nieuleganie naciskom politycznym i ingerencjom z zewnątrz, które prowadzą do stopniowej utraty suwerenności, ale prowadzenie własnej niezależnej polityki w kontaktach międzynarodowych;
- samodzielność ekonomiczna – niezależnianie się gospodarcze od innych państw i organizacji, bo prowadzi to do utraty suwerenności politycznej, ale twórcze rozwijanie gospodarczych zdolności własnego narodu przy równoprawnej wymianie handlowej ze światem;
- samoobrona własnego kraju – obrony nie można powierzać innym, gdyż prowadzi to do utraty własnej suwerenności, trzeba posiadać własny samodzielny przemysł obronny oparty na własnej myśli technicznej, surowcach i mocach wytwórczych, oraz ogólnonarodowy system obrony”⁵⁰.

⁵⁰ M. Wojnarowski, *IDEA DŻUCZE: OFICJALNA IDEOLOGIA KOREI PÓŁNOCNEJ*, źródło internetowe znajdujący się w zbiorach Autorki (data ostatniego dostępu internetowego: 3.01.2019).

Owa podkreślana w kimirszenowskiej wizji doktryny niezależność i samodzielność wskazuje na tendencje separatystyczne przejawiane względem obozu komunistycznego. Choć wspomniane sentymenty kielkowały na Północy już od drugiej połowy lat 40., swą finalną, całkowicie otwartą formę niechęci względem sojuszników radzieckich przybrały po śmierci Józefa Stalina w 1956 roku. Owa niechęć stała się czytelnym sygnałem dla świata komunistycznego, zwłaszcza w następstwie ogłoszonego przez Nikitę Chruszczowa Tajnego referatu, w głównej mierze dotyczącego potępienia kultu jednostki rozwiniętego wokół Stalina oraz sposobu na jego demontaż⁵¹.

Jednakże owa tendencja separatystyczna, celująca w utrzymanie dystansu pomiędzy dwoma mocarstwami bloku komunistycznego, które stanowił zarówno Związek Radziecki, jak i wykazująca tendencje hegemoniczne Chińska Republika Ludowa nie wiązała się jedynie z kwestią stabilizacji władzy reżimu Kima po śmierci swego sojusznika Stalina. Jej korzenie sięgają poza pragmatyczne pojmowanie władzy oraz zdolność oceny zagrożenia wynikającego ze zmiany linii państw radzieckich związaną z sytuacją odwilży post-stalinowskiej – separatyzm i nacisk na niezależność i samowystarczalność KRLD odwołuje się bowiem do tradycji izolacjonizmu państw konfucjańskich, broniących się w ten sposób przed ingerencjami zewnętrznymi względem cywilizacji i kultury, łączących owe ośrodki, ale również umożliwiających szybszą i dogłębniejszą ideologizację całości społeczeństwa funkcjonujących w ich ramach. Jak wskazuje Krzysztof Gawlikowski: „[izolacja] umożliwiała utrzymywanie wśród obywateli cesarstwa [chińskiego] przekonania, że żyją w najbardziej cywilizowanym i najlepiej urządzonym kraju świata, zapobiegała też wystawianiu

⁵¹ N. S. Chruszczow, *O kulcie jednostki i jego następstwach*, Moskwa 1956, s. 1.

ich na ryzyko konfrontacji z odmiennymi kulturami i koncepcjami”⁵². Odizolowanie społeczeństwa od elementów obcych, napływowych na wzór chiński umożliwiło sterowanie nim w sposób bardziej pragmatyczny poprzez kontrolę treści, z którymi owe masy ludzkie miały styczność. Pozwalało to więc na kształtowanie wśród poddanych pożądanej przez państwo wizji świata, dając przy tym możliwość budowania wśród nich postaw określanych jako pożyteczne, dobre, czy praktyczne z punktu widzenia władzy. Przeniesienie i implementacja owego modelu zamknięcia i izolacji na nowopowstałe państwo przez Kim Il Sunga służyło z jednej strony celom pragmatycznym w sferze politycznej jako środek stabilizacji jego reżimu, lecz również stanowiło element znany i „swojski” dla społeczeństwa od setek lat kształtowanego wedle owych zasad proweniencji konfucjańskiej. Mogło również służyć otuchą społeczeństwu dotkniętemu tragedią kolonialnej okupacji i w tym kontekście stanowić element pożądany – jako sposób na zabezpieczenie się względem ewentualnej agresji zewnętrznej w przyszłości, nie zaś mechanizm opresyjny.

Pozostałe cechy państwa konfucjańskiego przytoczone za Krzysztofem Gawlikowskim, to znaczy jego charakter patriarchalny oraz kwestia problematyczności jego umiejscowienia wedle podziału na sfery sacrum i profanum przeanalizowane zostaną w dalszych rozdziałach pracy.

2.4. Ideowa baza państwa komunistycznego

Komunizm określić można jako system doktrynalny zakładający w swym zakresie całościowy szkic realiów polityczno-społecznych o charakterze wysoce rewolucyjnym względem conceptów wcześniej wykorzystywanych celem zbudowania klasycz-

⁵² K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 71.

nie pojmowanych organizmów państwowych – na których zgodnie z definicją składają się elementy takie, jak określone instytucje, masy obywatelskie, terytorium i tak dalej. Jest on bowiem szczególnie w swym ujmowaniu owych koncepcji, poprzez przemianę przydanych im wartości oraz dystynktywne pojmowanie roli samego państwa – przez setki lat uznawanego za element bezwzględnie konieczny dla funkcjonowania przez jednostki zarówno w sferach publicznych, ale również przekładający się na ich działalność na płaszczyźnie prywatnej, osobistej.

Postrzeganie państwa, jego instytucji oraz dynamiki narzucanej przezeń grupom społecznym składającym się na zamieszkujących je obywatele drastycznie zmieniało się w ramach biegu historii, zależnie od realiów gruntu socjologiczno-politycznego, cechujących dane czasy. Owo podejście, zakładające niemalże deterministyczny charakter historii oraz biegu dziejów zauważalne w doktrynie komunistycznej wypływa z filozoficznych przekonań względem empirycznej rzeczywistości oraz jej właściwości podtrzymywanych przez twórcę doktryny – Karola Marksa. Marks bowiem określony może zostać jako zwolennik materializmu historycznego – ze względu na to, doktryna stworzona przezeń operuje więc z założeniami konotującymi z presupozycjami jej twórcy⁵³.

Według Marksa oraz Fryderyka Engelsa, który również określany jest ojcem rozpatrywanej doktryny, historia rozwijać ma się bazując na zasadzie dialektycznego ścierania się opozycyjnych względem siebie elementów rzeczywistości⁵⁴, co finalnie objawić ma się stworzeniem elementu nowego, twórczego względem zastanych idei czy sytuacji – wpływającego z owego konfliktowego

⁵³ L. Holmes, *Communism A Very Short Introduction*, Nowy Jork: Oxford University Press 2009, s. 3.

⁵⁴ Ćwiczenia prowadzone przez dr M. Kozub-Karkut pt. *Teoria polityki*, 2019.

zderzenia elementów znanych, wypracowanych a więc w pewnym sensie anachronicznych względem elementu z nich wypływającego.

Owa dialektyczna narracja głęboko wpływa na przekonania Marksa względem koncepcji państwa kreślonych przezeń w swych tekstach. Bazując na założeniach dialektyki ducha heglowskiego, jak również niejako przywołując reminiscencję darwinowskiego spojrzenia na idee stopniowego i czytelnego rozwoju, stworzył on zarys ewolucyjnego rozwoju modeli państw, wedle którego przechodziły one kolejne szczeble w drabinie zaawansowania społeczno-politycznego. Tenże ewolucyjny podział zakładający przejście od mniej rozwiniętego kształtu państwowości ku coraz bardziej pożądanym i doskonalszym formom polityczno-społecznym przedstawiał się następująco:

- państwo niewolnicze,
- państwo feudalne,
- państwo kapitalistyczne,
- państwo socjalistyczne⁵⁵.

Państwo o charakterze socjalistycznym, zgodnie z założeniami twórcy doktryny, stanowić miało organizm o najwyższym stopniu rozwoju, w którym nierówność społeczna wynikająca z nierównomiernego rozkładu dóbr ekonomicznych pomiędzy warstwami uprzywilejowanymi (zwanymi burżuazją) a pośledniejszymi względem nich ze względu na opresyjny charakter dynamiki nierównomiernej zależności polityczno-ekonomicznej warstwami niższymi (określanymi jako warstwy poddanych, proletariuszy) miała zostać całkowicie zniwelowana. Jak wskazuje Marks: „Gdy w przebiegu rozwoju znikną różnice klasowe i cała produkcja zostanie skupiona w rękach zrzeszonych jednostek, władza publicz-

⁵⁵ K. Marks, F. Engels, *Manifest Komunistyczny*, https://www.ce.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/4.-kapitalizm_marks_engels_manifest-komunistyczny.pdf (08.07.2021).

na utraci swój charakter polityczny. Władza polityczna we właściwym znaczeniu jest zorganizowaną przemocą jednej klasy w celu uciskania innej. Gdy w walce z burżuazją proletariatsiłą rzeczy jednoczy się w klasę, poprzez rewolucję staje się klasą panującą i jako klasa panująca znosi przemocą dawne stosunki produkcji, to wraz z tymi stosunkami produkcji znosi warunki istnienia przeciwieństw klasowych, znosi w ogóle klasy i tym samym swoje własne panowanie jako klasy. Miejsce dawnego społeczeństwa burżuazyjnego z jego klasami i przeciwieństwami klasowymi zajmuje zrzeszenie, w którym swobodny rozwój każdego jest warunkiem swobodnego rozwoju wszystkich”⁵⁶.

Celem stworzenia owej sytuacji panowania proletariackiego i związanej z nią eradykacji feudalnych w swej naturze wpływów burżuazji, przez państwa stojące najwyżej w hierarchii rozwoju pre-socjalistycznego, czyli plasujących się na etapie kapitalizmu przedsięwziąć należało następujące kroki:

1. „Wywłaszczenie własności ziemskiej i użycie renty gruntowej na wydatki państwowe.
2. Wysoka progresja podatkowa.
3. Zniesienie prawa dziedziczenia.
4. Konfiskata własności wszystkich emigrantów i buntowników.
5. Scentralizowanie kredytu w rękach państwa poprzez bank narodowy o kapitale państwowym i o wyłącznym monopolu.
6. Scentralizowanie środków transportu w rękach państwa.
7. Zwiększenie liczby fabryk państwowych, narzędzi produkcji, udostępnianie gruntów do uprawy i ich melioracja według społecznego planu.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 14.

8. Jednakże przymus pracy dla wszystkich, utworzenie armii przemysłowych, zwłaszcza dla rolnictwa.
9. Zespolenie rolnictwa i przemysłu, działanie w kierunku stopniowego usunięcia przeciwieństwa między miastem a wsią.
10. Publiczne i bezpłatne wychowanie wszystkich dzieci. Zniesienie pracy fabrycznej dzieci w jej dzisiejszej postaci. Połączenie wychowania z produkcją materialną itd. itd.”⁵⁷.

Warto równocześnie wskazać, iż sam Marks w swych tekstach stosował pojęcia „socjalizmu” i „komunizmu” wymiennie – nie stanowiły one terminów oderwanych od siebie ze względu na brak jasnego sprecyzowania co dokładnie składać ma się na etap socjalizmu państwa oraz jego okres komunizmu spełnionego. Mimo tego, zdarza się, iż socjalizm uznany zostaje za swego rodzaju uverture, etap przejściowy pomiędzy kapitalizmem, a komunizmem⁵⁸.

Ostrzejszą dystynkcję terminologiczną, precyzującą koncepcje socjalizmu i komunizmu oraz reguły stanowiące podstawy działania organizmów państwowych i społecznych w obydwu okresach nakreślił duchowy następca Marksa – twórczy kontynuator przedstawianych przezeń wizji, a więc Włodzimierz Lenin. Lenin więc, podejmując doktrynalne założenia zawarte w rozprawach Marksa i Engelsa nadał im specyficzny sznyt, rozwijając stworzoną przez myślicieli bazę doktrynalną. Określił on więc prawa, pozwalające zdefiniować różnice pomiędzy socjalizmem a komunizmem, które wypływają z kwestii dystrybucji dóbr wewnątrz danego społeczeństwa.

Zgodnie z linią Lenina więc, socjalizm charakteryzować miało podejście zgodnie z którym każdemu należy się tyle, ile wynika

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ L. Holmes, *op. cit.*, s. 10.

z jego pracy, zaś wymagać należy od niego tyle, na ile jest zdolny. Komunizm bazować miał na nieco odmiennej zasadzie, według której od każdego wymagać należało tyle, na ile jest zdolny, jednakże każdemu należało się tyle ile dyktowały jego potrzeby⁵⁹. W tej sytuacji, środek ciężkości danego etapu rozwoju przesuwał się od kwestii równowagi pomiędzy tym na co jednostka może liczyć w zamian za to, co jest w stanie zaoferować na rzecz sytuacji, w której jednostka nadal oferuje pewne dobra, jednak nie stanowią one elementu całkowicie definiującego pomoc czy wynagrodzenie, na które może liczyć. Oznacza to przesunięcie ku idei dobrobytu społecznego, którym cieszyć może się nawet jednostka, o potrzebach przewyższających maksymalny poziom oferowanego wkładu.

Inną różnicą, dość znaczącą w kontekście szerszego funkcjonowania jednostek w ramach sfer politycznych i społecznych po obaleniu anachronicznego i opresyjnego organizmu państwa kapitalistycznego jest podejście Lenina względem państwa jako takiego. W porównaniu do samego Marksa, kładł on bowiem silniejszy nacisk na konieczność utworzenia sprawnie funkcjonującego mechanizmu państwowego bazującego wedle zasad nowej epoki tuż po rewolucji komunistycznej⁶⁰, która stanowić ma wydarzenie pewne, zmieniające dotychczasowe struktury polityczno-społeczne w sposób głęboki, kompleksowy i nieubłagany. Owo lenińskie podejście do koncepcji państwa stało w jawnym kontraście do postawy anarchistycznej, wedle której samo państwo stanowiło element opresyjny. Z tego względu po rozbiściu go na sku-

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ *Ibidem.*

tek rewolucji należało zaniechać prób jego odbudowy, nawet w duchu równości i sprawiedliwości społecznej⁶¹.

Zdaniem Lenina kwestią najistotniejszą w nowej rzeczywistości post-rewolucyjnej stawało się przejęcie władzy przez masy proletariackie, jednakże istniały pewne mechanizmy, które musiały definiować ów sposób przejmowania władzy. Jak wskazuje Franciszek Ancewicz: „Zaznaczyć przy tym należy, iż zdobywając tę władzę proletariat według marksowsko-leninowskiej koncepcji państwa nie mógł ograniczyć się do opanowania i wykorzystania w swym własnym interesie gotowej już, wytworzonej przez burżuazję maszyny (aparatu) państwowej, jak to miało miejsce podczas rewolucji burżuazyjnych, kiedy zwycięska klasa mieszczańska mogła wykorzystać dla swych własnych celów klasowych już istniejącą maszynę państwową państwa feudalnego. Zwycięski proletariat musiał, zdaniem Marksa interpretowanego przez Lenina, przede wszystkim rozbić istniejącą maszynę państwa burżuazyjnego, nie pozostawiając z niej nawet «kamienia na kamieniu», i po tym, na oczyszczonym gruncie, budować od nowa własną, dostosowaną do swych specyficznych dążeń i celów maszynę państwa proletariackiego”⁶².

Powyższy cytat wskazuje na ciągłą istotność koncepcji państwa jako organizmu regulującego zespół norm życia politycznego i społecznego, jednakże ma ono za swą bazę przyjmować zupełnie odmienne założenia i dogmaty zrębotwórcze niż organizmy o prerewolucyjnym rodowodzie. Lenin, pomimo podkreślenia roli państwa jako organizmu stabilizującego sfery publiczno-prywatne, jest zwolennikiem idei internacjonalistycznej – w czym wtóruje

⁶¹ F. Ancewicz, *Stalinowska koncepcja państwa na tle ewolucji ustrojowej Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 2001, s. 40.

⁶² *Ibidem*.

twórcy doktryny komunistycznej, czyli Marksowi. Lenin bowiem, zdawał sobie sprawę z nieprzystawalności Rosji jako państwa silnie chłopskiego o charakterze agrarnym do wymagań stawianych państwu o gotowości rewolucyjnej, do której zdaniem Marksa koniecznym był wysoki rozwój przemysłowy oraz skrajny kapitalizm (za przejaw którego uznawał on kolonializm imperialistyczny). Zdaniem twórcy doktryny komunistycznej, próba przeprowadzenia rewolucji w państwie niegotowym na nią ze względu na niedostateczny stopień rozwoju gospodarczego, ekonomicznego, a co za tym idzie także społecznego – ze względu na brak centralnych dla przebiegu rewolucji mas proletariatu sprawiała, iż byłaby ona paradoksem. Stałaby ona bowiem w sprzeczności z naturalnym biegiem rozwoju i założeniem chronologicznego, ewolucyjnego przejścia poprzez kolejne modele państw. W odpowiedzi na ten czytelny dysonans pomiędzy dogmatami doktrynalnymi, a praktyką forsowaną przez Lenina stworzył on wizję przekonującą o zasadności przeprowadzenia rewolucji socjalistycznej w kraju, który wedle wykładni ideologicznej nie powinien być na nią gotów. Idąc za tokiem rozumowania proponowanym przez Lenina Rosja stanowić miała najsłabszy kraj świata kapitalistycznego, ze względu na bardzo późną próbę uprzemysłowienia państwa rozpoczętą jeszcze w okresie carskim (to znaczy dopiero w XIX wieku). Z tego względu rewolucja, wybuchając w społeczeństwie najmniej do tego przygotowanym, ustanawiając państwo nowego charakteru o zupełnie nowej substancji, niechybnie pociągnęłaby za sobą rewolucję o podobnej specyfice w państwach świata kapitalistycznego, które szczyt się mogły wyższym stopniem rozwoju – a więc tym samym większą gotowością rewolucyjną. Lenińska wykładnia rewolucji uprawomocniała i legitymizowała

więc zarówno dążenia ku przewrotowi, przydając jednocześnie bazę normatywno-ideologiczną rządowi partii bolszewickiej⁶³.

Zupełnie odmienną wizję rozwoju państwa w kontekście jego stosunków w szerszych realiach polityczno-społecznych gruntu międzynarodowego kreślił Józef Stalin, następca Lenina. Stalin, porzucił bowiem propagowaną przez Lenina koncepcję rewolucji internacjonalistycznej – łączące proletariuszy ze względu na ich położenie w ramach hierarchii społecznej, nie zaś na fakt arbitralnie narzuconego im jako jednostkom pochodzenia.

Stalin bowiem porzucił ideę internacjonalistycznej rewolucji na rzecz „Socjalizmu w jednym kraju”. Koncepcja, wedle której samodzielne osiągnięcie etapu socjalizmu, a finalnie komunizmu spełnionego osiągalne było przez dane społeczeństwo w sposób samodzielny i oderwany od sfer międzynarodowych stała w jawnej sprzeczności zarówno z ideą internacjonalizmu, lecz również ewolucyjnego rozwoju społeczeństw ku rewolucji, w ramach której niemożliwym było pominięcie jednego z kroków (a więc jednej z form państwowości) – a więc była ona sprzeczna z dwoma dogmatami myśli Marksa. Jak wskazuje Lelie Holmes: „Socjalizm w jednym kraju został użyty (...) celem wprowadzenia innych kluczowych cech stalinowskiego podejścia, które stały się istotnymi i wydatnymi aspektami systemów komunistycznych”⁶⁴.

Za wyznaczniki państwa nowego typu, budowanego za rządów bolszewików już od czasów Lenina, lecz swą finalną formę i apogeum osiągającego w okresie sprawowania władzy przez jego następcę określić można:

- Monopartyjność państwa.
- Upaństwowienie wszelkich sektorów ekonomii.
- Oparcie w mechanizmie mobilizacji masowej.

⁶³ L. Holmes, *op. cit.*, s. 9.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 12.

- Poleganie władzy na zasadach przymusu i intensywnej socjalizacji⁶⁵.

Powyższe elementy składowe państwa komunizmu ziszczonego w Rosji przeanalizowane zostaną w późniejszej części niniejszego rozdziału, należało jednak wskazać je ze względu na konstytutywność owych cech względem państwa budowanego wokół nowatorskich zrębów doktrynalnych myśli marksowsko-leninowskich. Dały one bowiem podstawę dla utworzenia państwa o charakterze totalnym, które swe apogeum osiągnęło za czasów sprawowania przywództwa przez Józefa Stalina.

2.4.1. Najważniejsze instytucje państwa komunizmu stalinowskiego

Model państwa zaproponowany w tekście konstytucji Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z 5 grudnia 1936 roku stanowi organizm instytucjonalno-społeczny, który posiadał charakter dystynktywny i nowatorski w sposób dualistyczny. Po pierwsze, ustanawiał on sposób rozumienia państwa w sposób diametralnie różny od obowiązującego modelu „klasycznego” dla wysokorozwiniętych państw Zachodu, a więc siłą rzeczy również przyjmowanego za uniwersalny i jedyny prawidłowy sposób organizowania sfer polityczno-społecznych ze względu na jego ukształtowanie wokół przytoczonych wcześniej 4 wyznaczników państwa nowego typu. Po drugie, model forsowany przez Stalina via VIII Wszechzwiązkowy Nadzwyczajny Zjazd Sowieców stawał w sprzeczności nawet z wypraktykowanymi do 1936 roku zwyczajami konstytucyjnymi samej Rosji bolszewickiej, poprzez odejście od wzorców zaczerpniętych z konstytucji RSFSR z lipca

⁶⁵ G. Gill, R. D. Marwick, *Introduction: Stalinism as a State Building*, „Europe-Asia Studies”, 22.07.2011, 71:6, s. 884–885.

1918 roku – a więc pierwszej konstytucji post-rewolucyjnej. Owo dualne zerwanie z metodami konceptualizacji państwa jako organizmu instytucjonalnego, ośrodka politycznego oraz sfery normującej kwestie praw i obowiązków obywatelskich sprowadzało się do swoistego paradoksu, w którym państwo pod wodzą Stalina nie mogło zostać zaliczone ani do modelu państw o zrębach demokracji Zachodnich, lecz nie mogło ubiegać się o status tożsamy państwu leninowskiemu, ze względu na odejście od jego założeń. Sytuacja ta sprawiła, iż państwo stalinowskie, pozostając teoretycznie państwem socjalizmu, a wręcz komunizmu, sięgnęło ku wzorcom ustrojowo-instytucjonalnym obserwowalnym w normatywności świata Zachodniego – a dokładniej w jego założeniach dotyczących koncepcji podziału władz, parlamentaryzmu, praworządności oraz równego prawa wyborczego. Wszystkie owe przywileje i zasady we wcześniejszym okresie państwowości bolszewickiej uznane zostały za elementy feudalne – w swej naturze burżuazyjne i wsteczne względem ideałów rewolucji⁶⁶.

Jak wskazuje Franciszek Ancewicz: „Według Stalina zdobycami osiągniętymi przez społeczeństwo sowieckie były osiągnięcia polegające na urzeczywistnieniu w Związku Sowieckim ustroju socjalistycznego, czyli – używając terminologii marksowskiej – pierwszej, a zatem niższej fazy komunizmu”⁶⁷. Z tego względu, punkt wyjścia dla ustawy zasadniczej z 1936 różnił się od wcześniejszych konstytucji – nie była ona bowiem traktowana jako swoisty program rozwoju państwa zamyślony przez Stalina, lecz miała za zadanie ugruntować i potwierdzić osiągnięte do tej pory zdobycze socjalizmu – określając je za elementy rzeczywiste, kształtujące już sfery prywatno-publiczne nie zaś jako cele, do których należało dążyć. Przesunięcie ideowe z koncepcji progra-

⁶⁶ F. Ancewicz, *op. cit.*, s. 182.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 183.

mu ku koncepcji utrwalenia i przypieczętowania bazy operacyjnej systemu Związku Radzieckiego sprawiło, iż sam układ konstytucji różnił się od pierwotnych aktów prawnych obowiązujących w ZSRR między innymi ze względu na brak preambuły⁶⁸, a więc części, która zazwyczaj zawiera w sobie treści dotyczące wizji państwa oraz idei, do których ma ono dążyć. W sytuacji przemiany celu, któremu służyć miała nowa konstytucja preambuła stawała się elementem zbędnym, gdyż „programowym” w swej naturze.

Treść konstytucji obejmowała XII rozdziałów o następującym układzie i tematyce:

1. Rozdział I. Struktura społeczna (art. 1–12).
2. Rozdział II. Struktura państwa (art. 13–29).
3. Rozdział III. Najwyższe organy władzy państwowej Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (art. 30–56).
4. Rozdział IV. Najwyższe organy władzy państwowej republik związkowych (art. 57–63).
5. Rozdział V. Organy administracji państwowej Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (art. 64–78).
6. Rozdział VI. Organy administracji państwowej republik związkowych (art. 79–88).
7. Rozdział VII. Najwyższe organy władzy państwowej Autonomicznych Socjalistycznych Republik Radzieckich (art. 89–93).
8. Rozdział VIII. Organy samorządu terytorialnego (art. 94–101).
9. Rozdział IX. Sąd i prokuratura (art. 102–117).
10. Rozdział X. Podstawowe prawa i obowiązki obywateli (art. 118–133).

⁶⁸ *Ibidem*.

11. Rozdział XI. System wyborczy (art. 134–142).
12. Rozdział XII. Herb, flaga, stolica (art. 143–145).
13. Rozdział XIII. Tryb zmiany Konstytucji (art. 146)⁶⁹.

Do najważniejszych organów państwowych zgodnie z ustaleniami zawartymi w rozdziale III konstytucji należy Rada Najwyższa ZSRR, działająca na zasadzie parlamentu związkowego, poprzez przydanie jej wyłączności w kwestii stanowienia władzy ustawodawczej w ZSRR (artykuł 32) oraz jednoczesny podwójny charakter owego ciała, na który składa się zarówno Rada Związku jak i Rada Narodowości (artykuł 33). Rada Najwyższa posiada prerogatywy wykonawcze w zakresie działań określonych w artykule 14 konstytucji, należą do nich między innymi sprawy wojny i pokoju, reprezentacja Związku na arenie międzynarodowej, przyjmowanie nowych republik w poczet ciał związkowych ZSRR, ustalanie planów gospodarczych i zatwierdzanie budżetów oraz innych elementów związanych z polityką ekonomiczną państwa. Owe prerogatywy zawarte w artykule 14 stanowią zakres kompetencji Rady Najwyższej o ile nie zostały one przyznane innym ciałom związkowym podporządkowanym Radzie – Prezydium Rady Najwyższej ZSRR, Radzie Komisarzy Ludowych ZSRR oraz Komisariatom Ludowym ZSRR⁷⁰.

Sama Rada Najwyższa dzieliła się jak już wspomniano na Radę Związku oraz Radę Narodowości, które pozostają w równowa-

⁶⁹ Konstytucja (Ustawa Zasadnicza) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzona dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (09.07.2021).

⁷⁰ Rozdział III, artykuł 31 Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (09.07.2021).

dze względem przyznanego im zakresu praw, między innymi w wymiarze inicjatywy ustawodawczej (artykuły 37 i 38). Okres ich funkcjonowania wynosi 4 lata, są one jednak obierane na nieco innych zasadach – mimo, iż bazując na tożsamej zasadzie czteroprymiotnikowych wyborów bezpośrednich⁷¹.

Zgodnie z artykułem 39 ustawy zasadniczej, podczas połączonych obrad Rady Związku i Rady Narodowości obrane zostaje Prezydium Rady Najwyższej ZSRR, w skład którego wchodzi Przewodniczący Prezydium, 11 zastępców Przewodniczącego, sekretarz oraz 24 członków zwykłych. Owo prezydium odpowiada przed Radą Najwyższą względem swych działań⁷², stanowi jednak przy tym swego rodzaju kolegialną głowę państwa⁷³. Do zadań Prezydium określonych w artykule 49 należy między innymi: zwoływanie sesji Rady Najwyższej oraz określanie wykładni norm prawnych obowiązujących na terenie ZSRR poprzez wydawanie dekretów, podjęcie procesu związanego z rozwiązaniem Rady Najwyższej ZSRR oraz rozpisanie nowych wyborów, powoływanie i odwoływanie konkretnych Komisarzy Ludowych ZSRR na wnioski przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych ZSRR w okresie pomiędzy sesjami Rady Najwyższej, a także ogłaszanie stanu wojennego (w momencie agresji zbrojnej skierowanej przeciwko państwu lub celem wypełnienia zobowiązań zawartych w traktatach międzynarodowych).

Sama Rada Komisarzy Ludowych ZSRR przywołana powyżej zgodnie z literą artykułu 64 konstytucji z 1936 roku stanowić ma

⁷¹ F. Anczewicz, *op. cit.*, s. 190.

⁷² Rozdział III, artykuł 48 Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (09.07.2021).

⁷³ F. Anczewicz, *op. cit.*, s. 193.

najwyższy organ wykonawczy i administracyjny władzy państwowej Związku Radzieckiego. Uchwały i zarządzenia wydawane przez ów organ mają swoje zastosowanie na terenie całego ZSRR⁷⁴, zaś stanowione są na podstawie i w ramach obowiązujących ustaw⁷⁵. W ramach obowiązków konstytucyjnie przydanych Radzie Komisarzy Ludowych odnaleźć można, pośród innych, zadania takie jak: podejmowanie działań na rzecz realizacji związkowego planu gospodarczego i budżetu państwa, piecza nad interesami państwa oraz prawami zamieszkujących go obywateli, funkcja zarządca w kontekście stosunków zagranicznych oraz kompletowanie komisji o charakterze nadzwyczajnym – zazwyczaj związanych ze sferą rozwoju gospodarczego, kulturalnego oraz obronnego⁷⁶.

Niezwykle istotną instytucją państwa, wręcz definiującą jego charakter i kształt staje się WKP(b), czyli Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików), której poświęcony został artykuł 126 konstytucji (artykuł 126 rozdziału X Podstawowe prawa i obowiązki obywateli), oraz artykuł 141 (artykuł 141 rozdziału XI System wyborczy). Artykuł 141 ustawy zasadniczej wskazuje na

⁷⁴ Rozdział V, artykuł 67 Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), [http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/\(09.07.2021\)](http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/(09.07.2021)).

⁷⁵ Rozdział V, artykuł 66 Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), [http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/\(09.07.2021\)](http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/(09.07.2021)).

⁷⁶ Rozdział V, artykuł 68 Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), [http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/\(09.07.2021\)](http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/(09.07.2021)).

możliwość zgłaszania kandydatów do wyborów przydaną organizacjom partii bolszewickiej pośród innych wskazanych w treści artykułu grup. W tym kontekście, istotniejsza staje się treść wpływająca z artykułu 126 – wskazująca na niejaki elitaryzm i ekskluzywizm partii komunistycznej w kontekście możliwości dołączenia do niej przez obywateli ZSRR. Zgodnie z treścią artykułu bowiem: „(...) najbardziej aktywni i sumienni obywatele z szeregów klasy robotniczej i innych warstw ludu pracującego są zjednoczeni we Wszechzwiązkowej Partii Komunistycznej (bolszewikach), która jest awangardą ludzi pracy w ich walce o umocnienie i rozwój ustroju socjalistycznego i reprezentuje naczelny trzon wszystkich organizacji ludzi pracy, zarówno publicznych, jak i państwowych”. Tym samym, przynależność partyjna traktowana jest jako element podnoszenia jednostkowego prestiżu, świadczy ona bowiem o prawdziwym, szczerym i entuzjastycznym zapatriwaniu na doktrynę komunistyczną wśród obywateli skorych do poświęceń oraz wyrzeczeń celem budowania i umacniania swej nowej ojczyzny. W tym kontekście, mają oni tworzyć nową elitę państwa, bazującą na poczuciu moralnego obowiązku względem państwa oraz doktryny, kształtującej jego zręby, lecz nie sprawia to, iż społeczeństwo uzyskuje charakter klasowy. Jak wskazuje Franciszek Ancewicz: „(...) monopartia bolszewicka i państwo sowieckie stają w sposób wyraźny na gruncie koncepcji solidaryzmu społecznego i traktują państwo jako organizację całego społeczeństwa”⁷⁷.

⁷⁷ F. Ancewicz, *op. cit.*, s. 205.

2.4.2. Model państwa komunizmu stalinowskiego a model państwa północnokoreańskiego

Początki funkcjonowania przez Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną jako organizm państwowy wiążą się ściśle z przemianami gruntu politycznego, społecznego, lecz również ideologiczno-normatywnego wynikającymi wprost z wydarzenia, który stanowiło zakończenie drugiej wojny światowej. W owym czasie bowiem państwa osi, stanowiące stronę przegraną, zmierzyć musiały się z konsekwencjami poniesionej porażki poprzez systematyczne rugowanie elementów państwa określonych przez społeczność międzynarodową jako niepożądane, zbrodnicze i w swej naturze złe – pojmowanej jako takie poprzez pryzmat moralności nie tylko nurtu chrześcijańskiego, lecz w sposób uniwersalny uznawane za sprzeczne z ludzką naturą. Na owe konsekwencje i próby rozprawy z wojennymi zbrodniami państw sojuszniczych w obliczu ich klęski nacisk kładziono nie tylko w kontekście świata Zachodniego – to znaczy rozpatrując problem niemiecki, lecz również w szerszym, ogólnoświatowym kontekście. Z tego względu, wśród państw, których polityka musiała zostać zrewidowana znalazło się również Cesarstwo Japońskie, uprawiające dynamiczną politykę kolonializmu w okresie lat 30. i 40. XX wieku. Wśród ofiar owej brutalnej polityki imperialistycznej prowadzonej przez Japonię wskazać można między innymi Półwysep Koreański, który od 1910 roku funkcjonował jako państwo podległe Cesarstwu poprzez praktycznie całkowite wchłonięcie jego struktur w ramy maszyny kolonializmu japońskiego, którego celem pozostawało po pierwsze przejęcie kontroli nad możliwie największym terenem Azji Wschodniej, lecz również wzmocnienie swego państwa poprzez wykorzystanie zasobów koreańskich w czasie wzmoczonej mobilizacji wojennej, a także w perspektywie długookresowej. Japońskie wizje jednakże legły w gruzach w 1945 roku,

kiedy państwo zmuszone zostało do poddania się amerykańskiej okupacji – równało się to jednocześnie z wyzwoleniem ziem zagarniętych przezeń.

Terenem, który w taki sposób zrzucił z siebie jarzmo kolonialne stał się Półwysep Koreański, mający od tej pory stanowić organizm autonomiczny i niezależny zewnętrznie. Mimo założeń o samodzielności państwowej Półwyspu, państwa zwycięskie postrzegały Koreę jako teren niestabilny, wyniszczony strukturalnie do tego stopnia, iż niezdolny do samodzielnego wytworzenia ram instytucjonalnych niezbędnych do faktycznego funkcjonowania jako trwały organizm państwowy. Z tego względu, pomiędzy Związkiem Radzieckim a Stanami Zjednoczonymi, czyli wojennymi sojusznikami, doszło do porozumienia wedle którego Korea, choć w perspektywie czasu określana jako państwo autonomiczne, poddana miała zostać ponownej okupacji celem okrzepnięcia jej na arenie międzynarodowej oraz ustabilizowania jej w sytuacji post-wyzwoleniowej zawieruchy wewnętrznej. Odmienne wizje dotyczące kształtu powojennego państwa koreańskiego wpływające z ambiwalentnych względem siebie ideologii komunizmu i demokracji oraz dość szybkie ochłodzenie w stosunkach pomiędzy dwoma okupantami, zwiastujące nadciągający dwubiegunowy podział świata w okresie Zimnej Wojny sprawiło, iż Północ (okupowana przez siły radzieckie) oraz Południe (znajdujące się pod pieczęą amerykańską) również oddalały się od siebie. Dysonans pomiędzy dwoma strefami okupacji stawał się coraz wyraźniejszy, finalnie sprawiając, iż od 1948 roku mówić można o dwóch niezależnych względem siebie państwach koreańskich.

Państwo utworzone na Północy Półwyspu – a więc Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna – ze względu na specyficzne warunki obecności okupanta radzieckiego w naturalny sposób utworzone zostało wokół bazy ideologiczno-systemowej, której

zręby oferowała ideologia komunistyczna. Z tego względu, elementy składowe tworzące system radziecki swe odbicie znalazły w sieci instytucjonalnej, politycznej oraz siłą rzeczy ideologicznej obserwowalnej z KRLD. Na owe elementy składały się przytoczone w niniejszym rozdziale elementy państwa nowoczesnego, cechujące w pierw państwo radzieckie, a następnie również jego satelity, to znaczy:

1. Monopartyjność państwa.
2. Upaństwowienie wszelkich sektorów ekonomii.
3. Oparcie w mechanizmie mobilizacji masowej.
4. Poleganie władzy na zasadach przymusu i intensywnej socjalizacji⁷⁸.

Te zasady w sposób bezpośredni zaobserwować można podczas analizy funkcjonowania KRLD jako państwa o proveniencji radzieckiej, wzorowanego na założeniach marksizmu-leninizmu, mimo iż jak już to zostało wspomniane ideologia państwa Kimów nie ogranicza się jedynie do wtórnej implementacji zastanych już dogmatów ideologicznych, lecz poszerza je o własne, twórcze rozwinięcie w postaci ideologii *juche*.

Mimo to, jak podkreśla Waldemar Dziak: „Charakter uzależnienia i podległości KRLD wobec Związku Sowieckiego był głęboki i rozgałęziony, dotyczyło to niemal wszystkich aspektów życia społecznego, kulturalnego, gospodarczego i ideologicznego kraju”⁷⁹. Z tego względu czytelne i zrozumiałe staje się umocowanie systemu instytucji państwowych Korei Północnej w zestawie normatywnym oferowanym przez ideologię komunistyczną, narzucaną terenom Półwyspu ze względu na obecność radziecką, ale również pożądaną i jedynie słuszną w oczach warstwy przywódczej – Kim Il Sunga oraz najbliższych mu współpracowników

⁷⁸ G. Gill, R. D. Marwick, *op. cit.*, s. 884–885.

⁷⁹ W. J. Dziak, *op. cit.*, s. 23.

z frakcji Kapsan, co uwidacznia się z zestawie norm prawa stanowionego w KRLD po roku 1948.

2.4.2.1. Najważniejsze normy prawne wprowadzone na Północy po 1948 roku

Niezaprzeczalnie najistotniejszym zestawem norm prawnych, które obowiązywać mogą w danym kraju jest jego ustawa zasadnicza – a więc konstytucja. Zgodnie z jej definicją zawartą w Słowniku języka polskiego PWN konstytucja to „najważniejsza ustawa w państwie, określająca ogólne zasady jego ustroju”⁸⁰. Konstytucja więc jako ustawa o najwyższej randze obowiązywania, nadrzędna względem większości norm prawnych powszechnie obowiązujących na terytorium danego kraju stanowi szkielet normatywny dla owego organizmu, wyznaczając równocześnie cele, do których owe państwo ma zamiar dążyć, zakreślając jego najważniejsze wartości w sferach tak materialnych, przyziemnych jak i nadrzędnych – sięgających ku sferze duchowo-filozoficznej. Z tego względu, w tekstach preambuł większości konstytucji odnaleźć można zwroty ku ideom takim jak wolność, niezależność, lecz również odwołania stricte transcendentne w postaci odwołania do sił boskich.

Wyjątkowa waga konstytucji jako aktu prawnego w zasadzie całościowo definiującego założenia doktrynalno-instytucjonalne rozpatrywanego państwa, stanowi więc element nie do przecenienia w kontekście poszukiwania źródeł idei weń zawartych, stanowiąc również klucz do zrozumienia danego państwa oraz jego narodu. Kwestią szalenie istotną zdaje się więc przybliżenie założeń instytucjonalnych zawartych w konstytucji KRLD.

⁸⁰ Hasło *Konstytucja*, Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/konstytucja;2473406.html> (10.07.2021).

Jak już zostało wykazane, system normatywny Korei Północnej silnie bazował na szkielecie prawnym obowiązującym w ZSRR – wyjątku od tej sytuacji nie stanowi również tekst konstytucji, silnie wzorowanej na konstytucji stalinowskiej z 5 grudnia 1936 roku. Mimo to, zgodnie z oficjalną linią ideologiczną wszelkie wzmianki o ogromie wkładu radzieckiego w budowę państwa Północnokoreańskiego zostały wyrugowane ze względu na zarzucany względem ZSRR przez stronę koreańską rewizjonizm – ze względu na zmianę linii partyjnej w ZSRR po śmierci Stalina.

Preambuła konstytucji Północnokoreańskiej ogłasza więc, iż Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna stanowi państwo socjalistyczne, w którym zastosowanie znajduje myśl dotycząca rozwoju państwa stworzona przez Kim Il Sunga oraz Kim Jong Ila, przy jednoczesnym wykorzystaniu ich osiągnięć na owym polu. Sama Kore Północna, jako państwo podążające za ideami Kimów, osiągnąć miało niezależność oraz dobrobyt⁸¹.

Zgodnie z artykułem I rozdziału I zatytułowanego Polityka KRLD stanowić ma niezależne państwo socjalistyczne, reprezentujące interesy i dobro wszystkich Koreańczyków. Celem wypełnienia owego zadania kieruje się ono w swych działaniach oraz w procesie swej ciągłej budowy i przekształceń jedynie doktryną kimirszenizmu-kinjongilizmu⁸², zaś korzenie owych założeń doktrynalnych wypływać mają z tradycji walki rewolucyjno-wyzwoleńczej skierowanej ku siłom imperialistycznym celem odzyskania

⁸¹ Preambuła Konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁸² Artykuł 3 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021)

utraconej niepodległości państwowej oraz przywrócenia wolności i dobrostanu ludności koreańskiej⁸³.

Państwo Północnokoreańskie zasady swego funkcjonowania ogniskuje wokół swych obywateli – klas pracujących, wyrażających swą wolę poprzez organy reprezentacyjne to znaczy Najwyższe Zgromadzenie Ludowe oraz lokalne Zgromadzenia Ludowe, których członkowie wybierani są na drodze wyborów o charakterze uniwersalnym, cechujących się równością prawa wyborczego oraz odbywających się na zasadzie tajnego głosowania⁸⁴. To w gestii mas ludu pracującego leżeć ma funkcjonowanie systemu polityczno-instytucjonalnego państwa, którego głównym zadaniem pozostaje możliwie najlepsza służba i opieka nad obywatelami⁸⁵, zaś ostatecznym celem państwa pozostaje osiągnięcie zwycięstwa socjalizmu na terenie Korei Północnej poprzez wzmocnienie swej ludności oraz kontynuacja rozwoju w duchu trzech rewolucji – ideologicznej, technologicznej oraz kulturalnej⁸⁶. Elementami, na które położono szczególnie nacisk w rozdziale pierwszym konstytucji pozostaje więc przewodnia rola mas i podległość państwa wobec nich, przy jednoczesnym nakreśleniu wizji państwa autonomicznego i rozwiniętego – stanowiącego pełnoprawny organizm zdolny do samodzielnego rozwoju doktrynalno-materialnego

⁸³ Artykuł 2 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁸⁴ Artykuł 4, 6 i 8 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁸⁵ Artykuł 8 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁸⁶ Artykuł 10 rozdziału I konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

na gruncie ekonomii, gospodarki, kultury i polityki poprzez służbę swym obywatelom ale również dzięki oparciu w ideologii kimirsensowskiej – oficjalnie uznawanego za jedyne pryncypium, na którym zbudowana została Korea Północna.

Najważniejszym organem państwowym, dysponującym prawem legislacyjnym, określone zostało Najwyższe Zgromadzenie Ludowe funkcjonujące jako parlament KRLD⁸⁷. Czas trwania jego kadencji wynosi pięć lat, zaś jego skład obierany jest podczas uniwersalnych, równych, bezpośrednich i tajnych wyborów⁸⁸. Jako zadania Najwyższego Zgromadzenia Ludowego określone zostały między innymi:

1. Wprowadzanie poprawek lub suplementacja konstytucji
2. Wprowadzanie, udoskonalanie lub suplementacja prawa obowiązującego
3. Tworzenie podstaw kształtujących linie polityki państwowej w kontekście polityki wewnętrznej i międzynarodowej
4. Deliberacja oraz uchwalenie państwowych planów rozwoju ekonomicznego oraz raportowanie o procesie ich wdrażania
5. Deliberacja oraz zatwierdzanie budżetu państwa oraz raportowanie o stanie jego implementacji
6. Decyzja o ratyfikacji lub unieważnieniu traktatów przedstawianych podczas jego obrad⁸⁹.

⁸⁷ Artykuł 87 sekcji I rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁸⁸ Artykuł 89 i 90 sekcji I rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁸⁹ Artykuł 91 sekcji I rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

W okresie braku obrad Najwyższego Zgromadzenia Ludowego władzę legislacyjną sprawuje równie istotny organ państwowy – Prezydium Najwyższego Zgromadzenia Ludowego, określane w owej sytuacji jako najwyższy organ państwowy⁹⁰. Jego kadencja swą długością odpowiada kadencji Najwyższego Zgromadzenia Ludowego (obejmując okres pięciu lat), jednakże kontynuuje ono czynną pracę dopóty, dopóki nowe Najwyższe Zgromadzenie Ludowe nie zostanie wybrane na drodze wyborów, nawet jeżeli oznacza to wydłużenie kadencji Prezydium⁹¹.

Do zadań Prezydium Najwyższego Zgromadzenia Ludowego pośród wielu należy:

1. Zwolywanie sesji Najwyższego Zgromadzenia Ludowego.
2. Interpretacja i tworzenie wykładni prawa konstytucyjnego oraz powszechnie obowiązujących norm i regulacji prawnych.
3. Nadzór nad organami państwa w kontekście ich praworządności i podejmowanie odpowiednich działań w sytuacji ich naruszenia.
4. Akceptacja lub nullifikacja dokumentów traktatowych związanych z państwami zewnętrznymi.
5. Ogłaszanie amnestii.
6. Utrzymywanie kontaktów z ciałami parlamentarnymi krajów zagranicy⁹².

⁹⁰ Artykuł 113 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁹¹ Artykuł 115 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁹² Artykuł 116 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

Jako ciało administracyjne o pięcioletniej kadencji, w swym charakterze przybierające rolę egzekutywy określony został Rząd KRLD, w skład którego wchodzi Premier, Wicepremierowie, Przewodniczący, Ministrowie oraz inni członkowie, w sytuacji kiedy ich obecność okazuje się być wskazana⁹³.

Do jego zadań należy między innymi:

1. Przyjęcie odpowiednich środków pozwalających na implementację polityk krajowych.
2. Inspekcja oraz nadzór nad instytucjami porządkowymi w administracji państwowej.
3. Finalizacja traktatów zagranicznych oraz działania w sferze stosunków międzynarodowych⁹⁴.

Oprócz powyższych do obowiązków Rządu należy także szereg działań związanych ze sferą ekonomiczną, przemysłową, edukacyjną i kulturalną.

Najważniejszym organem państwa pozostaje jednak Partia Pracy Korei, podobnie jak w przypadku partii bolszewickiej zyskująca prestiżową pozycję poprzez wyniesienie jej rangi do instytucji konstytucyjnej, nie zaś tylko partii politycznej kształtującej sferę publiczną co prawda w sposób hegemoniczny, lecz ograniczoną jedynie do owej sfery.

Wzmianki dotyczące przewodniej roli PPK w życiu polityczno-społecznym państwa Północnokoreańskiego odnaleźć można podczas analizy preambuły konstytucji KRLD. Zawarte w niej zostało stwierdzenie zgodnie z którym: „Pod przywództwem Partii Pracy Korei, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna i lud

⁹³ Artykuł 123 i 124 sekcji 5 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁹⁴ Artykuł 125 sekcji 4 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

koreański podtrzymywają będą wielkiego towarzysza Kim Il Sun-ga i wielkiego towarzysza Kim Jong Ila jako wiecznych przywódców *Juche* Korei, będą również nieść dzieło rewolucyjne zawarte w myśli *juche* ku jej dopełnienia poprzez obronę i rozwój ich [Kimów] myśli oraz osiągnięć⁹⁵.

Partia Pracy Korei, ze względu na swe wewnętrzne skomplikowanie oraz szeroką sieć wpływów, które posiada praktycznie na wszystkich poziomach życia społeczno-politycznego stanowi system konkurencyjny dla instytucjonalnego szkieletu państwowego. Sprawuje ona kontrolę nad całością życia politycznego, ekonomicznego oraz oczywiście doktrynalno-ideologicznego w Korei Północnej poprzez dublowanie zadań i prerogatyw przyznanych danym instytucjom administracyjnym powołanych na mocy konstytucji przez własne wewnątrzpartyjne organy, urzędy czy stanowiska. Departamenty, na które podzielona została PPK odpowiadają za kwestie takie jak Planowanie Finansowe, Administracja, Obrona Cywilna, Sprawy Międzynarodowe, Edukacja czy Finanse i Rachunkowość⁹⁶. Jednakże szczególnie ważne w kontekście działania państwa pozostają dwa departamenty – Organizacji i Przywództwa, a także Propagandy i Agitacji. Drugi z wymienionych szerzej omówiony zostanie w kolejnym rozdziale, jego działalność związana jest bowiem ściśle z kwestiami modelu społeczeństwa koreańskiego.

⁹⁵ Preambuła konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (10.07.2021).

⁹⁶ N. Levi, *System Polityczny Korei Północnej Aspekty Kulturowe*, Warszawa: Polska Akademia Nauk Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Centrum Badań nad Konfucjanizmem Współczesnym 2013, s. 68.

3. Model społeczeństwa

3.1. Model społeczeństwa konfucjańskiego

3.1.1. Sytuacja jednostki w ramach państwa konfucjańskiego

Jak już zostało wielokrotnie wskazane, konfucjanizm, jako doktryna normująca zasady organizujące państwowość w rozumieniu pragmatycznym – to znaczy myśl zainteresowana normowaniem zasad współistnienia sfer politycznych i społecznych, a także instytucjonalnych danego państwa celem rozwinięcia i powołania do życia (jako implementowania i podtrzymywania funkcjonowania) owych norm społeczno-politycznych nie ograniczała się jedynie do kontroli nad owymi sferami w sposób realistyczny i rzeczowy. Konfucjanizm, celem wdrożenia swych wizji państwa i społeczeństwa sięgnął bowiem ku sferze moralności i prywatności, elementów które w państwach rozumianych na sposób nowoczesny pozostających w gestii obywateli – kształtowanych przezeń w zgodzie z indywidualnymi wizjami „dobrego życia” i bazujących na koncepcji wolności osobistej jednostki.

Takie podejście do kwestii moralności i prywatności stoi jednak w jaskrawej sprzeczności z ideami konfucjańskimi dotyczącymi owych conceptów. Organizm państwowy, który ukształtowany został w zgodzie z myślą Konfucjusza i wzrastający w jego duchu na płaszczyźnie polityczno-społecznej cechuje głębokie nacechowanie aksjologiczne bazujące na charakterystycznych dla konfucjańskiej dogmatyki idei cnót dyktujących zasady pożądanych, a wręcz wymaganych, zachowań i postaw. Sprawia to, iż państwo konfucjańskie zyskuje charakter wysoce moralistyczny, wychowawczy i ukonstytuowany ideowo. Szalenie istotną kwe-

ścią, silnie kształtującą obraz realiów tak politycznych, jak również społecznych w sferze zarówno publicznej, jak i prywatnej był paternalistyczny rys państwa tworzonego wokół bazy doktrynalnej konfucjanizmu.

Państwo konfucjańskie oprócz owych charakterystycznych dlań rysów w postaci silnego ukierunkowania ku moralno-edukacyjnej misji, którą pełnić miało względem własnego ludu oraz umiejscowienie się w kontekście paternalistycznym, a więc bazującym na rodzinie jako podstawowej komórce społecznej posiadało również trzecią, konstytutywną dlań cechę, którą stanowiła idea kolektywności społecznej – spajająca dwie wskazane wcześniej cechy, przy jednoczesnym nadaniu im sensu i osadzeniu ich w określonej, uniwersalnej dla kultury konfucjańskiej warstwie ideowo-psychologicznej.

Kolektywizm, stanowi jeden z najważniejszych przymiotów państwa, a jednocześnie społeczeństwa konfucjańskiego. Przedstawia on bowiem ideę kształtującą owo społeczeństwo w sposób totalny – zarówno na gruncie życia publicznego, poprzez normowanie stosunków pomiędzy jednostkami o różnym pochodzeniu i zaliczanych do odmiennych względem siebie grup społecznych na gruncie normatywności publicznej ale także w życiu prywatnym jednostek – jako kościec relacji rodzinno-rodowych, dyktując niemalże całokształt jej dynamiki⁹⁷. Jednakże celem osadzenia jednostki w szerszych ramach zbiorowości kolektywnej, zarówno pierwotnej – rodziny, jak i wtórnej, to znaczy społeczeństwa wskazać należy założenia doktrynalne, które legły u podstaw pojmowania człowieka jako istoty w sposób jednostkowy, w kolejności przekładające się na sposób rozumienia społeczeństwa jako

⁹⁷ K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 79.

pewnej zamkniętej, kompletnej całości rządzącej się określonymi normami.

Sytuacja związana z konceptem jednostki, człowieka funkcjonująca w ramach doktryny konfucjańskiej zasada się na zasadach analogicznych względem sposobu pojmowania państwa konfucjańskiego i choć nie są one identyczne, to myślenie o owych dwóch ideach pozostaje siłą rzeczy powiązane, pozostaje bowiem osadzone w tożsamej bazie ideologicznej.

Jak już zostało wspomniane, państwo konfucjańskie rozumiało ideę społeczeństwa oraz jednostki w sposób odmienny, niż na sposób obowiązujący w obecnych czasach w sposób uniwersalny, ze względu na nowoczesny charakter państw rozwiniętych w sferze polityczno-społecznej jako spadkobierców myślicieli takich jak John Locke, Jean Jacques Rousseau czy też pozostających pod przemożnym wpływem Rewolucji Francuskiej (1789–1799). W przeciwieństwie do tendencji państwa nowoczesnego, bazującego na koncepcji indywidualnej wolności politycznej jednostki, jej niezależności i prawa do samostanowienia o sobie wynikającym ze zdobyczy Rewolucyjnych, państwa kręgu konfucjańskiego przez wieki bazowały na normach i tradycjach cedujących się wokół mądrości starożytnych, za swe ramy normatywne przyjmując propagowane przezeń cnoty i postawy składające się na ideał człowieka myśli konfucjańskiej.

Zgodnie z założeniami doktryny, najważniejszym zadaniem człowieka pozostawało dążenie do osobistego rozwoju, możliwego poprzez ciągłą edukację oraz ćwiczenie się w nocie. Wykonując ową pracę intelektualno-duchową człowiek osiągnąć mógł wyższy stopień istnienia – przekraczał on bowiem własne słabości, rugował przywary małościowości oraz zachowania nieprzyjemne – zwierzęce w swej naturze, gdyż bazujące w głównej mierze na popędach i instynkcie, nie zaś chłodnym opanowaniu. Jak

wskazuje Krzysztof Gawlikowski w kontekście różnorodnego postrzegania człowieka jako jednostki i postrzegania przyznanych mu prerogatyw: „Ludzie zajmowali (...) różne miejsca w hierarchii społecznej odpowiednio do swych walorów, odmiennie niż w tradycji judeo-chrześcijańskiej i muzułmańskiej nie stanowili jednej kategorii ontologicznej istot stworzonych na podobieństwo Boże, o duszy nieśmiertelnej i przyrodzonej godności. Samodoskonalenie jednostki i podnoszenie jej znaczenia społecznego były kluczowymi elementami wszystkich doktryn filozoficzno-religijnych przyjmowanych w Chinach”⁹⁸. Przytoczony cytat po wtóre uświadamia istotność doktrynalnych założeń dotyczących moralności oraz ich bazowania w koncepcjach cnót.

W ramach rozdziału drugiego przeanalizowane zostały cnoty konfucjańskie, wśród których za najistotniejszą względem dynamiki poddany – państwo wskazana została nabożność synowska. Oczywiście, cnota nabożności pozostaje ideą w szczególny sposób ważną także w kontekście umiejscowienia społecznego jednostki oraz jej funkcjonowania w owym organizmie kolektywnym, jednakże równoległe do niej funkcjonują także inne idee, które w równie wielkim stopniu składają się na kreowany przez Konfucjusza ideał człowieka.

Obok cnoty nabożności synowskiej jako elementy konieczne dla ideału jednostki, określanej jako człowiek szlachetny wyodrębnić można humanitarność oraz sprawiedliwość⁹⁹. Obie cnoty nie mogą jednak być rozpatrywane w wąskim zakresie rozumienia dyktowanego obecnie przyjętym zakresem semantycznym, w którym funkcjonują one obecnie. Stanowią one bowiem kompleksowy zestaw wartości i norm, które praktykowane miały być zarówno w sferze wewnętrznej jednostki (jako elementy kształtujące jej

⁹⁸ *Ibidem*, s. 78.

⁹⁹ L. Wasiliew, *op. cit.*, s. 113.

jaźń i duchowość), ale również – co nawet ważniejsze – zespół zachowań, które przejawiać miała jednostka godna miana człowieka szlachetnego. Humanitarność więc, mimo iż zasadzała się na idei empatii i życzliwości wobec innych, nie ograniczała się tylko i wyłącznie do owego aspektu, jak wskazuje Leonid Wasiliew: „Humanitarność, według Konfucjusza, oznaczała bardzo wiele. Zakładała ona powściągliwość, skromność, rozsądek, dobroć, bezstronność, poczucie sprawiedliwości. Człowiek humanitarny powinien ponad wszystko stawiać humanitarność w ścisłym znaczeniu tego słowa, a więc przede wszystkim kochać ludzi, nie powinien kierować się egoistycznymi pobudkami i wszystkie swe siły i zdolności poświęcać dla dobra innych”¹⁰⁰. W tym kontekście uwidoczniiony zostaje nacisk na poprawność, która miała rządzić relacjami międzyludzkimi w państwie konfucjańskim, które finalnie przełożyć mają się na ogólną harmonię panującą wśród poddanych w sposób horyzontalny, sprawiając iż społeczeństwo szanujące i kochające się wzajemnie wedle reguły humanitarnego oddania bliźniemu osiąga stabilność, staje się więc mniej podatne na nagłe załamania, kryzysy czy nawet rozpad jego struktur w sytuacjach kryzysowych – takich jak na przykład zmiana panującego. Humanitarność służy więc legitymizacji władzy i kontroli społecznej poprzez subtelną zmianę jej konotacji – dobro skierowane ku bliźniemu, obdarzenie innych jednostek miłością i szacunkiem mimo, iż na pozór odnosi się jedynie do warstwy o konotacji raczej prywatnej (choć promieniującej na sferę publiczną) sprawia, iż społeczeństwo pozbawione małostkowych zawiści staje się bardziej przewidywalne – tym samym łatwiejsze do kontroli i nadzoru.

Sprawiedliwość, czyli druga najważniejsza cnota cechująca człowieka szlachetnego stanowi koncepcję ściśle związaną z cnotą

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 114.

humanitarności¹⁰¹. Nie dziwi to, zwłaszcza po rozpatrzeniu przytoczonego wcześniej fragmentu tekstu Leonida Wasiliewa, w którym w ramach wyliczenia elementów składających się na szeroko rozumianą humanitarność odnaleźć można poczucie sprawiedliwości. Poczucie sprawiedliwości jednak rozumiane było w sposób bardzo specyficzny wedle założeń doktryny konfucjańskiej. Rozumując zgodnie z myślą Konfucjusza, bazowało ono bowiem na prawidłach, które obecnie konotowane są raczej z pojęciem lojalności. Oznaczała ona więc oddanie, wierność, podległość i szacunek względem jednostek o wyższym statusie społecznym - zarówno w sferze rodzinnej zwłaszcza w kontekście nabożności synowskiej względem ojca (a więc o zabarwieniu raczej prywatnym), lecz również na niwie publicznej – względem przełożonych, urzędników, czy ostatecznie samego władcy. Owo rozumienie sprawiedliwości jako poczucia obowiązku bazującego na lojalności względem przełożonych i władcy sprawia, iż może ona być odbierana jako sposób normujący zasady oddziaływań pomiędzy sferami publicznymi, czyli rzeszą poddanych, a szeroką strukturą władzy. Lojalność i odpowiedzialność przed osobą położoną wyżej w hierarchii nie ograniczając się jedynie do warstw nieuprzywilejowanych tworzy bowiem mechanizm zależności, z którego wyłączony zostaje jedynie władca – jako osoba, która nie podlega normatywności prawnej świata doczesnego w sposób tak pełny, jak jego poddani. Tym samym, cnota poczucia sprawiedliwości dopełnia sferę pragmatycznego sprawowania władzy określonej już przez cnotę humanitarności. Tam, gdzie humanitarność działa w sposób horyzontalny, sprawiedliwość uzupełnia ją o element zależności wertykalnej sprawiając, iż władza sprawowana nad społeczeństwem obiera formę kompletną, zamkniętą.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 115.

W tym sensie rola jednostki, jej prawa i obowiązki wypływające z założeń ideologii konfucjańskiej mimo, iż centrują się na założeniach moralno-ideowych sprzęgnięte zostały w machinę władzy państwowej. Ich rozwój ku poszerzeniu swych kompetencji intelektualnych, moralnych i duchowych służyć ma nie tyle ich indywidualnemu rozwojowi (uznawanemu za element zbędny, a wręcz wrogi w świetle dążeń kolektywistycznych przejawianych przez państwa konfucjańskie), co umożliwieniu sprawowania sprawniejszej, pragmatycznej kontroli nad rzeczami ludzkimi państwa konfucjańskiego przez aparat urzędniczy oraz monarchę. W tym względzie kolektywizm, rozmycie jednostki w szerszych masach społecznych oraz budowanie wizji uniwersalnie pożądanego poddanego – a więc człowieka szlachetnego – umożliwia państwu sprawowanie bardziej stabilnej i kompletnej kontroli poprzez spętanie swych poddanych ramami zachowań pożądanых i ostracyzowanych w oparciu o normy doktrynalne konfucjanizmu.

3.1.2. Konfucjańska hierarchia społeczna

Założenia doktrynalne kształtujące układ powiązań państwowych i społecznych stanowiły w państwie kształtowanym w duchu konfucjańskim ramę dla wszelkiej działalności podejmowanej przez jednostki w nim funkcjonujących. Doktryna, mimo iż silnie moralizatorska w swej naturze, nie skupiała się jednak tylko i wyłącznie na kwestiach abstrakcyjnego rozwoju duchowo-mentalnego jednostki czy całego kolektywu społeczeństwa. Znajdowała ona również zastosowanie w sferach bardziej pragmatycznych, związanych ściśle z kwestiami życia doczesnego – w realiach społeczeństw feudalizmu autokratycznego.

Z tego względu, podziały społeczne wypływające z przyjętego przez ośrodki polityczne regionu konfucjańskiego modelu państwa, bazującego na scentralizowanej władzy uosobionej w posta-

ci jednostki-monarchy oraz kwestia pryncypiów, którymi kierowano się podczas konstruowania drabiny społecznej składającej się z uszeregowanych kolejno mniej lub bardziej uprzywilejowanych klas znajdował swe źródło w zasadach ideologii konfucjańskiej wypływających z tekstów klasycznych. Ów podział zasada się na zasadzie wartościowania życia wedle reguł doktrynalnych w postaci cnót, należności a więc generalnego praktykowania zachowań za swe dążenie obierające zlanie się z ideałem człowieka szlachetnego, którym stać może się jednostka. Owo niejednakowe postrzeganie człowieka jako istoty oraz wartości, przypisane jego egzystencji opisuje Krzysztof Gawlikowski: „Jak zakładano poszczególne jednostki osiągają rozmaite stopnie człowieczeństwa i «cnoty» (mocy) de 德. Dlatego ludzie nie byli sobie równi, lecz byli «rozmaitej jakości» i dzielili się na wiele «klas bytów» o różnej naturze ontologicznej, chociaż w wyniku własnych starań lub zaniechań mogli się doskonalić lub degradować”¹⁰². Biorąc pod uwagę owo podejście, zakładające istnienie różnic jakościowych pomiędzy jednostkami wypływające z jakości i biegłości, którą przedstawiali w sferze moralnej (a tym samym również edukacyjnej) fakt ukonstytuowania warstw społecznych w silnym oparciu o ideę merytokratyczną powinien wydawać się tendencją naturalną.

Spółeczeństwo chińskie, silnie rezonujące z ideą edukacji jako elementu w sposób ostateczny predestynującego o pozycji człowieka w realiach państwowo-społecznych swe funkcjonowanie sfer publiczno-politycznych niemalże całkowicie oparło na zasadzie merytokracji¹⁰³. Urzędnicy prestiż i wpływy uzyskiwali z powodu przejścia ściśle określonej drogi edukacyjnej, a także ze względu na wyrzeczenia i trudy, których owa droga dostarczała. Spółeczeństwo Koreańskie państwa Joseon (a więc kraju neokon-

¹⁰² K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 53.

¹⁰³ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

fucjanizmu), mimo iż wzorujące się na chińskich rozwiązaniach administracyjnych, społecznych i ideologicznych przejęła częściowo ideę arystokracji merytokratycznej, sięgając jednak ku własnej spuściznie kulturowej poprzez bazowanie na modelu społecznym wypracowanym w państwie Goryeo – tym samym zakładając częściową dziedziczność urzędu piastowanego przez uczonego i członków jego rodziny¹⁰⁴.

Społeczeństwo państwa Joseon cechowało się precyzyjnymi i jaskrawymi podziałami społecznymi, przy czym drabina hierarchiczna cechowała się stabilnością i sztywnością. Przejście z jednej klasy do innej zdarzało się sporadycznie, choć największą szansę na awans tego typu (lecz raczej na zasadzie wywindowania własnej pozycji w ramach jednej grupy) posiadali woskowi, którzy zyskać awans mogli na drodze zwycięstw w walkach oraz poprzez wykazanie się męstwem w walce¹⁰⁵. Ów stan rzeczy, to znaczy wewnętrzna stabilność i brak zawirowań społecznych w kontekście jego podziału przerwany został dopiero w wyniku najazdów dokonanych przez siły japońskie oraz mandzurskie, których obecność na terenie Półwyspu miała charakter katastrofalny dla norm tak politycznych, jak i społecznych panujących na terenie państwa Joseon. Mimo wszystko podział społeczny organizujący poddanych w Joseon przetrwał aż do upadku samego państwa, czyli początków XX wieku.

Ów podział przedstawiał się następująco:

- Warstwa yangban.
- Warstwa chungin.
- Warstwa sangmin.

¹⁰⁴ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 220.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 194.

– Warstwa *chommin*¹⁰⁶.

Uszeregowanie powyższych klas odpowiadało pozycji, którą dana grupa posiadała w ramach społeczeństwa koreańskiego. Warstwa *yangban* więc, mimo iż najmniej liczna, cieszyła się najszerzymi prawami i przywilejami wypływającymi z faktu konstytuowania się przezeń w korpus urzędniczy – zarówno cywilny jak i wojskowy¹⁰⁷. Posiadali oni więc zarówno prerogatywy wypływające z faktu sprawowania władzy, kształtowania polityki i wpływania na zespół norm instytucjonalno-administracyjnych, ale również ze względu na fakt posiadania wykształcenia zaświadczonego egzaminami cieszyli się oni szacunkiem i prestiżem u ostatnich względem nich grup społecznych. Zgodnie z zasadami narzuconymi przez dogmaty konfucjańskie, arystokrata-*yangban* stanowić miał przykład cnót zarówno poprzez dążenie do ciągłego udoskonalania siebie jako jednostki na płaszczyźnie duchowo-intelektualnej, lecz również jego czyny związane z życiem codziennym licować musiały z przydaną mu godnością. *Yangban* więc nie mógł angażować się w zajęcia nieczyste, czy niepożądane z punktu widzenia konfucjanizmu zarówno związane z kwestiami finansowymi (nie mógł on pracować fizycznie, czy też parać się handlem¹⁰⁸), jednocześnie zabronione było mu uczestnictwo w rozrywkach określonych jako przasne – między innymi w tworzeniu sztuki. Jediną formą tworzenia, w którą zaangażować mógł się *yangban* była kaligrafia¹⁰⁹ – ze względu na fakt, iż świadczyła ona o kunszcie piśmienniczym a tym samym o fakcie uzyskania edukacji przez danego urzędnika. Najważniejszym za-

¹⁰⁶ D. M. Seekins, *The society and Its Environment*, [w]: *South Korea: a country study*, A. M. Savada, W. Shaw (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu, s. 92–93.

¹⁰⁷ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 220.

¹⁰⁸ D. M. Seekins, *op. cit.*, s. 92.

¹⁰⁹ J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 220.

daniem uczonego z warstwy *yangban* pozostawała godna reprezentacja kraju¹¹⁰, tworzenie kapitału społecznego w postaci elity rządzącej oraz rozwój państwa w zgodzie z duchem doktryny.

Stopień niżej w drabinie hierarchii społecznej znajdowała się warstwa *chungin*. Cieszyła się ona pewnymi prawami i przywilejami, jako ogniwo łączące warstwę arystokracji urzędniczej oraz prosty lud, jednakże jej prerogatywy oraz prestiż względem punktu odniesienia w postaci warstwy wyższej pozostawały daleko ograniczone, pozostając w charakterze podrzędniejszym względem praw *yangbanów*¹¹¹. Urzędy pełnione przez urzędników niższej rangi składających się na warstwę *chungin* zazwyczaj konotowane były z kwestiami doczesności – były one w swej naturze bardziej pragmatyczne i użyteczne w kontekście sterowania państwem i społeczeństwem poddanym warstwom uprzywilejowanym.

Obsadzali oni więc stanowiska związane ze sferą prawną, medycyną, geomancją, lecz również wymagające biegłości w językach obcych oraz matematyką¹¹².

Warstwę najniższą, lecz nadal tolerowaną na łonie społeczeństwa, prezentowali przedstawiciele grupy *sangmin*. Była to warstwa przeważająca w kompozycji społeczeństwa konfucjańskiej Korei – stanowiąca bowiem aż $\frac{3}{4}$ mieszkańców państwa Joseon¹¹³. Sangmin, którzy stanowili przedstawicieli prostego ludu zazwyczaj zajmowali się uprawą ziemi, choć w ich szeregach, zwłaszcza początkowo, wskazać można było także handlarzy czy rzemieślników (którzy jednak ze względu na zasady ukształtowania idealnego społeczeństwa konfucjańskiego cieszyli się mniejszym presti-

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ D. M. Seekins, *op. cit.*, s. 93.

¹¹² J. P. Rurarz, *op. cit.*, s. 220.

¹¹³ D. M. Seekens, *op. cit.*, s. 93.

zem niż rolnicy¹¹⁴). Była to również grupa, która posiadając wyjątkowo nieliczne, a wręcz szczątkowe prawa obciążona została niemalże całością obowiązków względem państwa w kontekście jego finansowania oraz sprawnego funkcjonowania. Byli oni bowiem obciążeni systemem podatkowym bazującym na podziale wytworzonych przez *sangminów* dóbr w postaci ziarna czy tkanin, nałożony został nań również obowiązek pańszczyzny a także konieczność stawienia się w szeregi wojsk koreańskich w sytuacji niebezpieczeństwa¹¹⁵.

Na samym dole drabiny społecznej – jako elementy otwarcie niepożądane i wyrzucone poza ramy społeczeństwa konfucjańskiego swe miejsce odnajdywała warstwa *chommin*. Warstwa *chommin* oraz przynależna doń, swego rodzaju podgrupa *baekjong*, składała się z jednostek wykonujących zawody uznane za pozbawione prestiżu, czy wręcz haniebne dla człowieka. Do owych zawodów zaliczano więc egzekucjonistów, strażników więziennych ale też aktorów, wyedukowane kobiety do towarzystwa (*kisaeng*), oraz osoby związane z pogardzanymi religiami – mnichów i mniszki buddyjskich oraz szamanów/szamanek z gruntu tradycyjnej religijności Półwyspu Koreańskiego. Zwłaszcza zawody konotowane z grupą *baekjong* uważane były za niegodne i w swej naturze „brudne” – związane były one bowiem z krwią oraz mające do czynienia z mięsem¹¹⁶. Należy pamiętać, iż w ramach funkcjonowania społeczeństwa w poszczególnych ośrodkach politycznych rozwijających się przez okres państwa Joseon, lecz również w nim samym wskazać można było niewolników – funkcjonujących zarówno jako służący prywatni (należący

¹¹⁴ *Ibidem*; J. R. Rurarz, *op. cit.*, s. 221.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ D. M. Seekins, *op. cit.*, s. 93.

– jak towar – do danego *yangbana*) lecz również niewolników państwowych¹¹⁷.

Ów podział społeczny, jak już zostało wspomniane, przetrwał aż do początków XX wieku i stanowił element silnie kształtujący jaźń jednostki ze względu na organizowanie zestawu norm, którymi miała ona kierować się w życiu, ale również przez to, iż status posiadał charakter stały, dziedziczny – w tym sensie sprawiając, iż jednostka poddać musiała się predestynacji w kontekście roli, którą pełniła w sferze publicznej i państwowej. Owe trwałe reguły sztywnej hierarchiczności stabilizowały zarówno system społeczny, lecz również całą machinę państwową poprzez uschematyzowanie sposobu sprawowania władzy i kontroli nad ściśle zaprogramowanym kolektywem, który żył w ramach narzuconych im praw i obowiązków.

3.1.3. Kwestia rodziny i wspólnoty w kontekście cnót konfucjańskich

Rozpatrując silne nacechowanie moralistyczne norm społecznych oraz ściśle określoną pozycję jednostki związaną z jej pozycją w ramach szerszego kolektywu społecznego wpływającą ze sztywnych ram zasad doktrynalnych obowiązujących w państwie konfucjańskim, nie powinna dziwić zauważalna wśród jednostek głęboka internalizacja konceptów wpływających z zasad ideologii, to znaczy posłuszeństwa, poprawności zachowań oraz kolektywizmu. Wszystkie trzy wskazane przejawy skonfucjanizowania wszelkich przejawów życia składają się na jeden, kompletny i spójny obraz społeczeństwa, w którym powinności przewyższają swą istotnością prawa przyznane danej osobie. Sama jednostka zaś nabiera znaczenia jako istota, człowiek, dopiero w zestawieniu

¹¹⁷ *Ibidem.*

z otaczającą go rzeczywistością. Innymi słowy, jednostka w społeczeństwie konfucjańskim celem skonstruowania własnego ja, wskazania na swą daleko ograniczoną odrębność i przejawianą autonomiczność tworzy ją w opozycji do danego zjawiska (to znaczy uczony urzędnik przeciwstawia się niewyedykowanym masom) lub osadza je w szerszych ramach danego aspektu życia. W drugim przytoczonym modelu konstrukcji jaźni jednostkowej niezaprzeczalnie największe wpływy i kontrolę nad sposobem formowania się jednostki w ramach kolektywu odgrywa rodzina.

Rodzina bowiem stanowi prymarne źródło doświadczeń życiowych, jest też strukturą odpowiadającą za pierwotną socjalizację – jej rola jest tym donioślejsza, im większy nacisk kładziony jest przez państwo lub ogół społeczeństwa na kwestie ustandaryzowanego rozwoju obywateli (to znaczy wedle tożsamyh wszystkim reguł i zasad współżycia społecznego). Państwa konfucjańskie takie, jak Chiny czy ośrodki Półwyspu Koreańskiego niezaprzeczalnie zaliczające się do okręgu kulturowego propagującego postawy prospołeczne, silnie bazujące na ideach kolektywizmu, wspólnoty a przy tym dążące do stworzenia jednolitego i spójnego społeczeństwa silnie rezonowały z wypływającą z doktryny konfucjańskiej koncepcją rodziny jako miniatuury państwa.

Podstawową ideą przenikającą wszelkie struktury życia rodzinnego pozostawała koncepcja nabożności synowskiej, ściśle łącząca się z przymiotami człowieka szlchetnego – poczuciem sprawiedliwości i humanitarnością. Cnota nabożności w świetle modelowania państwa na kanwie systemu rodzinno-klanowego zyskiwała nawet bardziej na znaczeniu, poprzez jego dualizację. Z jednej strony organizowała ona system zależności czysto rodzinnych, normując powinności dziecka (syna) względem rodziców (zwłaszcza ojca) szczegółowo określając zachowania uważane za godne pochwały takie, jak poświęcanie dobra własnego dla

dobra rodziców, dbanie o ich wygody i podtrzymywanie pamięci o nich poprzez rytuały, gdy odejdą. Z drugiej strony, poprzez powiązanie koncepcji państwa z ideą rodziny nabożność synowska, przybierając formę zbliżoną raczej do kwestii lojalności, stosowana była również jako mechanizm posłuszeństwa i podporządkowania przez poddanego wedle woli i życzeniom władcy, który jako ekwiwalent postaci ojca w strukturze państwa-rodziny posiadał pełną władzę nad losem swych dzieci-poddanych. Nabożność synowska służyła więc za element normujący zasady współżycia społecznego w skali mikro, przy jednoczesnym nadaniu jej charakteru mechanizmu kontroli w skali makro, który wymuszał dostosowanie zachowań jednostek do pewnego ściśle określonego klucza norm i wartości o charakterze aksjologicznym. Co więcej, był to sposób kontroli totalnej, lecz przy tym niezwykle subtelnej. Ze względu na pierwotne wychowanie dziecka do posłuszeństwa i życia w zgodzie z zasadami szacunku wobec przodków przeniesienie owej struktury mentalno-normatywnej na wyższy poziom rzeczywistości abstrakcyjnej, to znaczy państwa mogło przebiec sprawniej, minimalizując w tym samym czasie niebezpieczeństwo odrzucenia zwierzchniej władzy monarchy. Ze względu na przyrównanie jego postaci do ojca dynamika łącząca go z poddanym, jednostką znajdującą się w jego władzy, nabierała charakteru spersonalizowanego i intymnego, nie stanowił on więc elementu zewnętrznego, zdystansowanego – narzucającego jedynie ograniczeń związanych z kwestiami pragmatycznej władzy i kontroli. Celem wskazania przemożnego wpływu obowiązujące w konfucjańskich Chinach idei oddania względem przodków pisze Leonid Wasiliew: „Stosunkowo prosty, a nawet nieco naiwny kult przodków rodu został znacznie przekształcony przez konfucjanizm, który nadał mu głębokie znaczenie, przeobrażając go w pierwszą i najważniejszą powinność każdego Chińczyka. W tradycyjnym kulcie przod-

ków Konfucjusz oraz jego zwolennicy dostrzegli jedną z głównych możliwości praktycznego urzeczywistnienia ładu społecznego i społecznego ideału, które stanowiły sedno, istotę ich nauki¹¹⁸.

Ów cytat wskazuje więc, w jak przytłaczającym stopniu los jednostki zależał od otaczających ją ram zwyczaju i normatywności doktrynalnej. Rytualność, moralizatorstwo a więc i również związana z nimi niejaka opresyjność państwa i społeczeństwa, w którym kształtowane były jednostki sprawiały, iż możliwym było wykształcenie specyficznego rodzaju poddanego – uwarunkowanego do posłuszeństwa i porzucenia indywidualności na rzecz budowania szerszych, stabilniejszych struktur społecznych a tym samym również państwowych. Kolektywizm konfucjański oznaczał również, iż jedynym rozwojem dostępnym dla jednostki stawała się ewolucja w ramach określonych struktur, czy to sfery prywatnej (rodzinnej), czy publicznej (państwowej, społecznej). Owo obramowanie strukturalne, w postaci zestawu praw, lecz przede wszystkim obowiązków, funkcjonujących względem siebie na zasadzie zaburzenia równowagi, dysproporcji obowiązków społeczno-państwowych względem praw osobistych doprowadziło do sytuacji, w której możliwym było swobodne kształtowanie jednostek wedle narzuconych im zasad dogmatycznych, co w następstwie doprowadziło do długofalowego osłabienia lub wręcz całkowitego wyrugowania tendencji o charakterze odśrodkowym względem państwa czy społeczeństwa. Z tego względu społeczeństwa konfucjańskie stanowiły organizmy wrażliwe na nadużycia władzy, w tym nadużycia o charakterze autorytarnym i totalitarnym.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 135.

3.2. Model społeczeństwa komunistycznego

3.2.1. Ideał obywatela, a kolektywność i masowość społeczeństwa komunistycznego

Niezaprzeczalnym pozostaje fakt, iż każda doktryna – choćby najbardziej pragmatyczna i empirycznie zakotwiczona – z konieczności zmuszona jest sięgać poza elementy doczesności w postaci fizycznie poznawalnej rzeczywistości społecznej, politycznej czy instytucjonalnej. Ów przymus wzniesienia się ku abstrakcji, ideowości doktryn za swe zadanie obierających wprowadzenie nowego ładu społeczno-politycznego, czy stabilizację reżimu już funkcjonującego opiera się bowiem zarówno na uniwersalnej dla człowieka ciekawości względem transcendentu oraz dążenia do oswojenia tego co tajemnicze i nieznanne poprzez tworzenie wizji określonej sfery duchowej ale również na bardziej pragmatycznej w swej naturze chęci sprawowania lepszej kontroli nad danym społeczeństwem pozostającym pod wpływem określonej ideologii. Kontrola i nadzór jest bowiem najbardziej skuteczna, gdy nie ogranicza się jedynie do sfery doczesnej, cielesnej kariery lub fizycznego, rzeczywistego krępowania niepożądanego działania ludzkiej na przykład poprzez rozrost aparatu siłowego zdolnego do kierowania poczynaniami ludu. Owe działania skierowane ku fizycznym, realnym przejawom działań są zarówno kosztowne dla państwa, jak i uciążliwe – muszą stać się elementem stałym tak, by faktycznie minimalizować niebezpieczeństwa w postaci buntów czy zamieszek. Stanowią także symbol słabości aparatu państwowego, który uciec musi się do brutalnej siły celem wprowadzenia i utrzymania ładu państwowo-instytucjonalnego – siły, która zwrócona jest wobec obywateli, którym w założeniu powinna służyć za obronę.

Z tego względu sięgnięcie ku sferze duchowej obywateli, a następnie konsekwentne kształtowanie ich wedle formy doktrynalnej tworzącej precyzyjnie skonstruowany model obywatela idealnego wydaje się być najrozsądniejszym posunięciem, na które zdecydować mogą się struktury władzy – zwłaszcza w sytuacji, gdy ich rządy nie są jeszcze okrzepłe i ustabilizowane lub gdy nie cieszą się one popularnością wśród szerokiego grona społecznego.

Owa sytuacja dotyczyła w wielkim stopniu przywódców rewolucji październikowej z 1917 roku – samo zdobycie władzy nie równało się z faktem jej niepodważalności i stałości. Z tego względu, już od początku XX wieku tworzony był obraz ideału człowieka doktryny marksowskiej – człowieka sowieckiego¹¹⁹. Oczywiście, obecnie człowiek sowiecki konotowany jest raczej z pejoratywnym terminem *homo sovieticus*, jednakże wizja człowieka sowieckiego przyświecająca postaciom takim, jak Aleksander Bogdanow czy Lew Trocki nie mogła być od niego odleglejszą. W okresie pomiędzy początkiem wieku a latami 30. Idea nowego człowieka sowieckiego odnosiła się raczej do całości społeczeństwa, przy szczególnym wskazaniu na rolę pełnioną w nim przez masy proletariackie – a więc lud pracujący. Ówczesne społeczeństwo rosyjskie nadal pogrążone z feudalnych przeżytkach kultury carskiej potrzebowało przemian celem dostosowania go do nowych czasów socjalizmu bolszewickiego, z tego względu kwestii rozwoju kultury proletariackiej wiele uwagi poświęcił Aleksander Bogdanow – silnie forsujący duch postępowości ideologii komunistycznej¹²⁰. Zgodnie z myślą, wynikającą z idei Bogdanowa o kolektywistycznej współpracy tworzącej nowy rodzaj interakcji pomiędzy jednostkami tworzącymi społeczeństwo oraz na-

¹¹⁹ M. Soboleva, *The Concept of the "New Soviet Man" and Its Short History*, „Canadian-American Slavic Studies” 2017, nr 51, s. 68.

¹²⁰ *Ibidem*.

ukowo-racjonalnym ukształtowaniu owego społeczeństwa, proletariatu stanowiącym siłę przewodnią jako siła redefiniująca społeczeństwo na modłę socjalistyczną¹²¹. Ze względu na owe dwie sfery ideowe założone przez Bogdanowa, to znacząco racjonalność społeczeństwa oraz jego zwrot ku kolektywności owe dwie kwestie stanowią mające elementy definiujące dla człowieka sowieckiego, który z kolei posiada możliwość ustabilizowania struktur państwowo-instytucjonalnych poprzez implementację dogmatów w ich ramach, co również objawia się ich ostateczną legitymizacją jako nowych podstaw dla rozwoju sfer publicznych i prywatnych społeczeństwa i państwa¹²².

Owo podejście aktywnego kreowania pożądanych postaw wśród obywateli oraz konieczność ciągłej pracy wśród ludu cedowanej na działaczach politycznych podkreślał również sam Lenin za obowiązek partii uznający konieczność szerzenia edukacji i wzorców osobowych wśród mas proletariackich oraz nadal liczonej warstwy chłopstwa¹²³. Finalny kształt nowego człowieka sowieckiego Maja Sobolewa charakteryzuje w sposób następujący: „(...) musi on być oddany ideologii marksistowskiej, być internacjonalistą i kolektywistą oraz być aktywnym społecznie i harmonijnym człowiekiem. To ostatnie oznacza, iż musi być on rozwinięty w sposób wszechstronny: wykształcony, uzdolniony, wykazujący się zainteresowaniem i zdrowy. Kolejną ważną cechą sowieckiego człowieczeństwa jest jego gotowość do poświęcenia się dla dobra społeczeństwa i przyszłych pokoleń. Dlatego do pewnego stopnia tę postawę moralną możemy określić jako eschatologiczną”¹²⁴. Zwłaszcza ostatnie zdanie przytoczonego fragmentu

¹²¹ *Ibidem*, s. 68–69.

¹²² *Ibidem*, s. 70.

¹²³ *Ibidem*, s. 72.

¹²⁴ *Ibidem*, s. 74.

obrazuje owo wyjście ponad *stricte* pragmatyczne postrzeganie człowieka jako obywatela czy jednostki w kontekście sprawowania nad nim efektywnej władzy. Sięgnięcie ku ideałowi, zwłaszcza tak doskonałemu, za swój cel obiera ciągle odgórne narzucenie ściśle określonego wzorca zachowań, których wypełnienie staje się obowiązkiem każdego z obywateli. Oczywiście, poprzez tak idealistyczne ujęcie przymiotów, którymi cechować miała się jednostka żyjąca w realiach rosyjskiego reżimu komunistycznego ich osiągnięcie było zadaniem obiektywnie nieosiągalnym, zwłaszcza rozpatrując stopień rozwoju edukacyjnego czy instytucjonalnego Rosji bolszewickiej okresu lat 30. Niemniej jednak sama indoktrynacja społeczna i ukierunkowanie obywateli do ciągłego pościgu za ideałem sprawiało, iż możliwym było łatwiejsze sprawowanie wieloaspektowej kontroli nad masami społecznymi oraz utrzymywanie ich w sztywnych ryzach instytucjonalno-ideologicznych. Dodatkowo, określenie jednego, uniwersalnego wzorca osobowego oraz działania zmierzające ku możliwie najgłębszej jego internalizacji przez jednostki objawiało się ujednoczeniem społeczeństwa, jego homogenizacją i większą zwartością, tak na poziomie intelektualnym, jak i duchowo-emocjonalnym. Jednolitość ukształtowania jednostek wedle tych samych prawideł ideologicznych i doktrynalnych sprawia bowiem, iż przyjmują one podobne stanowiska względem określonych sytuacji, przejawiają one podobne schematy myślowe oraz powielają zachowania, które wpojone zostały im przez aparat państwowy zarówno przy użyciu metod bardziej subtelnych, w postaci propagandy czy ideologizacji edukacji lecz również poprzez użycie narzędzi w postaci siły, kreowania atmosfery podejrzliwości i strachu oraz kształtowania struktur społecznych o charakterze dysfunkcyjnym, w których jednostka musi liczyć jedynie na siebie. Owe wymienione przejawy kontroli państwowej, jej wszechobecności i wszechwładzy

stanowią elementy konstytutywne dla modelu państwa opresyjnego – nie powinno dziwić więc, iż reżimy o charakterze niedemokratycznym (a więc między innymi totalitaryzmy czy autorytaryzmy) powielają owe wzorce tak, iż podobne mechanizmy można odnaleźć niemalże w każdym z nich.

Podobny przypadek odgórnego narzucania pożądanego modelu społeczeństwa, a więc również próba tworzenia konstruktów archetypicznej postaci idealnego obywatela obserwowalna była (pozostając do dziś żywą) w państwie Północnokoreańskim. Jak każdy z reżimów satelickich względem ZSRR, Korea Północna silnie wzorowała się na modelu społeczno-obywatelskim wypracowanym przez Rosjan, nadając mu jednak właściwy sobie sznyt w postaci konfucjańskich nawiązań na gruncie filozofii duchowej.

Tak, jak w przypadku koncepcji nowego człowieka socjalistycznego, również reżim Kim Il Sunga zauważył potrzebę transformacji społeczeństwa w swej naturze silnie feudalnego, bazującego w głównej mierze na tradycyjnym sposobie życia oraz jego rytmie, dyktowanym głównie przez czynniki związane z jego agrarnym charakterem. Celem unowocześnienia Korei Północnej oraz stworzenia z niej pełnoprawnego państwa komunistycznego, a więc bazującego na przemyśle oraz sile mas ludu pracującego podjęto próby stworzenia konceptu człowieka, który z jednej strony miałby uosabiać przemianę Korei i jej socjalistyczną wielkość, a z drugiej byłby również dlań katalizatorem – dynamizując szybkość zachodzących przemian.

Przymioty, którymi obdarzony został pożądanym przez reżim ideał obywatela, zwanego od oficjalnie wiodącej w KRLD ideologii nowym człowiekiem *juche* były równie kompleksowe oraz liczne, co u jego swoistego pierwowzoru – nowego człowieka socjalistycznego. Zgodnie z założeniami ideologicznymi, nowy człowiek *juche* stanowi jednostkę silnie związaną z kolektywem

i mogącą rozwinąć się w pełni, osiągając maksimum swych zdolności wyłącznie w jego ramach. Mimo wszystko, pozostaje on jednostką obdarzoną wolną wolą i rozumem, zdolnym do racjonalnego i logicznego myślenia¹²⁵. Co istotne, podkreślona silnie została również kwestia jego władczości w kontekście zdolności do przemiany otoczenia, w którym żyje i funkcjonuje jako pan własnego losu¹²⁶ – nie zaś jedynie istota podległa ciemiężącym go panom feudalnym czy klasycznie pojmowanemu transcendentowi.

Istotną kwestią, dystansującą założenia o archetypie człowieka idealnego w oczach reżimu Kimów od wizji radzieckich jest dualność życia, która cechować ma istoty ludzkie według założeń ideologii *juche*. Niewątpliwie ów podział, który zasadza się na rozdziale życia biologicznego (doczesnego, bazującego na popędach, instynktach oraz sferach konotowanych przez ideologię północnokoreańską z *profanum*, a wręcz zezwierzęceniem) od życia społeczno-politycznego (sięgającego ku abstrakcyjnemu pojmowaniu istnienia ludzkiego jako czegoś, co nie kończy się wraz z ustaniem funkcji biologicznych, trwałego i zakrawającego o transcendentne pojmowanie człowieka jako istoty funkcjonującej również w sferze *sacrum*)¹²⁷ silnie inkorporuje założenia konfucjańskie – dzielące duszę jednostki wedle elementów zwierzęcych (instynktów i popędów) i ludzkich (rozwiniętych, doskonalszych i cnotliwych).

Jednakże, jak wskazywał Waldemar Dziak: „Każdy człowiek ma swe życie biologiczne (...) ale nie każdy człowiek posiada indywidualne, jednostkowe życie społeczno-polityczne. Ów szczególny przywilej, dar, szansę a jednocześnie zaszczyt i honor mają jedynie ci, którzy za pośrednictwem kolektywistycznej partii lub

¹²⁵ W. J. Dziak, *Korea Północna. U Źródeł...*, s. 140.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 141.

¹²⁷ *Ibidem*.

organizacji społeczno-polityczno-zawodowej kierowanej przez partię jednoczą się pod względem ideowo-organizacyjnym z wozdem”¹²⁸. Widocznym staje się więc po pierwsze silny nacisk na kolektywność, która niemalże całkowicie wchłonać ma obywatela jako jednostkę, jeżeli chce on wynieść się na wyżyny duchowe, za które uznano fakt zdobycia przezeń życia społeczno-politycznego, po drugie – co istotne, samo roztopienie się w ramach szerszych mas ludu pracującego, budującego oblicze nowej ojczyzny nie jest elementem wystarczającym dla zdobycia owej wyższej, cenniejszej formy życia. Jednostka bowiem celem zdobycia go musi poddać się wpływom kolektywu ściśle sterowanego przez partię pozostającą pod kontrolą przywódcy. Z tego względu, tak jak w modelu człowieka sowieckiego, zauważyć można pragmatyczne dążenie do zdobycia i umocnienia władzy reżimu w sposób subtelny i łatwiej internalizowany – bazujący bowiem na warstwie duchowo-filozoficznej. Tym samym, element sięgnięcia ku abstrakcji, reżimowe nawiązanie do transcendentu rezonującego z każdym człowiekiem ze względu na naturalną dla człowieka ciekawość tego, co poza zasięgiem umysłu zaprzęgnięty zostaje w maszynę władzy i kontroli o charakterze totalnym.

3.2.2. Prawa i obowiązki jednostki w realiach komunizmu koreańskiego

Oprócz zestawu norm kodyfikujących pożądane przez reżimy postawy jednostek w sferze ideologiczno-doktrynalnej celem stworzenia całościowej wizji obywatela – sięgającej poza jego idealny wzorzec osobowy – koniecznym elementem tworzenia spójnego i ujednoczonego społeczeństwa staje się przyjęcie systemu odgórnie narzuconych praw i obowiązków, którym podlega

¹²⁸ *Ibidem*, s. 142.

ów obywatel oraz ogół społeczeństwa. Najważniejszą ustawą normującą kwestie praw i obowiązków obywatelskich bezsprzecznie pozostaje konstytucja, z tego względu więc zarówno w konstytucji radzieckiej z 1936 roku, jak i w tworzonej na jej kanwie konstytucji KRLD odnaleźć można rozdział poświęcony kwestiom społecznym. W pierwszym przypadku jest to rozdział X zatytułowany Podstawowe prawa i obowiązki obywateli, obejmujący 15 zapisów (artykuły od 118 do 133). Fundamentalne prawa i obowiązki obywateli, czyli rozdział V północnokoreańskiej konstytucji, ujmuje zaś więcej niż jej pierwowzór – składają się nań 24 zapisy (od artykułu 62 do 86).

Ze względu na kształtowanie norm instytucjonalnych, polityczno-ideologicznych a także społecznych organizmu państwowego Korei Północnej pod wpływami radzieckimi kwestią dosyć naturalną i przewidywalną konsekwencją zdaje się być wysoki stopień pokrywania się zapisów normatywnych w tekstach obu konstytucji. Zarówno tekst ustawy zasadniczej ZSRR wskazuje silne zaangażowanie w kwestie praw pracowniczych poprzez wskazanie prawa do pracy oraz do oczekiwania wynagrodzenia odpowiedniego do poziomu jej jakości oraz jej nakładu¹²⁹ przy jednoczesnym zapewnieniu prawa do należnego masom pracującym odpoczynku, w ramach którego wskazać można skrócenie dnia pracy do 7 godzin oraz powołanie sieci udogodnień pracowniczych takich jak sanatoria, kluby oraz chęć unormowania kwestii urlopów pracowniczych dostępnych dla każdego pracowni-

¹²⁹ Artykuł 118 rozdziału X Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (16.07.2021).

ka¹³⁰. Analogiczne zapisy odnaleźć można w artykułach 70 i 71 konstytucji KRLD. Zgodnie z artykułem 70 obywatele posiadają prawo do pracy, która może zostać przezeń wybrana zgodnie z własną, indywidualną wolą – mają oni jednak wykonywać pracę zgodnie z posiadanymi umiejętnościami, zaś ich wynagrodzenie będzie odzwierciedlać jakość i ilość wykonanej pracy. Kolejny artykuł wskazuje zaś, iż obywatele posiadli prawo do odpoczynku i tak jak w przypadku zapisów radzieckich ów odpoczynek bazuje na określeniu ilości godzin dnia pracy, zapewnienie urlopów oraz dni wolnych wynikających z okresów świątecznych, a także zakłada się stworzenie państwowej sieci ośrodków wypoczynkowych i ośrodków kultury pracowniczej. Tak konstytucja radziecka (artykuł 120), jak i konstytucja północnokoreańska (artykuł 72) zakładają również ubezpieczenia społeczne w postaci systemu emerytalnego oraz struktur wsparcia finansowego w sytuacji choroby bądź inwalidztwa, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpłatności usług medycznych świadczonych przez państwo¹³¹. Bezpłatna w obu państwach jest również nauka, do której dostęp przestaje być przywilejem klas wyższych. Zgodnie z artykułem 73 konstytucji KRLD wszyscy obywatele posiadają prawo do nauki, zapewniane przez istnienie funkcjonującego systemu szkolnictwa

¹³⁰ Artykuł 119, rozdziału X Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (16.07.2021).

¹³¹ Artykuł 120 rozdziału X 31 Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (16.07.2021); Artykuł 72 rozdziału V konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (16.07.2021).

państwowego. Jeśli chodzi o zapis w artykule 121 konstytucji ZSRR jest on szerszy niż norma prawna KRLD ze względu na fakt rozszerzenia prawa, jako przywileju do pobierania nauki, poprzez równoczesne nałożenie obowiązku szkolnego na poziomie podstawowym¹³². Również kwestie praw kobiet poruszone zostały w tekstach obu ustaw zasadniczych. Tak w ZSRR, jak i w KRLD kobiety zyskują prawa i swobody tożsame z tymi, przynależnymi mężczyznom zarówno na gruncie społecznym, jak i politycznym, państwowym i kulturalnym. Dodatkowo, szczególna opieka państwowa przyznana zostaje matkom poprzez ustanowienie systemu państwowych żłobków, przedszkoli oraz szpitali położniczych a także przyznanie im specjalnych urlopów macierzyńskich¹³³. Zgodnie z artykułem 77 konstytucji KRLD służyć ma to „umożliwieniu kobietom sprawowania przez nie swych ról społecznych w pełni”¹³⁴.

Oprócz tego, w tekstach obu konstytucji odnaleźć można prawa o charakterze osobistym, między innymi takie jak:

1. Równość obywateli bez względu na narodowość i rasę (artykuł 123 konstytucji ZSRR).

¹³² Artykuł 121 rozdziału X Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (16.07.2021).

¹³³ Artykuł 122 rozdziału X Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (16.07.2021).

¹³⁴ Artykuł 77 rozdziału V konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (16.07.2021).

2. Wolność sumienia i wyznania (artykuł 124 konstytucji ZSRR; artykuł 68 konstytucji KRLD).
3. Wolność słowa, prasy, zgromadzeń, pochodów i demonstracji (artykuł 125 konstytucji ZSRR; artykuł 67 konstytucji KRLD).
4. Nietykalność osobista (artykuł 127 konstytucji ZSRR; artykuł 80 konstytucji KRLD).
5. Prawo udzielania azylu dla cudzoziemców walczących o prawa pracownicze lub biorących udział w walkach narodowowyzwoleńczych (artykuł 129 konstytucji ZSRR; artykuł 80 konstytucji KRLD).

Oprócz praw i przywilejów obie konstytucje zakładają również istnienie pewnych uniwersalnych obowiązków, których wykonanie stanowi powinność dla wszystkich jednostek funkcjonujących w realiach państw stanowiących owe przepisy.

Zarówno w tekście konstytucji Korei Północnej, jak i Związku Radzieckiego wskazać można zapis odnoszący się do konieczności przestrzegania norm prawnych w konstytucji oraz wykazywania poszanowania dla wszelkiego prawodawstwa państwowego¹³⁵. Tożsame zdają się również nakazy obrony ojczyzny w sytuacji zagrożenia (artykuł 133 konstytucji ZSRR oraz artykuł 86 konstytucji KRLD) zazwyczaj rozumianej w kontekście obowiązkowości służby wojskowej (artykuł 132 konstytucji ZSRR i artykuł 86 konstytucji KRLD). Jednak fizyczna obrona ojczyzny w sytuacji

¹³⁵ Artykuł 82 rozdziału V konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (16.07.2021); Artykuł 130 rozdziału X Konstytucji (Ustawy Zasadniczej) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzonej dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/ (16.07.2021).

agresji zewnętrznej nie jest jedynym sposobem odgórnie narzuconego nakazu dbania o dobro ojczyzny.

Jako obowiązki przydane obywatelom KRLD na mocy ustawy zasadniczej figurują także zadania obrony jedności politycznej i ideologicznej kraju, przy jednoczesnym położeniu nacisku na podtrzymaniu jedności wśród mas ludowych przez jednostki składające się nań. Obywatele, jak mówi artykuł 81 konstytucji KRLD, powinni cenić organizacje, w których działają a także szanować masy kolektywu oraz pracę, wynikającą z działań z owego kolektywu społecznego w skład którego sami wchodzi¹³⁶. Nie do przecenienia pod względem istotności w kontekście założeń ideologiczno-doktrynalnych, które zgodnie z oficjalną linią partii oraz reżimem Kimów stanowić mają podstawy dla całego tekstu konstytucji pozostają jednak słowa artykułów 63 i 65. Zgodnie z artykułem 63 bowiem: „W Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej prawa i obowiązki obywateli opierają się na kolektywistycznej zasadzie: «Jeden za wszystkich i wszyscy za jednego»”¹³⁷. Zaś artykuł 65 stanowi, iż obywatele cieszą się równymi prawami we wszystkich sferach państwowych oraz w ramach podejmowanych aktywności sfery publicznej. Owe dwa artykuły powinny świadczyć więc o faktycznej równości społecznej, która leży u podstaw założeń doktryny Marksa – pozostają one jednak jedynie literami martwego prawa, nieprzystającymi do realiów polityczno-społecznych Północy Półwyspu Koreańskiego.

W kontekście stworzenia nowego człowieka *juche*, poprzez całościowe ukształtowanie jaźni jednostek tworzących ogół społec-

¹³⁶ Artykuł 81 rozdziału V konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (16.07.2021).

¹³⁷ Artykuł 63 rozdziału V konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (16.07.2021).

czeństwa wokół ściśle narzuconych dogmatów o wiele istotniejszym zestawem norm o charakterze nakazów i wskazówek, koniecznych do implementacji w codziennym życiu publiczno-społecznym pozostaje 10 Zasad Systemu Jednej Ideologii. Owe 10 zasad, celujących w umocnienie i pogłębienie kultu jednostki, którym otoczony został Kim Il Sung równocześnie gruntując także jego wizję doktrynalnej samodzielności w postaci ideologii *juche*. Tekst 10 Zasad Systemu Jednej Ideologii, jak sama nazwa wskazuje, ogniskują się wokół kwestii ideologicznej poprawności zachowań obywateli oraz czystości dogmatów, które stanowią drogowskazy ich zachowań a więc wskazanie elementów pożądanych, poprawnych w oczach reżimu. 10 Zasad więc stanowi szkielet normatywny obowiązujący obywateli w sposób bezpośredni i całościowy, dotyka ona bowiem kwestii zarówno prywatnych jak i publicznych, w efekcie doprowadzając do ich dalszego zespolenia objawiającego się brakiem czytelnego rozdziału pomiędzy życiem publicznym, a prywatnym jednostek. Sprawa to, iż kontrola reżimu może być sprawowana sprawniej oraz (stawiając się na miejscu reżimu) w sposób bardziej przewidywalny oraz stabilny – wszelkie ruchy oporu mogą zostać bowiem bardzo szybko zdławione, a wręcz nie mają niemalże szans by się rozwinąć ze względu na upolitycznienie wszelkich aspektów życia – w tym także, co niezwykle charakterystyczne, życia towarzyskiego i rodzinnego.

Tekst 10 Zasad Systemu Ideologii, a więc jak już zostało wskazane, faktycznego źródła wzorców zachowań pożądanych przez warstwę kierowniczą i elementu najżywiej odciskającego się na realiach życia Koreańczyków z Północy brzmi następująco:

1. „Musimy dać z siebie wszystko w walce o zjednoczenie całego społeczeństwa z rewolucyjną ideologią Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga.

2. Musimy uhonorować Wielkiego Przywódcę, towarzysza Kim Il Sunga, z całą naszą lojalnością.
3. Musimy uczynić absolutnym autorytet towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga.
4. Musimy uczynić rewolucyjną ideologię Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga naszą wiarą i uczynić jego instrukcje naszym credo.
5. Musimy ściśle przestrzegać zasady bezwarunkowego posłuszeństwa w wypełnianiu instrukcji Wielkiego Przywódcy, towarzysza Kim Il Sunga.
6. Musimy wzmocnić ideologię i siłę woli całej partii oraz rewolucyjną jedność, koncentrując się na Wielkim Przywódcy, towarzyszu Kim Il Sungu.
7. Musimy uczyć się od Wielkiego Przywódcy, towarzysza Kim Il Sunga i przyjąć komunistyczny pogląd, rewolucyjne metody pracy i zorientowany na ludzi styl pracy.
8. Musimy cenić życie polityczne, które otrzymaliśmy od Wielkiego Przywódcy, towarzysza Kim Il Sunga, i lojalnie odpłacać za jego wielkie zaufanie polityczne i rozwagę naszą zwiększoną świadomością i umiejętnościami politycznymi.
9. Musimy ustanowić silne regulacje organizacyjne, aby cała partia, naród i wojsko działały jako jedno pod jednym i jedynym przywództwem towarzysza Wielkiego Przywódcy Kim Il Sunga.
10. Musimy z pokolenia na pokolenie przekazywać wielkie osiągnięcie rewolucji Wielkiego Przywódcy, towarzysza Kim Il Sunga dziedzicząc je i wypełniając aż po kres”¹³⁸.

¹³⁸ *Ten Principles for the Establishment of the One-Ideology System*, http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/10%20principles%20of%20juche.html (18.07.2021).

Owe zasady stanowią kościel ideologiczny dla maszyny indoktrynacji społeczeństwa, którą stanowi całe państwo Północnokoreańskie. Jednakże, wśród instytucji państwowych odpowiedzialnych za wdrażanie norm zachowań oraz nadzoru nad ich rzeczywistym wypełnianiem niebagatelną rolę pełni Departament Propagandy i Agitacji PPK. Jak wskazuje Nicolas Levi: „Departament Propagandy i Agitacji jest głównym organem zajmującym się edukacją ideologiczną ludności cywilnej. Odbyna się ona na każdym poziomie i we wszystkich organizacjach ekonomicznych i politycznych”¹³⁹. Wszechobecność Departamentu na wszystkich poziomach organizacji ekonomiczno-politycznych, a także społecznych jest kluczowa o tyle, iż Kim Il Sung, celem poszerzenia swych wpływów wśród podległego mu społeczeństwa oraz celując w jego przemodelowanie wedle nowej, marksistowsko-*juche-ańskiej* wizji za podstawową komórkę społeczną obrał właśnie jednostkę pracy, zastępującą w tej roli konfucjańską ideę rodziny¹⁴⁰. Jednostki więc ściślej związane zostają z towarzyszami pracy, czy też rówieśnikami szkolnymi – dzielą z nimi bowiem więcej czasu oraz doświadczają tych samych wydarzeń kulturalno-politycznych jak na przykład wizyty w miejscach związanych z życiem i walką Kim Il Sunga, wyjścia do teatru czy udział w koncertach¹⁴¹. Sprawia to, iż struktura rodzinna zostaje rozbita, łączące ją więzi ulegają ochłodzeniu lub w niektórych przypadkach zupełnemu rozkładowi – jednocześnie wzmacniane zostaje poczucie przynależności do kolektywu społecznego oraz podkre-

¹³⁹ N. Levi, *op. cit.*, s. 76.

¹⁴⁰ H. L. Hunter, Social structure and Values [w:] *North Korea: a country study*, R. L. Worden (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu 2008, s. 83.

¹⁴¹ *Ibidem*, s. 83–84.

ślenie silnych więzi pomiędzy jednostkami, które łączy nie krew lecz wspólny obowiązek i jedna ideologia.

3.2.3. Problem klasowości społeczeństwa północnokoreańskiego

Pomimo idei równości, spójności oraz tożsamesgo wszystkim poziomowi uprzywilejowania w strukturach państwowych, politycznych i instytucjonalnych gwarantowanych społeczeństwu normami konstytucyjnymi rzeczywista sytuacja jednostek składających się na kolektyw społeczny Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej rysuje się w sposób drastycznie odmienny niż wskazywać miałyby to obowiązująca podstawa normatywna. Nowe społeczeństwo Korei Północnej, pomimo iż ukształtowane na zrębach ideologii komunistycznej zakładającej równość i bezklasowość społeczną, dystansuje się od owych założeń doktrynalnych bazując silnie na tradycyjnych dla konceptu konfucjańskiego społeczeństwa Półwyspu Koreańskiego wzorcach podziału wedle dystynktywnych i sztywnych struktur określonych warstw społecznych. Jednocześnie, mimo iż reżim czerpał zeń silne inspiracje dokonał równoczesnego przemodelowania tradycyjnego sposobu podziału społeczeństwa, w którym najwyższe przywileje i najszerze prerogatywy przydane zostają warstwie najzamożniejszej zazwyczaj o arystokratycznym pochodzeniu poprzez swoiste odwrócenie struktury społecznej, w której pozycję najwyższą otrzymać miały warstwy do tej pory ciemnione i wyzyskiwane, zaś na spodzie hierarchii swe miejsce odnajdywać miała feudalna klasa panująca i zwierzchnia.

Tym samym, swój kształt przyjął system stratyfikacji społecznej *songbun*, który do tej pory dyktuje całość życia danej jednostki oraz jej rodziny, tak jak w przypadku systemu podziału społecznego konfucjańskiej Korei ma on bowiem charakter dziedziczny.

System *songbun* swój ostateczny kształt przybrał w latach 70.¹⁴², kiedy pozycja polityczna Kim Il Sunga oraz sprawowana przez niego władza nie była już zagrożona czynnikami zewnętrznymi (był to bowiem moment swoistego okrzepnięcia ideologii *juche*), a także nie musiała mierzyć się z rywalizacją wewnętrzną (ze względu na ustabilizowanie sytuacji wewnątrzpaństwowej i wewnątrzpartyjnej związanej z wyrugowaniem ewentualnej opozycji poprzez przeprowadzenie szerokiej akcji czyszczenia szeregów PPK z frakcji stawiających opór bądź dysponujących zbyt szeroką władzą jak na przykład miało to miejsce w przypadku frakcji *jennańskiej*). Dysponując niezagrażoną władzą, Kim Il Sung mógł w pełni oddać się kwestii tworzenia społeczeństwa, które swymi strukturami miało świadczyć o ideologicznej czystości i poprawności całego organizmu państwowego.

Spółeczeństwo więc podzielone zostało wedle trzech grup, za kryterium przynależności danej jednostki oraz jej rodziny do danej warstwy służył stopień jej ideologicznej czystości, oddania względem reżimu, ale również historia danej rodziny – to znaczy jej przynależność klasowa w okresie sprzed wyzwolenia oraz kwestia działalności podejmowanej przez daną jednostkę oraz jej przodków w okresie okupacji japońskiej. *Songbun* danej jednostki określony może zostać po rozpatrzeniu owych czynników jako dobry lub zły, co rozumieć należy jako bycie pożądanym obywatelem, lub wyrzutkiem, elementem niechcianym czy wręcz wrogim systemowi i społeczeństwu. Społeczeństwo, podzielone zostało względem swych zasług lub przewinień na następujące klasy:

1. Klasa lojalna – wierna reżimowi, pożądana i niestanowiąca zagrożenia.

¹⁴² W. J. Dziak, K. Sajewski, *Korea Północna Wewnętrzne Wektory Trwania*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk 2016, s. 170.

2. Klasa chwiejna – przejawiająca zachowania problematyczne w oczach reżimu, bądź w jakiś sposób splamiona w swych dziejach historycznych lecz uznana za zdolną do poprawy w skutek działań edukacyjno-doktrynalnych podjętych przez odpowiednie ośrodki instytucji reżimu
3. Klasa wroga – jednostki zatwardziałe, niezdolne do poddania reedukacji a więc destrukcyjne względem ładu polityczno-społecznego, uznane przez reżim za bezwartościowe¹⁴³.

Tak jak w przypadku społeczeństwa konfucjańskiej Korei, tak również w systemie społecznym Korei Północnej przynależność jednostki i jej rodziny do danej klasy (podzielonej również wewnętrznie na szereg podklas) decyduje o wszystkich aspektach jej funkcjonowania zarówno na gruncie społecznym, ale również politycznym, państwowym, a więc dobry lub zły *songbun* dyktuje całość stosunków i interakcji na gruncie publiczno-prywatnym wszystkich obywateli KRLD.

Do klasy lojalnej, odpowiadającej swą pozycją dawnej warstwie *yangban*, zaliczyć należy najwyżej postawione osoby w państwie wraz z ich rodzinami, a także inne rodziny, które w wybitny sposób przyczyniły się swym życiem wielkości ojczyzny lub też nawet mogą szczyścić się członkami rodu, które poświęciły je dla niej. Grupę lojalną określić więc można jako najbardziej uprzywilejowaną kastę składającą się z przedstawicieli grona ścisłej władzy, a więc z najwyżej postawionych figur świata politycznego oraz wojskowego. Przyznane im prawa (między innymi prawo do edukacji wyższej, zamieszkiwania w Pyongyangu) są najszerze, mimo, iż analogicznie co do sytuacji *yangbanów* są oni grupą najmniej liczną względem ogółu społeczeństwa stanowiąc około 10–15% obywateli¹⁴⁴.

¹⁴³ *Ibidem*, s. 170–174; H. L. Hunter, *North Korea...*, s. 79.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

Klasę chwiejną zaś, obejmująca od około 40 do 50% społeczeństwa¹⁴⁵ czyli odpowiednika konfucjańskich *chungin* prostych ludzi, zazwyczaj zasilają jednostki, które w jakiś sposób wykroczyły przeciw reżimowi, lecz ich wina jest dosyć drobna, nieposiadająca wielkiej wagi w kontekście łamania zasad współżycia społecznego ani nie konotująca się w żaden sposób z otwartym buntem względem reżimu dynastii Kim lub struktur państwowych. Warstwa chwiejna, mimo iż posiada pewne perspektywy względem zajęcia dosyć wygodnych stanowisk wojskowych lub odkupienia swych win poprzez wysiloną działalność w sferze życia polityczno-ideologicznego na przykład poprzez gorliwe uczestnictwo w organizacjach polityczno-społecznych. Mimo to, klasa chwiejna pozbawiona jest szans na jakikolwiek awans społeczny na drodze wykształcenia, wyższa edukacja jest im bowiem odgórnie zakazana¹⁴⁶.

Ostatnią klasą, najbardziej opresjonowaną przez machinę państwa oraz zbędną w oczach reżimu pozostaje klasa wroga – traktowana analogicznie względem konfucjańskiej klasy społecznej nietykalnych, *chommin*. Do klasy wrogiej więc zalicza się jednostki uznane za niezdolne do reedukacji, niezdolne do funkcjonowania we wspólnocie społecznej Korei Północnej ukształtowanej na kanwie dogmatów doktrynalnych wypływających z *juche* oraz 10 Zasad Systemu Jednej Ideologii. Klasa wroga swe szeregi zapełnia jednostkami oraz rodzinami osób, które w jakiś sposób sprzeciwiły się woli reżimu w sposób otwarty, zaś waga ich przestępstwa uznana została za tak ciężką, iż niedającą się wybaczyć zaś winnemu jej odmówione zostało prawo do skruchy i próby poprawy. Zazwyczaj owe zbrodnie mają charakter wymierzony przeciw reżimowi – mogą to być próby obalenia Dynastii Kim,

¹⁴⁵ H. L. Hunter, *North Korea...*, s. 79.

¹⁴⁶ *Ibidem*; W. J. Dziak, K. Sajewski, *op. cit.*, s. 173.

uczestnictwo w ruchu oporu bądź wszelkie działania wymierzone w rewolucję północnokoreańską i ideologię *juche*¹⁴⁷.

Warto wskazać, iż *songbun* dyktuje całościowy obraz realiów życia społeczno-politycznego i ekonomicznego nie tylko obecnie żyjących członków danej rodziny. Ze względu na jego dziedziczny charakter czyny członków danej rodziny rzutują w sposób bezpośredni zarówno na żyjących krewnych (obejmując zakres 3 pokoleń) ale również na przyszłe generacje danej rodziny, odgórnie dyktując ich pozycję społeczną. Z tego względu, obserwować można próby jak najściślejszego wypełniania odgórnie narzuconych obowiązków przez obywateli KRLD, którzy swymi działaniami nie chcą spowodować niebezpieczeństwa pogorszenia swego *songbun* – co równałoby się pogorszeniu *songbun* całej rodziny. Owo wewnętrzne przekonanie jednostek o konieczności stosowania się do norm i zasad społeczno-politycznych celem chronienia rodzinnej pozycji społecznej sprawia, iż władza reżimu nie napotyka większego oporu społecznego, zaś działalność opozycyjna czy wywrotowa ludności spowodowana została do minimum.

4. Model przywództwa

4.1. Prerogatywy władcy i jego umiejscowienie w hierarchii administracyjno-społecznej

Reżimy autorytarne, do których niewątpliwie zaliczyć można doktrynę konfucjańską, w swych założeniach kreślą model sprawowania władzy oraz kierowania państwem, ogniskujący się na władzy jednostki, centralności zarządzania oraz swoistej hermetyczności mechanizmów władzy oraz sprawujących ją struktur.

¹⁴⁷ *Ibidem.*

Z tego względu, zarówno w rodzimym kraju Konfucjusza – Chinach, jak i w państwach pozostających w orbicie ich wpływów kulturowo-politycznych takich jak między innymi Wietnam czy najsilniej prochińsko zorientowanym kraju regionu w owym czasie, czerpiącym garściami z dorobku konfucjańskiej myśli w postaci państwa Joseon model sprawowania władzy oraz instytucje składające się na szeroki obraz państwowy były do siebie zbliżone, bazowały bowiem na tożsamyh zasadach doktrynalnych. Z tego względu, we wszystkich krajach konfucjanizmu niezwykle wysoki prestiż oraz wysoka ranga w kontekście szerokiej sprawczości oraz zakresu władztwa przydana została władcy. Największym zakresem prerogatyw, w tym pozycją uprzywilejowaną względem państw satelickich cieszył się cesarz Chin, uznany za najwyższego zwierzchnika zarówno wewnątrz kraju, jak również poza jego granicami – w sytuacji wasalnej zależności pomiędzy Chinami a krajami regionu utrzymujący pozycję zwierzchnią, senioralną. Mimo owej podległości władców państw satelickich względem cesarza, ich pozycja wewnątrz własnych państw porównywalna była z tą, którą utrzymywał cesarz. Stanowili oni więc ośrodki decyzyjne, centralne dla instytucji państwowych o charakterze politycznym i administracyjnym.

Mimo iż stanowili oni kluczowy element w kontekście sprawowania władzy i kontroli państwowej, jak już zostało wskazane w poprzednich rozdziałach, ze względu na oparcie dogmatów konfucjańskich w sferach moralności, cnoty oraz edukacji, a więc niejako przymusowej merytokracji rządów i struktur państwa, monarcha, chcąc pozostać wiernym doktrynie państwowej, musiał poddać się sztywnemu i kompleksowemu zestawowi reguł normujących kwestie jego praw i obowiązków. Owe reguły, wypływające bezpośrednio z tekstów ksiąg klasycznych, tak jak samo państwo konfucjańskie posiadały dualny charakter. Z jednej strony

normowały one zasady życia doczesnego, przybierając kształt pragmatycznych norm określających kształt i zakres władzy sprawowanej przez monarchę oraz konstytuując system więzi łączących go z innymi ośrodkami władzy państwowej. Nie ograniczały się one jednak wyłącznie do kwestii *profanum* sięgając także ku sferom wyższym, abstrakcyjnym i związanych ściśle ze ideą *sacrum* bazującą na idei łączności władcy z Niebiosami oraz jego wysłanniczą rolą, wedle której pozostawać miał on Synem Nieba obdarzonym Mandatem Nieba uprawniającym jego samego oraz reprezentowaną przezeń dynastię do sprawowania władzy państwowej¹⁴⁸.

Owo połączenie w postaci władcy pierwiastków ludzkich i boskich wiąże się ściśle z całością pojmowania władzy jako idei w regionie oraz sposobu odczytywania roli państwa i władcy w kontekście zasad polityczno-społecznych dyktowanych doktryną konfucjańską. Jak wskazuje Krzysztof Gawlikowski: „W Chinach nie znano rozdziału sfer *sacrum* i *profanum*. Wszystkie struktury polityczne i społeczne, od najwyższych centralnych władz państwowych aż do władz powiatowych, a także rody i rodziny z ich kultem przodków, miały charakter polityczno-społeczny i religijny zarazem. Łączyły one funkcje administracyjne, moralno-wychowawcze i religijno-obrzędowe. Wszelka władza była zatem świecka i duchowna równocześnie, a każdy jej szczebel i organ pełnił właściwe sobie funkcje religijne i rytualne”¹⁴⁹. Należy jednak pamiętać, iż dualizm charakteru struktur władzy państwowej nie oznaczał, iż funkcjonowały one w sposób drastycznie odmienny niż struktury administracyjne pozbawione owego przymiotu *sacrum*. Ów absolut, czy też sfera abstrakcyjna stanowiła dodatkową sferę działalności instytucji państwa, które jednak nie

¹⁴⁸ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

¹⁴⁹ K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 48.

koncentrowały się na niej na co dzień w sposób nadgorliwy, lecz traktowały je raczej jako elementy rytualne, zapewniające harmonię i stabilność państwu zaś ich wszechobecność w państwie konfucjańskim wiązała się z oparciem struktur sprawowania wszelkiej władzy oraz obowiązywania szkieletu zasad społecznych na zasadach wynikających z konfucjańskich norm etykiety i rytuału *li*. Opierając organizm państwowy na zasadach o konotacji rytualnej, w swej naturze abstrakcyjnej i sięgającej poza doczesność siłą rzeczy owe założenia przenikają całość struktur władzy, dając podstawę normatywną dla jest stosowania i wykorzystywania w praktyce.

Jednakże, pomimo owego niezmiennego oparcia władzy na księgach konfucjańskich oraz wypływających zeń normach doktrynalnych struktury państwowe – zarówno w kontekście instytucji, jak i bieżącej polityki oraz sfer publicznych nie zależą do elementów statycznych i w swej naturze niezmiennych. Są to elementy dość płynne i do pewnego stopnia plastyczne, ewoluujące zarówno dzięki celowym zabiegom osób sprawujących władzę, ale również zmieniające się na skutek ingerencji czynników obiektywnych względem struktur państwa, takich jak zagraniczne perturbacje polityczno-społeczne wpływające jednak na kształt państwa sąsiedniego. Przemianie podlegało również podejście samych uczonych i myślicieli, którzy zauważając doktrynalne bolączki oraz niedomaganie mechanizmów władzy w danych aspektach starali się wypracować dla nich bardziej optymalne podejścia. Taka sytuacja miejsce miała właśnie w państwie Joseon, zwłaszcza w drugim okresie rządów Dynastii Yi, po perturbacjach polityczno-społecznych wywołanych inwazjami japońskimi oraz inwazją mongolską. Oba wydarzenia bowiem głęboko wstrząsnęły realiami państwowymi Półwyspu, zmieniając ich wcześniej sztywne i stabilne struktury instytucjonalno-społeczne w elementy kruche

i wrażliwe, ulegające powolnemu rozkładowi (zwłaszcza w kontekście struktur hierarchii społecznej).

W obliczu owej jakościowej przemiany władzy państwowej oraz osłabiającej się dyscypliny doktrynalnej zauważalnej wśród warstwy panującej, ale również ogółu społeczeństwa działania zmierzające ku poprawie gruntu polityczno-społecznego i administracyjnego państwa Joseon podjął jednej z najwybitniejszych koreańskich konfucjanistów – Yu Hyongwon. Mimo iż wizja Yu przedstawiała wizję całościowego usprawnienia działania państwa w jego sferze instytucjonalnej, politycznej, religijnej a także ekonomiczno-gospodarczej, wiele uwagi poświęcił on wypracowaniu ścisłych koncepcji funkcjonowania poszczególnych instytucji państwowych – w tym kwestii monarchy, rozpatrywanego zarówno jako zwierzchnik państwa i pragmatyczny władca, ale także jako symboliczna postać sięgająca absolutu.

Pomimo szeregu wad ustrojowych, które w swych działach wskazuje Yu, w bezsprzeczny sposób uznaje on nadrzędną pozycję władcy jako jednostki wyniesionej ponad system hierarchii społecznej oraz stanowiący centrum sprawowania władzy i kontroli w państwie tak na niwie instytucjonalnej (traktowanej bezosobowo, jako zestaw elementów składających się na maszynę państwa), lecz również w kontekście sfery personalnej, osobowej – jako przełożonego korpusu urzędniczego i monarchę panującego nad masami społecznymi¹⁵⁰. Owo podkreślenie osobistej więzi, która łączyć powinna zdaniem myśliciela władcę oraz jego urzędników łączy się bezpośrednio z konfucjańskim nakazem oparcia się monarchy w trakcie sprawowania rządów na radach oferowanych mu przez biegłych w klasykach mędrców-urzędników. Z tego względu

¹⁵⁰ J. B. Palais, *Confucian Statecraft and Korean Institutions: Yu Hyongwon and the Late Choson Dynasty*, Seattle i Londyn: University of Washington Press 1996, s. 608.

Yu w swych napomnieniach naciskał na odbudowę instytucji państwowych takich, jak cywilna Rada Państwa oraz instytucja premiera obdarzonego szerokimi kompetencjami, które miały zarówno równoważyć siły wpływów kręgów wojskowych, lecz także stanowić ogranicznik dla ewentualnych dyktatorskich i despotycznych zapędów danego monarchy¹⁵¹. Dodatkowo, owo wskrzeszenie instytucji Rady Państwa zapewniać miało zgodny z doktryną konfucjańską rozwój organizmu państwowego ze względu na fakt, iż kompetencją owej Rady nie byłoby jedynie oferowanie rad czy wskazań, lecz również utrzymywanie czystości doktrynalnej w strukturach władzy poprzez posiadanie wpływu na samego władcę – byłby on bowiem rozliczany, a nawet poddawany krytyce czy osądowi przez element zewnętrzny względem siebie w kontekście podejmowanych przez siebie działań i ich zgodności z tradycją i rytuałem¹⁵². W tym sensie również zaniedbany i sprzeczny z jego oryginalnym zamysłem zwyczaj organizowania wykładów monarszych powinien zostać poddany gruntownej odnowie. Wykłady królewskie wygłaszane przed monarchą przez uczonych dworskich służyć miały bowiem edukacji doktrynalnej i rozwoju duchowo-mentalnego panującego poprzez jego zaznajamianie z dogmatami wypływającymi z klasyków. Posiadłszy ową biegłość w sferach ideologii, od panującego wymagano następnie wypełnianie ich w trakcie sprawowania rządów oraz ich implementacji poprzez podejmowane decyzje oraz sposób prowadzenia się w sferze prywatnej, ściśle wiążącej się i przekładającej na sfery publiczno-polityczne. Jednakże, w ciągu wieków odgradzania się monarchy od bezpośredniego obcowania z uczonymi i wynikłego zeń braku komunikacji na linii władca – mędrca¹⁵³

¹⁵¹ *Ibidem*, s. 599.

¹⁵² *Ibidem*, s. 602.

¹⁵³ *Ibidem*, s. 604.

instytucja wykładów utraciła swój pierwotny kształt oraz sens. Dodatkowo, kolejnym elementem minimalizującym zakładaną w oryginalnej koncepcji moralizatorsko-edukacyjną wartość wykładów królewskich stało się zbytne wzmocnienie pozycji króla względem uczonych. Yu wskazuje, iż zaburzenie balansu pomiędzy prestiżem i siłą pomiędzy stanowiskami urzędniczymi a monarchą doprowadziła do sytuacji, w której władca obdarzony najwyższą możliwą rangą państwową, instytucjonalną i społeczną staje się jednostką tak wysoce deprimującą, iż uczeni nie ośmielają się w zdecydowany sposób krytykować go, wskazywać nieścisłości pomiędzy jego poczynaniami a tradycją rytuałów i etyką konfucjańską. Jednakże, jak podkreślał sam Yu, to od charakteru samego monarchy zależy atmosfera wykładów królewskich oraz stopień ich użyteczności dla mechanizmów sprawowania władzy i kontroli przyznanых władcy – pozostawał on bowiem ostatecznym i najwyższym organem władzy państwowej¹⁵⁴.

Tym samym, raz jeszcze podkreślona zostaje przewodnia rola monarchy oraz jego uprzywilejowana pozycja w systemie polityczno-społecznym i instytucjonalnym, którym było państwo konfucjańskie. Władca jako swego rodzaju pierwszy wśród ludzi, dysponował szerokimi przywilejami sfer politycznych i społecznych stanowiąc centrum państwa, mimo iż liczyć musiał się z zewnętrznymi dlań normami doktrynalnymi oraz utartymi zwyczajami wy wpływającymi zeń.

4.2. Władca konfucjański – archetypy postaci

Doktryna konfucjańska jako system filozoficzno-normatywny zainteresowany zarówno sprawami doczesnymi, lecz również transcendentnymi stanowi system myślowo-rytualny, który w nie-

¹⁵⁴ *Ibidem*, s. 607–608.

zwykle szerokim zakresie reguluje w zasadzie wszelkie aspekty realiów życia i funkcjonowania jednostki w społeczeństwie. Jednocześnie, zgodnie z zawartą w konfucjanizmie logiką, w której interesy jednostki równać mają się interesom całości społeczeństwa, zaś owo społeczeństwo tożsame jest państwu konfucjanizm¹⁵⁵, wraz z wszelkimi jego zawiłościami wynikającymi z dualnej natury owej ideologii kontroluje organizm państwa z równą drobiazgowością co sfery społeczno-prywatne, naznaczone zapędami moralizatorskimi oraz piętnowaniem niecnotliwości poddanych.

Z tego względu skrupulatność założeń doktrynalnych kształtujących sferę władzy oraz ich naturalne oparcie na zasadach cnoty, dążenia do ideału oraz ciągłego samorozwoju w owym konfucjańskim duchu tycząca się całości społeczeństwa wyznaczać powinna kierunek także dla samego monarchy. Owa postać stanowi bowiem centrum państwa i swego rodzaju serce całości społeczeństwa. Monarcha jako pierwszy z ludzi a wręcz postać wyniesiona ponad doczesność, stanowić miał kardynalny wzór postaw uznanych za właściwe i dobre zaś jego postępowanie stanowić miało zwierciadło państwa – odbijając poziom moralności społecznej, a wręcz dyktując i aktywnie kształtując poziom harmonii społecznej i dobrobytu państwowego.

Tradycja konfucjańska obfituje więc w zasady określające pożądane zachowania oraz działania władcy, których podjęcie oraz poprawne wykonanie bezpośrednio przełoży się na poprawę stanu państwa oraz podniesienie jakości życia jego poddanych. Szczegółowe zapiski dotyczące odprawiania rytuałów, podtrzymywania chwalebnych zwyczajów czy nawet dostosowywania specyficznych elementów funkcjonowania w codziennym życiu takie jak spożywanie przez władcę odpowiednich potraw czy no-

¹⁵⁵ Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

szenie odzieży o stosownym dla danej pory roku kolorze¹⁵⁶ w bezpośredni sposób zdaniem uczonych oddziałują na wszelkie sfery polityczne, społeczne, gospodarcze i ekonomiczne państwa. Kwestią naturalną powinno być więc dążenie do wypracowania swoiestego wzoru idealnego monarchy, który swym zachowaniem działać będzie jedynie na korzyść państwa i poddanych, unikając przy tym niebezpieczeństwa zaszkodzenia owym organizmom w sposób przypadkowy, ze względu na własne ułomności. Jako odpowiedź na potrzebę stworzenia koncepcji władcy idealnego oraz wyznaczenia swoistych wzorców osobowych stanowiących „drogowskazy” zachowań poprawnych i pożądaných w trakcie sprawowania rządów przez władcę w ramach doktryny konfucjańskiej wytworzone zostały specyficzne archetypy, organizujące daną dziedzinę życia państwowo-społecznego monarchy i kreślące ideał zachowań w danym specyficznym wycinku realiów i wymogów władzy, które obejmował. Owe archetypy odzwierciedlały wielofasadowość i skomplikowanie doktrynalne konceptu władcy i samej kwestii sprawowania władzy, poprzez dobitne wskazanie na jej wieloaspektowość i mnogość obowiązków wynikających zeń. Dopiero poprzez syntezę specyficznych wzorców osobowych z danego gruntu społeczno-politycznego władca określony mógł zostać monarchą idealnym, sprawującym kompletną i spójną wewnątrznie władzę oraz kontrolującym wszelkie aspekty życia swych poddanych – tak doczesne jak i wieczne. Na ów wzorzec idealnego władcy w rozumieniu doktryny konfucjańskiej składały się następujące archetypy osobowe:

1. Władca – półbóg.
2. Władca – mędrzec.
3. Władca – ojciec.

¹⁵⁶ K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 49.

Dopiero zespolenie wszystkich trzech aspektów władzy i kontroli sprawowanej przez monarchę w danej dziedzinie społeczno-politycznej dawać mogło mu pełnię niezachwianej i niezakłóconej kontroli, o ile jednak wypełniał on wynikające z nich obowiązki w sposób ścisły i rzetelny, a więc zgodny zarówno z wyznacznikami doktrynalnymi jak i oczekiwaniami uczonych-urzędników oraz samego ludu.

4.2.1. Archetyp półboga

Ze względu na specyficzne pojmowanie organizmu państwowego, które zgodnie z założeniami myśli konfucjańskiej łączyło w sobie sferę *sacrum* i *profanum* płynnie łączyło ono w swych instytucjach sfery związane z doczesnością, a więc instrumentalnym i pragmatycznym sprawowaniem władzy i kontroli nad państwowymi sferami życia publicznego jak również prywatnego oraz sferę abstrakcyjnego transcendentu – jako mechanizm stabilizujący ład wszechświata oraz dążący do idei harmonii i balansu kosmologicznego poprzez opracowanie systemu złożonych rytuałów oraz implementacji precyzyjnych założeń ceremoniału. Dualność państwa jako konceptu oraz jego ściśle powiązanie z ideami władzy uosobionej, nie rozumianej w sposób abstrakcyjny, bezosobowy, lecz właśnie silnie konotowany z daną określoną jednostką¹⁵⁷ sprawiła, iż analogiczną dualnością natury obdarzona została władza monarsza, jak i sam jej posiadacz – władca. Monarcha bowiem stanowić miał jednostkę wyjątkową, obdarzoną pozycją wyjątkową względem reszty społeczeństwa nie tylko ze względu na fakt swej zwierzchności ponad kolektywem społecznym, lecz wypływającą z faktu jego wybrańczości – stanowił on nie tylko pierwszego spośród ludzi, lecz raczej określano go jako „nadczoł-

¹⁵⁷ L. Wasiliew, *op. cit.*, s. 127.

wieka”. Władca więc jako zwierzchnik państwa sięgającego ku absolutowi, sam obdarzony został mianem niemalże „półboga”, jednostki związanej swym losem z transcendentem. Ów status półboski przydany władcy wynikał wprost z funkcji, którą sprawować miał w ramach archetypu władcy-półboga, stawał się on bowiem jedynym łącznikiem pomiędzy doczesnością a absolutem, oraz prawowitym spadkobiercą i głównym aktorem najważniejszych przejawów kultu Niebios¹⁵⁸. Tenże kult stanowił centrum i najważniejszy przedmiot czynności religijnych, wpływając także na rozważania dotyczące kształtu sfer politycznych, państwowych i instytucjonalnych. Jako źródło praw i zasad rządzących wszelkimi sferami życia tak doczesnego jak i wiecznego, Niebiosa stanowiły najwyższy transcendent i to od nich zależała kwestia sprawowania władzy przez danego władcę czy dynastię. Specyficzna pozycja półboga przydana monarsze wynikała bowiem nie tyle z jego osobistych przymiotów czy nawet stopnia perfekcji duchowej, który osiągnął poprzez edukację konfucjańską, lecz wiązała się ze sprawowaną przez niego funkcją obrzędowo-rytualną, którą było właśnie owo pośrednictwo pomiędzy doczesnością świata rzeczywistego, a transcendentem w postaci Niebios. Przesunięcie uświęcenia czy też raczej ubóstwienia monarchy z kontekstu jego samego jako danej jednostki wybranej i wyniesionej ponad ramy społeczne ku koncepcji zakładającej boskość określonego urzędu, nie zaś jednostki sprawującej go¹⁵⁹, wiąże się ściśle z jednym z najważniejszych mechanizmów kontroli władzy monarszej wypracowanej w doktrynie konfucjańskiej.

Postawą władzy danej dynastii oraz reprezentujących ją kolejnych monarchów jest bowiem Mandat Niebios. Ów Mandat stanowi najistotniejszy element legitymizujący tę dynastię, przydając

¹⁵⁸ *Ibidem*, s. 133.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

jej szereg praw i obowiązków, świadcząc o predestynowaniu danej linii rodowej do sprawowania władzy. Mandat Niebios objawiać ma społeczeństwu wolę transcendentnych Niebios, cedujących swą władzę na jednostce, która ma cechować się cnotliwością, poprawnością zachowań oraz czystością duchowo-moralną. Jednakże, co stanowi element kluczowy dla koncepcji Mandatu Nieba czyniąc zeń mechanizm hamulcowy względem despotycznych zapędów monarszych, ów Mandat nie jest wieczny. Oznacza to, iż dana dynastia musi nieprzerwanie udowadniać, iż jest nadal w jego posiadaniu a tym samym jej władza jest nieprzerwanie legitymizowana przez Niebiosą. Władca musi więc w trakcie swych rządów respektować zasady tradycji i ceremoniału, swym zachowaniem utwierdzając społeczeństwo, iż Mandat, który posiadała jego dynastia, nie wygasł – w inne sytuacji mógłby on zostać obalony¹⁶⁰. Jak wskazuje Leonid Wasiliew: „(...) niebiańskim mandatem *ming*, upoważniającym do rządzenia Podniebnym Światem, Niebo obdarza jedynie bardzo cnotliwego władcę i bezlitośnie odbiera go monarsze niecnotliwemu. Innymi słowy, cesarz popełniając błędy tracił prawo do rządzenia”¹⁶¹.

Przytoczony cytat najpełniej oddaje sytuację zależności monarchy od pętających go zasad rytualnego ceremoniału oraz jego bezbronność względem doktryny. Mimo iż stanowi on w oczach swych poddanych oraz maszyny państwowej jednostkę wybitną, wyniesioną poza doczesność poprzez swą rolę łącznika pomiędzy sferą *profanum* a *sacrum*, jest on zmuszony do podporządkowania się zasadom społeczno-państwowym gruntu ideologicznego tak samo, jak cała reszta instytucji oraz podlegli mu poddani. Mandat Nieba stanowi więc element ambiwalentny w kontekście zakresu władzy monarchy oraz jego pozycji społeczno-politycznej. Z jed-

¹⁶⁰ *Ibidem*, s. 128.

¹⁶¹ *Ibidem*, s. 127.

nej strony wynosi go on poza hierarchię społeczeństwa konfucjańskiego oraz przydaje olbrzymią wagę w strukturach państwowych, z drugiej – stanowi równie wielkie zagrożenie dla sprawowanej przez niego władzę, jeżeli stanie ona w sprzeczności z kodeksem moralnym i założeniami etyczno-filozoficznymi doktryny.

4.2.2. Archetyp mędrca

Konieczność dopasowania się władcy do standardów moralno-etycznych wynikających z podstawowych założeń doktryny konfucjańskiej nie ogranicza się jedynie do kontekstu mechanizmu ograniczenia jego niezależności oraz zapobieganiu jego zbyt szerokiej autonomii w sferze kształtowania polityki wewnętrznej i zagranicznej. Przymus monarszy polegający na konieczności ścisłego podążania drogą wyznaczaną kolejnymi dogmatami doktrynalnymi oraz wynikającymi zeń obowiązkami, natury zarówno publicznej jak i prywatnej, najpełniej objawia się w drugim z archetypów postaci składających się na konfucjańską wizję idealnego władcy – a więc władcę – mędrca.

Zgodnie z wielokrotnie podkreślaną zasadą ciągłego dążenia do doskonałości moralnej zawartą w myśli Konfucjusza od człowieka szlachetnego, wznoszącego się na wyżyny swego człowieczeństwa oczekiwano, a wręcz wymagano, iż będzie on sobą reprezentował odpowiednio wysoki poziom intelektualny a zarazem duchowy. Im wyżej dana jednostka znajdowała się w hierarchii społecznej i im większym prestiżem darzono rangę instytucjonalną, którą sprawowała w ramach mechanizmu państwowego, tym wyższe oczekiwania wobec owej jednostki przejawiało zarówno społeczeństwo jak i sam korpus urzędniczy zasilający struktury administracyjne kraju. Naturalnie więc oczekiwania społeczeństwa oraz uczonych względem monarchy – osoby najważniejszej w sferze instytucjonalnej, lecz równie istotnej także w szerszym

kontekście społecznym – osiągały olbrzymie rozmiary. Od władcy obdarzonego półboskim statusem, a więc jednostki wykraczającej poza doczesność, oczekiwano niedoścignionej perfekcji duchowej i moralnej sądząc, iż skoro na pozycję monarszą wyznaczyły go same Niebiosy, zaś jego władza legitymizowana jest Mandatem Niebios musi stanowić on jednostkę wybitną, swym poziomem duchowo-moralnym daleko wykraczając poza poziom reprezentowany przez podległe mu społeczeństwo. Pomimo przekonania o wysokim poziomie cnotliwości monarchy, którą poświadczają miały Niebiosy, nie stanowiło ono swego rodzaju jednorazowego i uniwersalnego przypieczętowania doskonałości duchowej władcy. Musiał on nieprzerwanie świadczyć o swym przywiązaniu do zasad doktrynalnych oraz o głębokim zaangażowaniu w proces kształcenia się – a więc ciągłej pracy nad własnym doskonaleniem.

Zgodnie z założeniami konfucjanizmu, cnoty bowiem nie stanowiły przywileju nadanego pewnej jednostce, zaś niedostępnego pozostałym ludziom. Innymi słowy, cnota posiadała charakter wyuczalny¹⁶², nie zaś wrodzony a tym samym pozostający poza kontrolą danej jednostki. Oznaczało to, iż na każdego nałożony został doktrynalny nakaz praktykowania cnót wypływających z klasycznych tekstów doktryny, a tym samym kształtowania i rozwijania swej duszy ludzkiej, jednocześnie potępiając oddawanie się popędom i żądom przypisywanym duszy animalnej.

Monarcha więc, chcąc utrzymać własny prestiż osobisty przy jednoczesnym zabezpieczeniu rządów przyszłych pokoleń dynastii, którą reprezentował, zmuszony był nieprzerwanie dbać o swą czystość moralną oraz rozwój duchowy, który osiągalny był właśnie na drodze ciągłej edukacji. Kwestia biegłości władcy w tekstach klasyków konfucjańskich oraz jego dobra znajomość zasad

¹⁶² Wykład dr. B. Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

ceremoniału zdobyta poprzez obycie wśród szczegółowych zasad rytuału oprócz wartości duchowo-moralnej bazującej na zasadzie rozwoju duszy monarchy oraz zbliżaniu się przez niego do idealnego archetypu mędrca miało również drugie oblicze – w swej naturze pragmatyczniejsze i bliższe realiom doczesnym. To wykształcenie monarchy i zaznajomienie z zasadami rytualno-ceremonialnymi sprawiało, iż był on w stanie w należyty sposób wykonywać nałożone na niego obowiązki. Należy pamiętać, iż władca nie funkcjonował jedynie w sferach duchowych, abstrakcyjnych i transcendentnych, ale pozostawał faktycznym zwierzchnikiem struktur administracyjnych państwa przy jednoczesnej kontroli i władztwie nad jego instytucjami. W sytuacji, gdy całość państwa bazowała na zasadach doktryny konfucjańskiej władca, chcąc w sposób rzetelny wywiązywać się ze swych zadań, musiał być do nich przygotowany, a to oznaczało konieczność głębokiego i skrupulatnego zapoznania się z zasadami doktryny stanowiącej oficjalną instytucję państwową. Dopiero pojąwszy owe zasady był on w stanie w odpowiedni sposób odprawiać ceremonie państwowe oraz zachowywać obrządek rytualny, a także sprawować pieczę nad sprawnym funkcjonowaniem aparatu biurokratycznego oraz całości maszyny państwowej¹⁶³.

Po raz kolejny więc zauważyć można, iż bazowanie pewnego wycinka władzy oraz określonej sfery wpływów monarchy personifikowanej poprzez wytworzenie archetypu postaci, której przynależne jest sprawowanie kontroli na danym polu służy nie tylko sferze doktrynalnej, lecz także rzeczywistym interesom państwowym i społecznym. Archetyp mędrca łączy w sobie wezwanie ku cnotliwości władcy, który rządząc w zgodzie z zasadami humanitarności i sprawiedliwości stanie się władcą wyrozumiałym dla

¹⁶³ *Ibidem*.

swych poddanych i pozbawionym zapędów absolutystycznych, lecz jednocześnie utrzyma na tyle silną łączność oraz dysponował będzie zrozumieniem względem otaczających go realiów państwowo-politycznych, iż jego władza pozostanie sprawna i dynamiczna, a więc również niezagrożona atakami w sferze publicznej.

4.2.3. Archetyp ojca

Ostatnim archetypem silnie oddziałującym na społeczno-instytucjonalne wyobrażenie monarchy idealnego, stanowiącego wzór cnót i zalet myśli konfucjańskiej stanowi postać ojca. Ów przymiot ojcostwa, konotowany z postacią monarchy i nadany mu w ciągu tradycji państwowej tak Chin, jak i podległych mu kulturowo organizmów państwowych regionu wiąże się z charakterem samego państwa, na szczycie którego ów monarcha stoi, a więc z silnym paternalizmem przydanym organizmom państwowym ukształtowanym na zrębach ideologii konfucjańskiej.

Wychodząc z założenia, iż podstawową komórką społeczną, na której zbudowane zostały szersze struktury kolektywu mas oraz zespół instytucji państwowych o charakterze zarówno politycznym jak i instytucjonalno-administracyjnym samo państwo konfucjańskie przybrało kształt wielkiej rodziny¹⁶⁴. Tenże model państwa rodzinnego bazował na założeniu, zgodnie z którym wszelkie układy horyzontalne zachodzące pomiędzy członkami społeczeństwa, lecz także sieć zależności wertykalnych pomiędzy kolejnymi instytucjami i jednostkami sprawującymi hierarchicznie uszeregowane urzędy powinny za swój pierwowzór obierać układy określonych praw i obowiązków przyznanych określonym członkom jednego rodu.

¹⁶⁴ *Ibidem.*

Z tego względu jako podstawa normatywna państwa spośród szeregu określonych na łamach klasyków konfucjańskich cnót na hegemoniczną pozycję wysuwać zaczęła się cnota nabożności synowskiej – nie ograniczająca się jedynie do zamkniętego kręgu rodzinnego, lecz stająca się najistotniejszym regulatorem wszelkich stosunków pomiędzy osobami o nierównoważnych względem siebie pozycjach w sferach publicznych i państwowych. Nabożność synowska zawierała w sobie bowiem konieczność poszanowania dla jednostek o wyższej randze, starszych a tym samym wymagających większego szacunku w kontakcie z nimi. Inną istotną wartością wchodzącą w szerokie rozumienie cnoty nabożności jest też kwestia lojalności względem jednostki obdarzanej ową cnotą, a także konieczność wypełniania jej woli i życzeń w sposób w zasadzie bezdyskusyjny.

Poprzez utożsamienie państwa z rodziną w naturalny sposób pozycja władcy została dodatkowo umocniona. Stawał się on bowiem nie tylko półbogiem, istotą wyniesioną ponad ramy społeczeństwa doczesnego a także niezrównanym w swej cnocie mędrce, lecz utożsamiał postać ojca, głowy rodziny. Ów zabieg sprawiał, iż stawał się on bliższy swym poddanym, nie stanowił bowiem jedynie zimnego i dalekiego ideału, którego nie sposób doścignąć nawet poprzez usilną naukę i kultywowanie cnoty. Władca zyskiwał więc ludzką twarz, zaś władza przez niego dzierzona zyskiwała charakteru spersonifikowanego i mniej abstrakcyjnego.

Oprócz owego „uczłowieczenia” władcy na skutek przyrównania go do postaci głowy rodu, ów zabieg zapewniał również kolejny sposób na legitymizację jego samego jak również władzy, którą dysponował. Zgodnie z założeniami cnoty nabożności oraz ogółu prawideł konfucjańskich prawo i przywilej wiążą się z obowiązkiem. Ojciec więc z jednej strony cieszący się wśród swych potomków oddaniem i czczeniem w zgodzie z wyznacznikami naboż-

ności synowskiej posiadał także obowiązek sprawowania pieczy nad swymi latoroślami. Jego decyzje, mimo iż nie podlegające dyskusji i apodyktyczne w swej naturze, zasadzać miały się na zasadzie kierowania się dobrem potomków, przedstawiać miały więc najlepsze rozwiązania danych codziennych sytuacji problematycznych. Dzieci więc szanując wolę ojca, nie tylko wypełniały jego polecenia ze względu na wiążące je zasady nabożności synowskiej, lecz kierowały się własnym pragmatyzmem. Decyzje ojca miały stanowić optymalne rozwiązanie, a więc finałem ich implementacji nie mogła stać się krzywda czy szkoda ponoszona przez potomków. W tym sensie, przenosząc ową siatkę zależności na relację władca – poddany, osoby wypełniające wolę monarchy również ufać mogły jego dobrym zamiarom oraz celnemu osądowi sytuacji, stanowić miał on najwyższego mędrca a więc proponowane przez niego rozwiązania z konieczności posiadać miały charakter najtrafniejszy.

Oprócz wiary pokładanej w osądach i zamiarach monarchy jego zestawienie z postacią ojca przydawało jeszcze jeden kontekst relacjom łączącym go z poddanymi. Poprzez osadzenie mechanizmu władzy oraz sprawującego ją monarchę w realiach sfery prywatnej, osobistej dla danej jednostki dynamika łącząca go z poddanym nabierała takiegoż samego charakteru. Stawała się ona bardziej zażyłą i intymna, monarcha nie stanowił już jedynie abstrakcyjnego, choć spersonifikowanego symbolu władzy, stając się jednostką znajomą i bliską, dbającą o dobro i szczęście swych poddanych tak jak każdy konfucjański ojciec dbać miał o własne dzieci.

Z tego względu archetyp ojca pozwalał na bardziej pragmatyczną kontrolę nad masami ludzkimi oraz całością struktur administracyjno-społecznych poprzez wykorzystanie bardziej subtelnych sposobów na jej sprawowanie. Przeniknięcie sfery prywatnej, osobistej pozwalało na osadzenie elementów państwowo-

władczych w kontekstach znanych poddanym i nie zagrażającym ich w żaden sposób – ani intelektualnie (jak mógłby to robić archetyp mędrca) ani egzystencjalno-duchowy (jak w przypadku archetypu półboga). Tym samym, to dopiero zestawienie wszystkich trzech archetypów i złączenie ich w całość stanowiącą wizję idealnego monarchy dawało mu najszerszą możliwą kontrolę społeczną i władzę państwową. Każdy z owych archetypów reprezentował bowiem dystynktywną sferę społeczno-państwową, które jedynie w połączeniu stanowiły pełen obraz zakresu swobód i prerogatyw monarszych w doktrynie konfucjańskiej.

4.3. Prerogatywy przywódcy i jego umiejscowienie normatywno-administracyjne

Zgodnie z założeniami doktryny marksistowskiej rewolucja zmieniająca feudalny i opresyjny porządek społeczno-polityczny oraz ekonomiczny, który rozwijał się w ciągu setek a nawet tysięcy lat, bazując na dynamice zależności pomiędzy burżuazyjnymi posiadaczami a uzależnionymi od nich masami społecznymi wybuchnąć miała w ściśle określonym czasie, zaś jej pojawienie się stanowiło bezkompromisowe następstwo dziejów historycznych. Przyszła rewolucja stanowiła wobec tego fakt, jej wybuch uznany przez Marksa został za wydarzenie pewne i w zasadzie niezależne od ewentualnych działań zmierzających ku jej opóźnieniu czy próby jej całkowitego zatrzymania. Państwa, które osiągnęły przewidywaną przez Marksa dojrzałość społeczno-polityczną, a więc głęboko rozwinięte w kontekście przemysłowym i ekonomicznym, przy tym wykazujące się skrajnymi nierównościami społecznymi w zgodny z ewolucyjnym biegiem historii sposób przejść miały ku wyższemu etapowi, który stanowił socjalizm i komunizm.

Oczywiście, jak wskazywał sam Marks, owo przejście ku socjalizmowi nie stanowiło prostej i nieskomplikowanej transformacji ustrojowej. Tranzycja władzy, tradycyjnie sprawowanej przez warstwę wyższą, o prestiżowej pozycji społecznej, ku władzy kolektywu – nieuprzywilejowanej warstwy pogardzanej i ciemniejszej – rysowała się jako wyzwanie, zaś jej proces nie mógł przybierać formy czysto pokojowej.

Z tego względu, przejściową formą władzy pomiędzy okresem kapitalistycznym, a wyższym stopniem rozwoju społeczeństwa i państwa miał być okres dyktatury proletariatu. Jak sama nazwa wskazuje, owa dyktatura cechować miała się przejściem całości władzy państwowej przez masy kolektywu społecznego, a następnie dysponowanie nią w taki sposób, by pozbyć się resztek struktur dawnych zależności społeczno-państwowych¹⁶⁵. Jak bowiem wskazywał o teorii Marksa Franciszek Ancewicz: „Ze względu na specyficzną rolę proletariatu w produkcji, dialektyka rozwoju dziejowego miała go wysunąć nie tylko po to, by ugruntował on swe panowanie klasowe wzorem innych klas społecznych, lecz także po to, aby przy pomocy swego panowania klasowego, zniósł wszelkie panowanie nad ludźmi”¹⁶⁶. Uwypuklona zostaje więc kwestia swoistej tymczasowości panowania proletariatu w formie modelu dyktatury polityczno-państwowej. Owa dominacja klasowa warstwy dotychczas opresjonowanej nie miała stanowić trwałego elementu konstytuującego zręby nowego modelu układu społecznego, politycznego ani ekonomicznego, ponieważ gdyby posiadała ona takiż charakter stanowiłaby jedynie odwrócenie ról dwóch warstw starego modelu społecznego, w którym stara warstwa panująca stanowiłaby nową warstwę ciemniejszą, zaś kolektyw społeczny do tej pory opresjonowany stałby się nowym cie-

¹⁶⁵ F. Ancewicz, *op. cit.*, s 44–45.

¹⁶⁶ *Ibidem*, s. 44.

mięzycielem. Takie pojmowanie roli proletariatu oraz przydanej mu roli dyktatorskiej doprowadzić mogłoby bowiem do cyklicznych rewolucji, bazujących na zasadzie ciągłej zmiany władzy pomiędzy owymi dwiema ambiwalentnymi względem siebie warstwami. Z punktu widzenia dogmatów marksistowskich oznaczałoby to paradoks oraz zaburzenie liniowego rozwoju państw i społeczeństw, mimo iż nadal bazowałoby ono na zasadzie dialektycznej zmiany.

Pomimo przewodniej roli proletariatu w procesie rewolucyjnej przemiany państwa kapitalistycznego ku wyższej formie państwowości komunistycznej, a więc w dalszej perspektywie negującej konieczność istnienia samego państwa – jako elementu abstrakcyjnego, sztucznej struktury służącej zachowaniu stosunku panowania przez warstwy uprzywilejowane zgodnie z wizją Lenina pewien charakter państwowości, bazującej na zasadzie centralizmu demokratycznego regulować miał funkcjonowanie rewolucji proletariackiej. Ów centralizm demokratyczny rozumiany był przez niego jako inicjatywa oddolna, zakładająca nieprzymuszone zrzeszanie się mniejszych ośrodków w szerszą strukturę organizacyjną, którą stanowiła owa dyktatura – tworząc tym samym swego rodzaju dyktaturę o charakterze centralizmu proletariackiego¹⁶⁷. Wizja centralizmu kreślona przez Lenina zakładała jednak konieczność istnienia organizmu partyjnego, który sprawowałby najwyższy organ kontrolno-nadzorczy oraz kierowniczy względem mas proletariackich nadając kształt podejmowanych przez nie działaniom oraz utrzymując spójność i jednolitość państwa okresu dyktatury proletariatu¹⁶⁸. Przesunięcie pomiędzy kolektywem, a partią (korzystniejsze dla organizacji politycznej nie zaś samych mas) dokonane przez Lenina sprawia, iż większa waga w kontek-

¹⁶⁷ *Ibidem*, s. 53.

¹⁶⁸ *Ibidem*, s. 54.

ście kontroli i władztwa podczas okresu rewolucji przydana została partii – mimo iż w swej naturze kolektywnej to jednak stanowiącej ściśle i elitarne grono kierownicze. Pomniejszona zostaje rola samego społeczeństwa oraz jego mas pracujących, które stanowić miały katalizatora zmiany oraz głównego architekta nowej rzeczywistości polityczno-społecznej, a które finalnie zmuszone zostały poddać się nowej władzy zwierzchniej.

Jeszcze większy nacisk na sfery władzy partii przyniosła zmiana lidera po śmierci Lenina. Okres rządów Stalina przyniósł apogeum władztwa bolszewików oraz ich kontroli nad wszelkimi przejawami życia społecznego a także sferami politycznymi, ekonomicznymi, gospodarczymi i kulturalnymi. Słowem – wszelka działalność państwowa zależna stała się od linii partyjnej, jednakże również sama partia utraciła wiele ze swych prerogatyw na rzecz postaci przywódcy. Lider bowiem stanowił najważniejsze centrum decyzyjno-kierownicze w państwie, w zasadzie w sposób samodzielny kształtując politykę wewnętrzną jak i zagraniczną państwa. Stalin, pomimo iż oficjalnie działający na korzyść państwa na przykład regulując i uszczegóławiając zakres praw i obowiązków instytucji państwowych na kartach konstytucji ZSRR z 1936 roku w rzeczywistości sprawował pełnię władzy zaś jego pozycję instytucjonalno-państwową określić można jako dyktatorską.

Analogiczną sytuację wyniesienia pozycji partii oraz postaci lidera odnaleźć można także w państwach-satelitach Związku Radzieckiego, ze względu na ich ukształtowanie wedle radzieckich zrębów ideologii państwowej oraz implementowania na ich terytoriach założeń organizacyjnych gruntu państwowego, politycznego i społecznego. Za doskonały przykład przeniesienia modelu wszechwładzy lidera oraz jego totalnej kontroli przenikającej wszystkie sfery życia publicznego i prywatnego swych obywateli

oraz zespołu instytucji składających się na organizm państwa wskazać można Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną.

W KRLD bowiem najwyższą pozycję na gruncie politycznym, ideologicznym i administracyjnym a także społeczno-kulturalnym przydano kolejnym przedstawicielom dynastii Kim, zaś linia reżimu, sposób jego funkcjonowania oraz implementacja owej linii przydana została Partii Pracy Korei. Przewodnia rola ideologiczno-edukacyjna przydana została PPK w tekście samej konstytucji, a dokładniej w jej preambule. Zgodnie z tekstem wstępu do ustawy zasadniczej Partia stanowić ma element przewodni względem mas kolektywu społecznego, kierujący nim i umacniający dążenia społeczeństwa za swój cel obierające podtrzymanie rewolucyjnej myśli Kim Il Sunga oraz Kim Jong Ila oraz kontynuację wzmożonych wysiłków dążących do jej pełnej implementacji¹⁶⁹.

Pomimo iż maksymą Kim Il Sunga w trakcie jego rządów stało się hasło „Lud mym Bogiem”¹⁷⁰ wskazujące na centralną rolę kolektywu w kontekście modelu państwowo-politycznego oraz jego prestiżowe miejsce w sferach ideologicznych w rzeczywistości tak, jak w przypadku państwowości ZSRR, największym katalogiem praw oraz prerogatyw cieszyć może się przywódca wywodzący się z linii Kimów.

Pomimo iż zgodnie z normami zawartymi w konstytucji północnokoreańskiej najważniejsze miejsce w systemie politycznym i administracyjno-instytucjonalnym przyznane zostało Zgromadzeniu Narodowemu, faktycznym urzędem o najszerszych wpływach na kształt państwa pozostaje pozycja Prezydenta Komisji do Spraw Państwowych. Zgodnie z artykułem 100 konstytucji KRLD

¹⁶⁹ Preambuła konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3#tab_1_1, (22.07.2021).

¹⁷⁰ *Ibidem*.

funkcję Prezydenta Komisji do Spraw Państwowych sprawuje bowiem najwyższy przywódca Korei Północnej¹⁷¹, obecnie jest nim więc Kim Jong Un. Mimo iż Prezydent Komisji do Spraw Państwowych posiada określony czas sprawowania przezeń urzędu, który swą długością odpowiada kadencji Zgromadzenia Narodowego (obejmując tym samym okres pięciu lat)¹⁷², zaś obsadzenie owego urzędu następować ma na drodze jednomyślnego wyboru społeczeństwa północnokoreańskiego¹⁷³ w rzeczywistości praktyka związana tak z wyborem jak i z kadencyjnością urzędu Prezydenta Komisji do Spraw Państwowych sprawia, iż zapisy konstytucyjne stanowią jedynie fikcyjne i fasadowe normy. Owa fikcyjność konstytucyjnego mechanizmu wzajemnej kontroli pomiędzy poszczególnymi instytucjami państwa oraz strukturą jego urzędów szczególnie widoczna jest w kontekście artykułu 106. Zgodnie z jego treścią bowiem Prezydent Komisji do Spraw Państwowych a więc lider Korei Północnej, odpowiadać ma za swe decyzje i czyny przez Zgromadzeniem Ludowym¹⁷⁴.

Do konstytucyjnych zadań i praw Prezydenta Komisji do Spraw Państwowych (stanowiących jedynie wycinek jego faktycznych prerogatyw jako zwierzchnika sił zbrojnych oraz lidera reżimu) zaliczyć należy między innymi:

¹⁷¹ Artykuł 100 sekcji 2 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (22.07.2021).

¹⁷² Artykuł 102 sekcji 2 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (22.07.2021).

¹⁷³ Artykuł 101 sekcji 2 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (22.07.2021).

¹⁷⁴ Artykuł 105 sekcji 2 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (22.07.2021).

1. Kontrola nad wszelkimi sprawami państwowymi.
2. Osobisty nadzór i kierownictwo nad pracami Komisji Spraw Państwowych.
3. Mianowanie bądź pozbawianie stanowisk kluczowych dla państwa spośród kadr.
4. Mianowanie bądź odwoływanie danych wysłanników dyplomatycznych zamieszkałych w innych krajach.
5. Ratyfikacja lub też nullifikacja istotnych traktatów międzynarodowych.
6. Korzystanie z prawa szczególnej łaski.
7. Ogłaszanie i implementacja stanu wyjątkowego, stanu wojny i ładu mobilizacyjnego wewnątrz kraju.
8. Organizacja oraz nadzór nad Komitetem Obrony Narodowej w czasie wojny¹⁷⁵.

Jednakże, jak wskazuje już sam artykuł 106, rozpatrywanie prerogatyw przywódcy oraz sprowadzanie jego roli polityczno-państwowej jedynie do sfery przyznanej mu na łamach konstytucji stanowi daleko idące uproszczenie, a wręcz zniekształcenie faktycznego obrazu sfery polityczno-ideologiczno-instytucjonalnej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Korea północna stanowi bowiem państwo ściśle podążające drogą lideryzmu stalinowskiego, w którym rolę hegemoniczną względem pozostałych struktur państwowych stanowi przywódca. Jego pozycja pozostaje poza zasięgiem kontrolnym któregokolwiek z urzędów państwowych, zaś zakres władzy, który posiada przywódca w nieporównywalny sposób wykracza poza oficjalnie przyznane mu na mocy konstytucji prerogatywy. Taki stan rzeczy utrzymuje się w realiach północnokoreańskich od trzech pokoleń, swymi korzeniami sięga-

¹⁷⁵ Artykuł 104 sekcji 2 rozdziału VI konstytucji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3 (22.07.2021).

jąc początków państwowości północnokoreańskiej – silnie ukształtowanej przez obecność radziecką oraz komunizm rysu stalinowskiego.

4.3.1. Przywódca jako rodzic narodu

Korea Północna jako państwo budujące swe podstawy na napływowych, radzieckich zrębach ideologicznych w naturalny sposób oprócz pragmatycznych mechanizmów sterowania państwem – takich jak szkielet instytucjonalny, ramy administracyjne czy w końcu ogół zasad i norm prawnych, wśród których najważniejszym dokumentem pozostawała konstytucja KRLD silnie wzorująca się na konstytucji ZSRR z 1936 roku. Jednakże, oprócz owych elementów składających się na rzeczywistość administracyjną, prawną czy instytucjonalną Korea Północna inkorporowała również elementy sfery ideologicznej oraz symbolicznej o charakterze uniwersalnym. Były to elementy stanowiące swego rodzaju „bazę ideową” unifikującą przekaz partyjny i polityczny państw należących do obozu komunistycznego, w końcówce lat 40. wciąż znajdującego się pod silnym przywództwem radzieckim. Tego typu wypracowane wzorce osobowe, czy symboliczne przedstawienia postaci przywódców odnajdywane począwszy od Związku Radzieckiego, Chin, czy nawet w pewnym zakresie Polski sięgały aż do Korei Północnej. Przywódców przedstawiano więc jako genialnych strategów, działaczy aktywnie dbających o dobro swego ludu, nie omieszkując przy tym okazji do swoistego ściągnięcia ich z piedestałów. Owo ucłowieczenie liderów zazwyczaj bazowało na przedstawianiu ich w sytuacjach swojskich i zwyczajnych, za cel obierając ukazanie ich w bezpośredniej bliskości ludu, któremu przewodzili. Z tego względu częstym zabiegiem propagandowym stało się przedstawianie przywódców w otoczeniu dzieci – mogło ono bowiem zostać odczytane w podwójny sposób.

Po pierwsze, zbiorowa konotacja społeczna związana z dzieckiem zazwyczaj bazuje na conceptach takich jak niewinność, czystość a także szeroko rozumiane dobro. Z tego względu postać znajdująca się w bezpośredniej bliskości dziecka, przedstawiona jako jego przyjaciel niemalże automatycznie obdarzona zostaje analogicznymi konotacjami. W tym sensie reputacja lidera zyskuje przymiot czułości, wrażliwości zaś cała jego postać poddana zostaje procesowi mentalnego uszlachetnienia. Po drugie, dziecko w naturalny sposób stanowić może symbol bezbronności, ze względu na swą niesamodzielność nie jest ono bowiem w stanie własnymi siłami bronić się, czy w trafny sposób ocenić poziom niebezpieczeństwa, w którym może się znaleźć czy też jasno rozdzielić dobro od zła i prawdę od kłamstwa. Rolą rodzica, czy szerzej opiekuna, danego dziecka pozostaje wskazanie mu prawidłowej drogi. W tym względzie postać lidera zyskuje ową rangę opiekuna – wskazującego drogę najślabszym i najbardziej bezbronnym jednostkom w społeczeństwie. Tym samym, jego hegemoniczna pozycja względem reszty społeczeństwa zostaje powtórnie wzmocniona – jego rady, decyzje i czynności prowadzić mają do ewentualnego zadowolenia i szczęśliwości wśród mas społeczeństwa. Przywódca zyskuje więc status symbolicznego ojca, głównego opiekuna narodu pozostającego w bliskości z nim lecz jego postać przyodziewa także szatę geniusza, najwyższego stratega i wizjonera. Wszystko to służyło wytworzeniu wśród mas społecznych wizji lidera wszechstronnego i kompetentnego, wartego naśladowania a także godnego przyznanej mu władzy¹⁷⁶.

Mechanizm kultotwórczy działający na terenach Korei Północnej bazował na podobnych pryncypiach archetyniczacji osobowej

¹⁷⁶ D. Brandenberger, *Stalin as symbol: a case study of the personality cult and its construction*, [w:] *Stalin A New History*, S. Davies, J. Harris (red.), Cambridge: Cambridge University Press 2005, s. 250.

względem przywódcy co jego odpowiednik radziecki, jednakże posiadał on pewne elementy charakterystyczne – właściwe realiom północnokoreańskim. Zgodnie z modelem stalinowskim bowiem przywódca konotowany był z figurą rodzicielską, jednakże ze szczególną siłą konotacja owa bazowała na idei ojca¹⁷⁷.

Rozpatrując głębokie skonfucjonizowanie społeczeństwa koreańskiego oraz penetrację polityczno-ideologiczną wszelkich kodów kulturowych Półwyspu przez dogmaty myśli Konfucjusza w skutek ich implementacji oraz obowiązywania w sferach prywatnych i publicznych przez setki lat rozwoju organizmów państwowych na owym terenie, radziecka linia ideologiczna przydająca wagę liderowi poprzez jego zespolenie z ideą ojcowskiego nadzoru i opieki, powinna stanowić element naturalny i dość szybko implementowany przez KRLD w ramy ideologii państwowej. Jednakże kult przywódcy jako rodziciela roztoczony wokół Kim Il Sunga nie ograniczył się w swej postaci jedynie do archetypu przywódcy-ojca rozszerzając go o postać matki.

Twórcze rozwinięcie koncepcji przywódcy-ojca o kontekst miłości i opieki matczynej stanowi kwestię wysoce ciekawą ze względu na fakt, iż w pewnym stopniu neguje ona tak linię ideologiczną dotyczącą kontekstu przywództwa oferowaną zarówno przez idee stalinowskie, lecz również rzuca wyzwanie klasycznie pojmowanej roli i postaci władcy ukształtowaną w ramach myśli konfucjańskiej – silnie bazującej na koncepcie państwa-rodziny z władcą-ojcem u jego szczytu. Tym samym, wizja Kim Il Sunga jest w dwójnasób nowatorska, stanowi bowiem połączenie dwóch hegemonicznych dla Półwyspu Koreańskiego ideologii, jednocześnie wykraczając poza ramy kreślone zarówno przez dogmaty tradycyjne – konfucjańskie oraz nowoprzybyłe nie do końca jeszcze

¹⁷⁷ J. P. Pittman, *Thoughts on the "Cult of Personality" in Communist History*, „*Science & Society*”, październik 2017, t. 81, nr 4, s. 541.

okrzeple wśród kolektywu społecznego, a więc komunistyczne. Bazując na koncepcie twórczego rozwoju koncepcji marksizmu-leninizmu oraz oficjalnego odrzucenia konfucjanizmu jako doktryny feudalnej Kim Il Sung celem umocnienia swej władzy zdecydował się na implementację pewnych funkcjonujących już w jaźni społecznej założeń dotyczących postaci władcy (czy też raczej w owym czasie przywódcy) jednakże zakładając ich rozszerzenie – sprawiające, iż miałyby one charakter koncepcji nowej, wnoszącej nową jakość w stare i skostniałe struktury władzy, ale też samego społeczeństwa. W tym kontekście Krzysztof Sajewski oraz Waldemar Dziak wskazywali, iż: „przystało wystarczać mu [Kim Il Sungowi], że jest ojcem narodu, władcą, owianym spuścizną kulturową Korei, zapragnął być również matką koreańskiej rodziny, co szybko znalazło wyraz w propagandzie, obficie eksponującej odtąd wątki matczyne”¹⁷⁸.

Owe ukazanie postaci Kim Il Sunga w kontekście matczynym zobrazowane może zostać cytatami pochodzącymi z artykułu autorstwa Kim Jong Ila, wydanym z okazji setnej rocznicy narodzin jego ojca. W tekście artykułu, oprócz przyrównania pierwszego przywódcy KRLD do postaci matki, zauważyć można także inne interesujące zestawienia osobowe korespondujące z ideą stworzenia przywódcy wszechstronnego i kompleksowego, archetypu lidera skończonego, ukształtowanego w sposób całościowy a przez to dostępnego wszystkim członkom kolektywu. Jak pisze Kim Jong Il: „Otaczał swoich ludzi czułą opieką i odnosił się do nich w prosty, bezceremonialny sposób. Dla wrogów był niczym tygrys z góry Paektu, ale dla swoich żołnierzy i ludu był kochającym i droгим ojcem. Gdy rozmawiał z dziećmi, stawał się niczym dziecko, gdy ze starszami, był ich najbliższym przyjacielem;

¹⁷⁸ W. J. Dziak, K. Sajewski, *op. cit.*, s. 60.

troszczył się o ich najskrytsze myśli, tak jak robiłaby to opiekuńcza matka”¹⁷⁹. Jednakże możliwie najistotniejszym odejściem od klasycznej konstrukcji władcy tworzonej w ramach państwa konfucjańskiego było połączenie w postaci Kima archetypu mędrca, lecz również pokornego ucznia. W tym kontekście owo swego rodzaju częściowe zejście z piedestału wyższości intelektualnej może być związane z ukazaniami Stalina jako ucznia Lenina. Jednakże w kontekście północnokoreańskim nauczycielem pozostaje lud, rozumiany jako masa kolektywu. Przeczytać więc można, iż dla Kim Il Sunga: „Masy ludowe zawsze były (...) nauczycielem, a on był ich lojalnym synem. Swoje rewolucyjne działania rozpoczął od pójścia między masy; zawsze, od początku do końca, swoje działania poświęcał masom - na nich je opierał, na ich obronie oraz osiągnięciu ich niezależności i całkowicie im je poświęcił”¹⁸⁰.

Już na przykładzie powyższych dwóch cytatów uwidacznia się różnica w postrzeganiu wizji przywódcy pomiędzy państwem północnokoreańskim, a Związkiem Radzieckim. Mimo iż założenia doktrynalne cechujące zarówno jedno, jak i drugie państwo pozostawały względem siebie analogiczne – bazujące bowiem na tych samych pryncypiach dogmatycznych, ich implementacja oraz finalny kształt różniły się w sposób dość zasadniczy. Warto tym samym dodać, iż różnice w postrzeganiu postaci wodza, jego archetypu oraz jego dopasowanie względem oczekiwań społeczno-politycznych nie wynikały jedynie z różnic pomiędzy ideowo-kulturową spuścizną obu terytoriów. Kim Il Sung, snując własną wizję przywództwa, nie ograniczył się bowiem jedynie do konfucjańskiego spadku państwa Joseon. Niewątpliwie, postanowił on wykorzystać go celem szybszej i łatwiejszej legitymizacji własnej

¹⁷⁹ Kim Jong Il, Artykuł opublikowany z okazji 100. Rocznicy urodzin Kim Il Sunga, 20 kwietnia 2012 r.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

władzy wśród społeczeństwa północnokoreańskiego poprzez sięgnięcie ku znanym i sprawdzonym schematów wodzostwa, jednakże i tym razem wykorzystując je częściowo przy równoczesnym dopasowaniu ich do własnych potrzeb. Tym samym, kimirsensowska wizja przywódcy jako rodziciela, choć obecna zarówno w ideologii komunizmu stalinowskiego, jak i myśli Konfucjusza funkcjonowała w oderwaniu od swych pierwotnych źródeł, stanowiąc ich swoisty amalgamat przy jednoczesnym twórczym wykroczeniu poza ramy kreślone względem wizji przywódcy przez obie wielkie ideologie.

4.3.2. Przywódca jako postać obdarzona ponadludzkimi umiejętnościami.

Istotnym przykładem odejścia od wzorca archetypicznego przywódcy, ukształtowanego w Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich przez północnokoreański reżim dynastii Kim pozostaje fakt rozszerzenia kultu wyrosłego wokół jej przedstawicieli o elementy transcendentne, w swej naturze wykraczające poza doczesność i sfery dostępne w sposób empiryczny człowiekowi w ramach jego codziennego funkcjonowania. To sięgnięcie ku absolutowi oraz nadanie przywódcom charakteru postaci nadrzeczywistych, funkcjonujących niemalże w innym wymiarze substancjalnym swymi korzeniami sięgać może tradycji konfucjańskiej. Czerpie ona bowiem inspirację z wizji doskonałego władcy, archetypicznego półboga, który mimo, iż obdarzony został postacią fizyczną może więc być postrzegany w sposób empiryczny zaś jego codzienne funkcjonowanie odbywa się w ramach realiów doczesności polityczno-społecznej to stanowi jednak jednostkę wyjątkową, wybraną spośród ludzi i wyniesioną ponad masy. Władca-półbóg funkcjonuje więc w dwóch równoległych rzeczywistościach – z jednej strony pozostaje on głęboko osadzony w realiach

społecznych, politycznych i administracyjnych ze względu na fakt bycia człowiekiem, ale też z powodu wykonywania przez siebie obowiązków o charakterze ściśle pragmatycznym i instytucjonalnym, z drugiej jednak strony ten sam urząd przydaje mu uprzywilejowania względem reszty struktur państwa i jego społeczeństwa. Instytucjonalny nakaz wypełniania obrzędów i rytuałów sprawia, iż władca zyskuje charakter postaća Niebios staje się więc jednostką funkcjonującą pomiędzy sacrum i profanum, jego byt nie może więc zostać zaklasyfikowany ani jako życie biologiczne (a więc śmiertelne), ani jako funkcjonowanie transcendentne (a więc życie wieczne).

Przeniesienie owego konceptu władcy i jego implementacja (choć nie przedstawiana oficjalnie jako taka) w ramy ideologiczne KRLD stanowi jawne odejście od założeń marksizmu-leninizmu, a nawet komunizmu stalinowskiego w okresie jego apogeum. Kult, którym otaczani byli kolejni liderzy partii bolszewickiej, w tym również kult samego Stalina, mimo iż ogniskujący się na elementach geniuszu przywódczego, wizjonerstwa oraz nacisku na siłę woli cechującą przywódcę ogniskowały się jednak na świecie doczesnym, nie sięgając ku elementom boskości czy transcendentności jego postaci. Miało to związek z dogmatycznym ateizmem myśli marksowskiej, silnie podkreślanej w Rosji radzieckiej ze względu na fakt siły wpływów politycznych i społecznych, którymi dysponował kościół na owych terenach. Tym samym, tak postać przywódcy jak i sama linia partyjna pozbawiona została naleciałości religijnych określonych jako wsteczne i niepożądane.

Taka postawa oraz wizja propagandowo-ideologiczna stoi w jawnej i oczywistej sprzeczności z sytuacją wewnątrz reżimu północnokoreańskiego oraz jego twórczą wizją kształtowania idei przywódcy. Życiorys Kim Il Sunga, preparowany na potrzeby kultotwórcze przez ideologów północnokoreańskich obfituje w wyda-

rzenia w swym charakterze ponadrzeczywiste, zaś predyspozycje, którymi cechować miał się od dziecka Kim, stanowczo przetrastały fizyczno-intelektualne zdolności dziecka czy nastolatka. Jak wskazują Krzysztof Sajewski oraz Waldemar Dziak odnośnie początków życia Kim Il Sunga: „Według propagandy, w dzień urodzin Kim Ir Sena popękały skute lodem rzeki, na mrozie rozkwitały kwiaty, jaskółki przemówiły ludzkim głosem, a żurawie odtańczyły radosny tanie”¹⁸¹. Wydarzenia związane z narodzinami pierwszego przywódcy zyskują więc charakter cudów, zwiastować mają nadejście wybrańca, który zdaniem linii ideologicznej oswobodzić miał naród koreański z jego kolonialnej niedoli. Co równie ciekawe, zgodnie z północnokoreańską oficjalną biografią lidera, wyjątkowe okoliczności przyrody nie ograniczały się wyłącznie do narodzin i śmierci Kim Il Sunga – wykazywać miał on się błyskotliwością intelektu oraz głęboką dojrzałością. Już jako czternastoletnie dziecko miał on bowiem włączyć się aktywnie w działalność antyjapońską jednak nie jako szeregowy członek ruchu oporu antykolonialnego, lecz jako przewodnik bojowników o wolność oraz twórca konspiracyjnej organizacji o charakterze komunistycznym. W biuletynie ambasady Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w Polsce zatytułowanym „Ojciec narodu koreańskiego” poświęconym życiu Kim Il Sunga odnaleźć można ustęp, zgodnie z którym: „17 października 1926 roku towarzysz Kim Ir Sen ogłasza utworzenie Związku Obalenia Imperializmu (ZOI). Programem bojowym ZOI były: walka o obalenie imperializmu japońskiego, wyzwolenie Korei i zdobycie jej niepodległości, zbudowanie w Korei socjalizmu, następnie komunizmu, a także osiągnięcie zwycięstwa komunizmu na całym świecie”¹⁸². Już

¹⁸¹ W. J. Dziak, K. Sajewski, *op. cit.*, s. 228.

¹⁸² Biuletyn Ambasady Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w Polsce pod tytułem *Ojciec narodu koreańskiego*.

jako dziecku, Kimowi bliskie były niedole ludu ciemzonego przez okupanta japońskiego, interesował się on również wizją społeczeństwa równego i bezklasowego, a więc zdeterminowany był do doprowadzenia swego kraju do wyższego stopnia rozwoju dziejowego – komunizmu. Owe starania, zgodnie z podaniami wydań silnie nacechowanych ideologizacją i propagandowych w swej naturze, osiągnęły skutek, wobec czego „Dziś, niezależność stanowi żywy symbol jego [Kim Il Sunga] osobowości jako niezrównanie wielkiego człowieka, jak również synonim naszych czasów, chwalać jego świętą rewolucyjną karierę i nieśmiertelne osiągnięcia”¹⁸³. Ów cytat z dzieła Kim Jong Ila wskazuje dwie ważne kwestie w kontekście ideologicznego przedstawienia działalności politycznej Kim Il Sunga oraz jego samego. Po pierwsze, nacisk kładziony jest na ideę niezależności – silnie korespondującą z doktryną *juche*, wszelkie sukcesy Kima wynikają więc z jego osobistych zdolności, starań oraz wyrzeczeń nie zaś z faktu funkcjonowania w szerszej rzeczywistości sojuszniczej, którą stanowił blok państw komunistycznych udzielających sobie braterskiej pomocy. Po drugie, podkreślona zostaje świętość rewolucyjnej kariery Kima oraz nieśmiertelność jego osiągnięć – oba przymiotniki stanowią odwołania do transcendentu, wykraczają poza doczesność nadając postaci przywódcy nimb świętości, tajemnicy związanej z otaczającą go sferą sacrum. Jednakże cytatem najpełniej oddającym konieczność ubóstwienia Kim Il Sunga przez społeczeństwo oraz zespół instytucjonalno-polityczny oraz ideologiczny państwa jako przywódcy o charakterze półboskim, transcendentnym i funkcjonującym tak jak władca konfucjański pomiędzy dwoma wymiarami istnienia – sacrum i profanum – brzmi następująco: „(Kim Il Sung) Znakomicie rozwiązał kwestię unieśmier-

¹⁸³ Kim Jong Un, *op. cit.*

telnienia przywódcy, po raz pierwszy w historii, co pozwoliło, naszej Partii i narodowi dodać blasku świętej rewolucyjnej karierze i nieśmiertelnym czynom Kim Il Sunga poprzez pokolenia, darząc go ogromnym szacunkiem jako swojego wiecznego wodza. W oparciu o fundamentalne wymagania naszej rewolucji i z najszlachetniejszym moralnym obowiązkiem, zapewnił, aby nasza Partia i naród wielbili Kim Il Sunga jako swojego wiecznego wodza, wiecznego Prezydenta KRLD”¹⁸⁴. Transcendentny ładunek, który zawierają w sobie przytoczone w cytacie dwa zdania pochodzące z tekstu przypisywanego Kim Jong Ilowi sprawiają, iż domniemywać można o pełnej skali indoktrynacji oraz intensywności nacisku maszyny propagandy względem kwestii ubóstwienia Kim Il Sunga. Stanowić ma on jednostkę wybraną, jedynego architekta doktryny komunizmu koreańskiego, a tym samym doskonałego geniusza i myśliciela. Swymi dokonaniem stanowiącego wzór niedościgłych cnót intelektualnych, ale też poprzez swoje czyny urastającego do pozycji najwyższego wzorca – zarówno w kontekście działań partyzancko-wyzwoleńczych ale także poprzez swój intelektualny wkład w rozwój ojczyzny i jej społeczeństwa bazujący na ideologii *juche*.

Podobne działania propagandy północnokoreańskiej nie ograniczyły się jednak tylko do postaci samego Kim Il Sunga. Analogicznym kultem otoczony został również jego następcą – Kim Jong Il. Jego narodzinom również towarzyszyć miały cudowne okoliczności, zaś samo miejsce jego narodzin – okolice góry Paektu – zawiera w sobie wielką symboliczną wagę w kontekście państwowości Półwyspu Koreańskiego. Paektu stanowić miała bowiem miejsce założenia pierwszego państwa koreańskiego przez Tanguna¹⁸⁵. Sam legendarny władca Tangun również wykazać

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ N. Levi, *op. cit.*, s. 63.

mógł się pochodzeniem na poły boskim – w oczywisty sposób zarysowana zostaje więc linia dziedziczenia władztwa przez dynastię Kim. Mają oni bowiem być duchowymi i faktycznymi następcami Tanguna, sprawującymi władzę legitymizowaną zarówno poprzez ich osobiste dokonania, lecz również ze względu na manifestowane poparcie dla nich wyrażane prze Niebiosa i naturę, radośnie zwiastujące ich narodziny oraz oplakujące ich śmierć.

Komunizm północnokoreański, nawiązując do idei konfucjańskiego władcy-półboga przydał ową aurę tajemnicy i wybrańczości kolejnym przywódcom wywodzącym się z dynastii Kim, nie ograniczając jednak owego kultu tylko i wyłącznie do postaci pierwszego przywódcy i jego potomków sięgając jednak ku szerszemu gronu rodziny Kim. Kultem więc objęci zostali rodzice Kim Il Sunga – ojciec Kim Hyong Jik oraz matka Kang Ban Sok, którzy przez propagandę niezmiennie przedstawiani są jako niezłomni i wielcy rewolucjoniści¹⁸⁶, poświęcający się walce z okupantem japońskim. Podobnemu wyniesieniu na piedestał poddana została także pierwsza żona Kim Il Sunga – Kim Jong Suk, która współdziałać miała z nim w okresie partyzanckiego boju z okupantem japońskim (zyskując tym samym osobisty prestiż), ale także jako matka Kim Jong Ila, a więc przywódcy stawała się symboliczną matką Korei¹⁸⁷.

Te szeroko zakrojone starania kultotwórczy rozwijane wokół członków rodziny Kim służyć miały legitymizacji władzy przezeń dzierżonej. Chwalebność rodziny świadczy bowiem o doskonałych przymiotach, którymi obdarzeni zostaną jej potomkowie. Tym samym, mechanizm przekazywania władzy w sposób dynastyczny, choć sprzeczny z założeniami ideologii komunistycznej

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ Biuletyn Ambasady Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w Polsce pod tytułem *Bohaterska Kim Jong Suk żyje w pamięci narodu*.

mógł zostać uznany za posunięcie rozsądne i zakładające trwałość oraz stabilność systemu polityczno-społecznego w ramach państwa północnokoreańskiego. Również silna deifikacja postaci przywódcy sprawić miał, iż społeczeństwo dotknięte dekadami niepokoju kolonialnego poczuje oparcie w figurze wodza, który stanowi jednostkę zarówno kompetentną intelektualnie, wykazującą się zdolnościami przywódczymi oraz siłą charakteru konieczną do mozolnego rozwoju państwa oraz społeczeństwa celem osiągnięcia przez nie szczęśliwej dostatniości lecz również wodza, który stanowi postać wyjątkową, obdarzoną boskimi przymiotami a więc zdolną do harmonijnego sprawowania władzy ze względu na swe transcendentne namaszczenie do czynienia owego dzieła.

Zakończenie

Komunizm o specyficznym dla narodu północnokoreańskiego charakterze narodowo-historycznym w niewątpliwy sposób stanowi ideologiczną bazę wszelkich przejawów życia politycznego, społecznego i szerokokorozumianej sfery administracyjno-institutionalnej Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Ze względu na wielką wagę oraz ciągły nacisk reżimu na czystość propagowanej przezeń ideologii, wielkiego konceptu myśli kimirsensowskiej, zwanej *juche* zrozumienie mechanizmów rządzących ową doktryną zdaje się być kluczową sprawą w kontekście próby pojęcia zasad reżimu północnokoreańskiego. Zaznajomienie ze złożoną historią Półwyspu Koreańskiego, jego spuścizny historycznej a także powojennych losów samej Północy Półwyspu staje się niemalże uwerturą dla badacza pochylającego się nad problemem konfliktu inter-koreańskiego, czy też analityka podejmującego się wnioski dotyczące sfer polityczno-społecznych. Bez owego pojęcia mechanizmów kulturowych i historycznych

sposób postrzegania reżimu Kimów, zasad jego funkcjonowania oraz czynników wpływających na podejmowane przez kolejnych przywódców wywodzących się zeń stają się niepełne, zubożałe o szereg kontekstów a tym samym niekiedy wręcz spaczne.

Wskazawszy kluczową pozycję czynników historyczno-kulturowych, determinujących sposób funkcjonowania reżimu Dynastii Kim oraz kształtujących szerokorozumianą normatywność instytucjonalno-doktrynalną Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej hipoteza postawiona przez autorkę, wedle której konfucjanizm i komunizm rysu stalinowskiego stanowią elementy kształtujące realia ideologiczno-państwowe Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, pozostając w niej silnie zakorzenione oraz wzajemnie uzupełniając się – tworząc tym samym spójny koncept ideologii komunistycznej o zabarwieniu historycznym i specyficznym dla narodu północnokoreańskiego zdaje się być przypuszczeniem słusznym i potwierdzonym w ramach analizy zawartej w niniejszej monografii.

Kolejne sfery państwa oraz jego mechanizmy instytucjonalno-doktrynalne poruszane w następujących po sobie rozdziałach, uzupełnionych wstępem historycznym, składają się na możliwie pełny i całościowy obraz reżimu północnokoreańskiego, wskazując na jego silne zakorzenienie w tradycyjnej myśli konfucjańskiej przybyłej na tereny Półwyspu Koreańskiego z Chin, lecz także na osadzenie reżimu w strukturach radzieckiego modelu państwa wypracowanego za czasów Józefa Stalina. Celem prześledzenia wpływu owych przenikających się doktryn oraz ich wagi względem państwa północnokoreańskiego autorka pośilkowała się następującymi pytaniami badawczymi: jakie czynniki wpływają na kształt państwowości i ideologii północnokoreańskiej a także jaka jest ich specyfika? Czy konfucjanizm wpływa na realia ideologiczno-państwowe KRLD? Jeżeli tak, to w jakim stopniu i w ja-

kich aspektach? Czy komunizm rysu stalinowskiego oddziałuje na sfery ideologiczne i państwowe Korei Północnej? Jeżeli tak, to w jaki sposób wpływa on na kształt reżimu Dynastii Kim?

Oparcie analizy na powyższych pytaniach o charakterze głównym oraz szczegółowym doprowadzić miało do weryfikacji hipotezy badawczej, a także poszerzyć spektrum analizy dokonanej na łamach czterech rozdziałów merytorycznych.

Jak już zostało wspomniane we wstępie, praca opierała się na różnorodnych źródłach – zarówno pisanych jak i wizualnych, pochodzących tak z polskich kręgów naukowych jak i sięgających poza nie, głównie bazujących na źródłach anglojęzycznych, lecz również sięgających ku materiałom rosyjskim i koreańskim. Wiązało się to z chęcią autorki ogniskującą się na możliwie bezstronnym i obiektywnym ujęciu badanego tematu, który w źródłach pochodzących z amerykańskich i europejskich kręgów akademickich dosyć często zdaje się być na wyrost demonizowany – co odbiera im pełni naukowego dystansu i umniejsza ich wiarygodność.

Niniejsza książka stanowić może podstawę dla dalszych badań nad reżimem północnokoreańskim, zwłaszcza w kontekście jego dualizmu doktrynalnego oraz sposobu, w jaki owo połączenie tradycji i nowoczesności może przełożyć się na przyszłą politykę prowadzoną przez obecnego przywódcę – Kim Jong Una oraz jego ewentualnych następców.

Bibliografia

Dokumenty

Ten Principles for the Establishment of the One-Ideology System, http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/10%20principles%20of%20juche.html, (18.07.2021).

Konstytucja (Ustawa Zasadnicza) Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (zatwierdzona dekretem VIII Nadzwyczajnego Zjazdu Rad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 5 grudnia 1936 r.), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/.

Konstytucja Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, http://www.naenara.com.kp/main/index/en/politics?arg_val=leader3.

Monografie

Anczewicz F., *Stalinowska koncepcja państwa na tle ewolucji ustrojowej Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 2001.

Dziak W. J., *Korea Północna. U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk Collegium Civitas 2009.

Dziak W. J., Sajewski Krzysztof, *Korea Północna Wewnętrzne Wektory Trwania*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk 2016.

Fairbank J. K., *„Historia Chin. Nowe spojrzenie.”* Gdańsk: Wydawnictwo Marabut, 1996.

Gawlikowski K., *Konfucjański model państwa w Chinach*, Warszawa: ISP PN 2009.

Holmes L., *Communism A Very Short Introduction*, Nowy Jork: Oxford University Press 2009.

Jang-tae K., *Historia koreańskiej myśli konfucjańskiej*, tłum. Lee Haesung i Barańska Diana, Skarżysko-Kamienna: Kwiaty Orientu 2014.

Levi N., *System Polityczny Korei Północnej Aspekty Kulturowe*, Warszawa: Polska Akademia Nauk Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Centrum Badań nad Konfucjanizmem Współczesnym 2013.

Palais J. B., *Confucian Statecraft and Korean Institutions: Yu Hyongwon and the Late Choson Dynasty*, Seattle i Londyn: University of Washington Press 1996.

Rurarz J. P., *Historia Korei*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog 2009.

Wasiliew L., *Kulty religie i tradycje Chin*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1974.

Yao X., *Konfucjanizm wprowadzenie*, tłum. J. Hunia, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2009.

Artykuły naukowe

Cyrzan M., *Proces przekształcania Korei w japońską kolonię na przełomie XIX i XX wieku*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, t. 3, 2013.

Gill G., Marwick R. D., *Introduction: Stalinism as a State Building*, „Europe-Asia Studies”, 22.07.2011, 71:6.

Pittman John P., *Thoughts on the “Cult of Personality” in Communist History*, „Science & Society”, październik 2017, t. 81, nr 4.

Soboleva M., *The Concept of the "New Soviet Man" and Its Short History*, „Canadian-American Slavic Studies” 2017, nr 51.

Artykuły w pracy zbiorowej pod redakcją

Brandenberger D., *Stalin as symbol: a case study of the personality cult and its construction*, [w:] *Stalin A New History*, S. Davies, J. Harris (red.), Cambridge: Cambridge University Press 2005.

Hunter H. L., *Social structure and Values* [w:] *North Korea: a country study*, R. L. Worden (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu 2008.

Kość A., *Filozoficzne podstawy państwa koreańskiego w perspektywie historycznej*, w: *Korea w oczach Polaków*, J. Włodarski, K. Zeidler, M. Burdelski (red.), Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2012.

Seekins Donald M., *The society and Its Environment*, [w:] *South Korea: a country study*, A. M. Savada, W. Shaw (red.), Waszyngton: Federal Research Division, Biblioteka Kongresu, 2008.

Źródła internetowe

Wojnarowski M., *IDEA DŻUCZE: OFICJALNA IDEOLOGIA KOREI PÓLNOCNEJ*, źródło internetowe znajdujący się w zbiorach Autorki (data ostatniego dostępu internetowego: 3.01.2019).

Marks K., Engels F., *Manifest Komunistyczny*, https://www.ce.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/4.-kapitalizm_marks_engels_manifest-komunistyczny.pdf.

Hasło *Konstytucja*, Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/konstytucja;2473406.html>.

Biuletyn Ambasady Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w Polsce pod tytułem *Ojciec narodu koreańskiego*.

Biuletyn Ambasady Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w Polsce pod tytułem *Bohaterska Kim Jong Suk żyje w pamięci narodu*.

Inne

Chruszczow N. S., *O kulcie jednostki i jego następstwach*, Moskwa, 1956.

Ćwiczenia prowadzone przez dr M. Kozub-Karkut pt. *Teoria polityki*, 2019.

Kim Jong Il, Artykuł opublikowany z okazji 100. rocznicy urodzin Kim Il Sunga, 20 kwietnia 2012 r.

Wykład dr. Łukasza Gacka pt. *Historia Chin XX wieku*, 2017.

Wykład dr Joanny Guzik pt. *Historia Korei*, 2017.

Wykład dr. Krzysztofa Jakubczaka pt. *Filozofia Dalekiego Wschodu*, 2017.

Wykład dr. Bogdana Zemanka pt. *Cywilizacja Konfucjańska*, 2016.

ISBN 978-83-66676-13-8